

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖУРНАЛЫ
КАЗАХСТАНСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
KAZAKHSTAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW

Научно-теоретический и информационно-практический журнал

№3
(79)

Журнал издается с 03.02.2000г., выходит ежеквартально.

*Свидетельство о постановке на учет средства массовой информации, выданное
Министерством культуры и информации Республики Казахстан
№ 15701-Ж от 24 ноября 2015 г.
(свидетельство первичной постановки на учет № 1073-Ж, 03.02.2000г.)*

Редакционный совет:

Председатель – доктор юридических наук, профессор Жалаури О.Ш. (Алматы)

Члены Редакционного совета:

*доктор юридических наук, профессор Айтхожин К.К.; доктор юридических наук,
профессор Сарсембаев М.А. (Астана); доктор юридических наук, профессор
Мауленов К.С.; (Алматы); доктор юридических наук, профессор Мацкевич И.М.
(Москва); доктор юридических наук, профессор Шумилов В.М. (Москва)*

Редакционная коллегия:

Главный редактор – доктор юридических наук Алибаева Г.А.

Члены Редакционной коллегии:

*доктор юридических наук, доцент Сабитова А.А.; кандидат юридических наук
Толкумбекова Н.О.; кандидат юридических наук Кудайбергенов М.Б., кандидат
юридических наук, доцент Әбділда Д.Ә.*

СОБСТВЕННИК:

*Учреждение «Евразийская юридическая академия им.Д.А.Кунаева»
(город Алматы)*

Адрес редакции:

*Республика Казахстан, г.Алматы, ул. Курмангазы, 107
Телефон: 8 (727) 292-98-77, 350-78-88*

e-mail: наука_kunaev@mail.ru

СОДЕРЖАНИЕ

Абдрашев Р.М., Дюсебаев Т.Т.	4
О проблемах уголовно-правовой конструкции причинения тяжкого вреда здоровью	
Ахимбеков О.К., Абдрахманов С. Т.	16
Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері	
Бастаубаев А. Г.	28
Сущность принципа состязательности и равноправия сторон в уголовном процессе	
Биржанова К.С.	37
О значимости статьи 1 Конституции Республики Казахстан в процессе формирования гражданского общества и правового государства	
Куралова Л.А.	45
Қазақстандағы экстремизм мен терроризмнің шарифатпен бүркенуінің себептері мен салдарлары	
Aliyeva M., Kybyray D.	62
Prevention of offenses in the sphere of family and domestic relations : experience of the Republic of Kazakhstan and foreign countries	
Майбасаров О.К., Нурмагамбетов С.С.	71
Модификация правосознания граждан Республики Казахстан в период строительства независимого государства	
Aliyeva M., Muratbekova D.	80
Legal and organizational aspects of consumer protection and the role of international treaties In regulating consumer protection issues	
Растокина Е.А.	90
Развитие и становление законодательства Республики Казахстан, регулирующего правовое положение вич-инфицированных лиц.	
Sabitova F.F.	95
International legal aspect of Chinese-Kazakh humanitarian cooperation	
Алиева М. Сердалиева А.	105
Незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов: международно-правовые и внутригосударственные аспекты	

О ПРОБЛЕМАХ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ КОНСТРУКЦИИ ПРИЧИНЕНИЯ ТЯЖКОГО ВРЕДА ЗДОРОВЬЮ

Абдрашев Р.М.

*д.ю.н., профессор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева,
Республика Казахстан, г. Алматы, rusabdr@mail.ru*

Дюсебаев Т.Т.

*доктор PhD Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева,
Республика Казахстан, г. Алматы*

Аннотация: В настоящей статье автор приходит к выводу, что эффективность борьбы с отдельными видами преступлений определяется не только наличием определенного практического опыта борьбы с ними, но и наличием теоретического осмысления рассматриваемой проблемы. Анализ судебно-следственной практики показывает то, что динамика причинения тяжкого вреда здоровью остается неизменной. Изложенное указывает на повышенную степень общественной опасности рассматриваемого вида уголовных правонарушений. При этом, по мнению автора, необходимо принимать во внимание не только динамику преступности, но и саму тяжесть совершенного преступления. В ходе совершения рассматриваемого вида уголовного правонарушения причиненные повреждения причиняют в ряде случаев неизгладимый вред здоровью человека. Криминологический анализ ситуации в республике показывает, что наблюдается рост организованных форм совершения преступлений. Это обусловлено процессами глобализации, прозрачностью границ, миграцией населения и другими факторами, влекущими за собой глобализацию организованной преступности. В этой связи автор полагает о необходимости проведения более углубленного исследования проблем борьбы с организованной преступностью. При этом такие исследования должны носить системный характер, направленные на решение проблемы борьбы с организованной преступностью комплексом мер правового, криминологического и иного характера. В связи с тем, что мы не ставили цели выявления проблем борьбы с организованной преступностью, считаем возможным ограничиться вышеуказанными выводами.

Ключевые слова: преступление; причинение тяжких телесных повреждений; уголовный закон; борьба с преступностью, уголовные правонарушения.

ДЕНСАУЛЫҚҚА АУЫР ЗИЯН КЕЛТІРУДІҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ- ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ

Түйіндеме: Бұл мақалада автор қылмыстың жекелеген түрлерімен күресудің тиімділігі олармен күресуде белгілі бір практикалық тәжірибенің болуымен ғана емес, сонымен бірге қарастырылып отырған мәселенің теориялық түсінігінің болуымен де анықталады деген қорытындыға келеді. қарастыру. Сот-сараптама тәжірибесін талдау денсаулыққа ауыр зиян келтіру динамикасы өзгеріссіз қалғанын көрсетеді. Жоғарыда айтылғандар қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылық түрінің қоғамдық қауіптілік дәрежесінің жоғарылағанын көрсетеді. Оның үстіне, автордың айтуынша. қылмыстың динамикасын ғана емес, жасалған қылмыстың ауырлығын да ескеру қажет. Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтың түрін жасау барысында бірқатар жағдайларда келтірілген зиян адам денсаулығына орны толмас зиян келтіреді. Республикадағы жағдайды криминологиялық талдау қылмыстың ұйымдасқан түрлерінің көбейгенін көрсетеді. Бұл жаһандану процестеріне, шекаралардың ашықтығына, халықтың көші-қонына және ұйымдасқан қылмыстың жаһандануына әкелетін басқа да факторларға байланысты. Осыған байланысты автор ұйымдасқан қылмыспен күрес мәселелерін тереңірек зерттеу қажет деп есептейді. Бұл ретте мұндай зерттеулер ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес мәселелерін құқықтық, криминологиялық және басқа да сипаттағы шаралар кешенімен шешуге бағытталған жүйелі сипатта болуы керек. Ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес мәселелерін анықтау мақсатын алға қоймағандықтан, жоғарыда айтылған тұжырымдармен шектелуді мүмкін деп санаймыз.

Түйінді сөздер: қылмыс; ауыр дене жарақатын келтіру; қылмыстық құқық, қылмысқа қарсы күрес, қылмыстық құқық бұзушылық.

ON THE PROBLEMS OF THE CRIMINAL LEGAL STRUCTURE OF CAUSING GRIEVOUS BODILY HARM

Annotation: In this article, the author comes to the conclusion that the effectiveness of the fight against certain types of crimes is determined not only by the presence of a certain practical experience in combating them, but also by the presence of a theoretical understanding of the problem under consideration. Analysis of forensic practice shows that the dynamics of the infliction of grievous bodily harm remains unchanged. The foregoing indicates an increased degree of public danger of the considered type of criminal offenses. Moreover, according to the author. it is necessary to take into account not only the dynamics of crime, but the very severity of the crime committed. In the course

of committing the type of criminal offense under consideration, the injuries inflicted in a number of cases cause irreparable harm to human health. The criminological analysis of the situation in the republic shows that there is an increase in organized forms of crime. This is due to the processes of globalization, transparency of borders, population migration and other factors that lead to the globalization of organized crime. In this regard, the author believes that it is necessary to conduct a more in-depth study of the problems of combating organized crime. At the same time, such studies should be of a systemic nature, aimed at solving the problem of combating organized crime with a set of measures of a legal, criminological and other nature. Due to the fact that we did not set the goal of identifying the problems of combating organized crime, we consider it possible to limit ourselves to the above conclusions.

Keywords: the crime; causing grievous bodily harm; criminal law, crime control, criminal offenses.

Эффективность борьбы с отдельными видами преступлений определяется не только наличием определенного практического опыта борьбы с ними, но и наличием теоретического осмысления рассматриваемой проблемы. Анализ судебно-следственной практики показывает то, что динамика рассматриваемого уголовного правонарушения остается неизменной. Изложенное указывает на повышенную степень общественной опасности рассматриваемого вида уголовных правонарушений. При этом, необходимо принимать во внимание не только динамику преступности, но и саму тяжесть совершенного преступления. В ходе совершения рассматриваемого вида уголовного правонарушения причиненные повреждения причиняют в ряде случаев неизгладимый вред здоровью человека .

При исследовании уголовно-правовой характеристики рассматриваемого вида уголовного правонарушения, всегда необходимо помнить, что он представляет собой повышенную степень общественной опасности. Как отмечает в своем исследовании А.Ю.Макаров, тяжкие телесные повреждения относятся к категории наиболее сложных для юридического анализа преступлений против личности [1, с.3].

Наличие высоких статистических показателей причинения вреда здоровью тяжелой степени всегда является плохим показателем состояние правопорядка. В ряде случаев возможны более тяжкие последствия в виде причинения смерти по неосторожности. Особо опасны факты причинения тяжкого вреда здоровью в случае использования оружия или иных предметов, специально адаптированных для причинения тяжкого вреда здоровью.

Ярким примером являются материалы уголовного дела, связанные с причинением тяжких телесных повреждений, повлекшим смерть потерпевшего, гр.М. Так, М., являясь работником ТОО «Сокол» имел неприязненные отношения со своим руководителем Б., который всяческим образом донимал своего подчиненного нецензурной бранью, руганью, замечаниями систематического характера. В один из дней, подчиненный М. находился в одном из ресторанов города Алматы, где встретил своего начальника Б. На фоне давно возникших неприязненных отношений к гр.Б. М. взял со стола нож, подошел сзади к Б. и ударил его в область шеи несколько раз. В результате причиненного ущерба Б. был доставлен в больницу, а через 7 дней скончался от полученных травм и по причине наличия сопутствующих заболеваний. Согласно заключению эксперта, гр.Б. были причинены тяжкие телесные повреждения, однако смерть наступила в результате наличия сопутствующих заболеваний [2].

Вышеуказанный пример позволяет нам прийти к выводу о том, что отягчающим вину обстоятельством в данном случае выступает причинение смерти в результате нанесения тяжких телесных повреждений. При этом, отсутствует причинно-следственная связь между причинением тяжких телесных повреждений и наступлением смерти потерпевшему. Речь идет о совершении уголовного правонарушения с двойной формой вины.

Большое значение для квалификации рассматриваемого вида преступлений и разграничения от других смежных составов уголовных правонарушений имеет непосредственный объект уголовного правонарушения, в качестве которого выступает здоровье граждан.

В пункте 73 статьи 1 Закона Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения» под здоровьем понимается состояние полного физического, духовного (психического) и социального благополучия, а не только отсутствием болезней и физических дефектов.

Таким образом, мы видим, что здоровье человека характеризуется не только с позиции физического и духовного благополучия [3]. Речь также идет о социальном благополучии, а не только наличием заболеваний и различных дефектов.

Как отмечал профессор А.Б.Скаков, судя по содержанию принимаемых в Казахстане нормативно-правовых актов, следует отметить формирование полного цикла уголовно-правовой политики – от выявления и пресечения преступных проявлений – до их профилактики [4, с.191].

Внешнее проявление преступления является содержанием объективной стороны преступления. Объективная сторона преступления имеет большое значение для разграничения смежных составов уголовных правонарушений. Она состоит из признаков объективного и факультативного характера. Объективные признаки присущи для всех видов уголовных

правонарушений. Факультативные признаки присущи не всем, а лишь некоторым уголовным правонарушениям.

Объективная сторона рассматриваемого вида уголовного правонарушения выражается в причинение тяжкого вреда здоровью потерпевшего. Как показывает анализ уголовно-правовой литературы, причинение тяжкого вреда здоровью может выражаться в совершении следующих противоправных действий: а) путем причинения физического вреда здоровью человека; б) путем применения психического вреда здоровью человека; в) путем применения вреда здоровью посредством химических препаратов [5, с.403].

При этом, как показывает анализ судебно-следственной практики, первый способ совершения рассматриваемого вида уголовного правонарушения является одним из наиболее распространенных.

Уголовный кодекс Республики Казахстан оперирует терминами «тяжкий вред здоровью» и «средней тяжести вред здоровью», поскольку состав причинения легких телесных повреждений был декриминализован. В соответствии со ст.3 Уголовного закона 2014 года, пунктом 4, под тяжким причинением вреда здоровью понимаются:

- факты причинения вреда здоровью человека, которые опасны для жизни человека или для его здоровья;
- факты причинения вреда здоровью, связанные с потерей речи, зрения, слуха или какого либо органа;
- причинение телесных повреждений, которые повлекли за собой утрату органами своих функций;
- факты причинения телесных повреждений, связанных с обезображиванием лица потерпевшего;
- причинение расстройства здоровью, которое связана со значительной стойкой утратой общей трудоспособности не менее чем на одну треть;
- причинение вреда здоровью, повлекшее за собой утрату профессиональной трудоспособности;
- причинение вреда здоровью, связанное с прерыванием беременности;
- причинение тяжкого вреда здоровью, сопряженного с психическим или поведенческим расстройством, связанным с употреблением психоактивных веществ.

Из анализа всего перечня тяжкого причинения вреда здоровью следует отметить, что не совсем понятным является содержание пункта 4 статьи 3 Уголовного закона, поскольку не совсем понятно, какие психические или поведенческие расстройства, в том числе связанные с употреблением психоактивных веществ, относятся к категории тяжкого вреда здоровью. Закон ставит в тупик субъектов предварительного расследования.

Полагаем, что пункт 4 статьи 3 Уголовного закона нуждается в дополнении и разъяснении, поскольку является пробелом уголовного закона. Кроме того, в качестве недостатка статьи 3 Уголовного закона также можно отметить отсутствие трактовки «психоактивные вещества».

В википедии под психоактивными веществами понимается вещество, которое оказывает существенное влияние на деятельность центральной нервной системы, приводя к изменению психического состояния [6].

Психоактивные вещества, как показывает медицинская практика, чаще всего используются для лечения различного рода расстройств психического характера.

Кроме того, существует и более широкое понимание психоактивных веществ, например, психотропные вещества. В некоторых источниках указывается, что психоактивные вещества относятся к психотропным веществам, которые применяются в фармакологии, а также в иных видах деятельности. К ним также относятся опиоиды и различные стимуляторы нервной системы.

В соответствии с международными нормативно-правовыми актами, психоактивные вещества применяются при обозначении психотропных веществ и наркотических средств. Те психоактивные вещества, которые запрещены нормативно-правовыми актами Казахстана, относятся к наркотическим средствам.

В медицинской и уголовно-правовой литературе существует несколько классификаций психотропных веществ и наркотических средств. Прежде всего необходимо отметить их деление по способу изготовлению на синтетические вещества, изготовленные с применением синтетических прекурсоров (например, героин), полусинтетические и вещества растительного происхождения.

Помимо изложенного, в законе Республики Казахстан «О наркотических средствах, психотропных веществах и прекурсорах», есть понятие аналоги наркотических средств, которые по своей структуре и воздействию на организм человека, не уступают наркотическим средствам [7].

Однако не все психоактивные вещества можно отнести к наркотическим. В этой связи мы считаем необходимым изменить содержание пункта 11) статьи 3 Уголовного закона Республики Казахстан и изложить его в следующей редакции:

11) тяжкий вред здоровью – безвозвратное психическое, поведенческое расстройство (заболевание) или изменение психики человека, связанное с употреблением психоактивных веществ, наркотических средств, их аналогов, а также иных химических опасных предметов, способных оказать необратимое воздействие на психику человека.

Таким образом, считаем вышеуказанную трактовку тяжкого вреда здоровью более универсальной, поскольку законодатель должен руководствоваться различными данными, например, медицинскими показателями, указывающих на длительность расстройства здоровья человека. В ряде случаев при оценке тяжкого вреда здоровью законодатель руководствуется эстетическими побуждениями (это случаи, связанные с обезображиванием лица). Помимо изложенного, законодатель также руководствуется и критериями психиатрического характера. Речь идет о причинении сильной психической душевной болезни, связанной с причинением тяжкого вреда здоровью.

В качестве примера можно привести случай из правоприменительной практики правоохранительных органов Республики Казахстан. Так, в ходе одной оперативно-розыскной операции в городе Алматы сотрудниками оперативно-розыскных подразделений были задержаны в церкви «Салентология», расположенной по улице Макатаева, представители секты, у которых в ходе проведения личного обыска были обнаружены и изъяты психотропные вещества, которые применялись в отношении членов секты в качестве витаминов. Таким образом, членам секты был причинен тяжкий вред здоровью, который повлек за собой сильную душевную болезнь. По мнению ряда психиатров и психологов, невозможно вылечить человека, который подвергался зомбированию посредством применения психотропных препаратов [8].

В соответствии с УК РСФСР к категории тяжких телесных повреждений относился вред здоровью, который повлек за собой душевную болезнь, утрату какого-либо органа, потерю слуха. В качестве недостатков рассматриваемого нормативно-правового акта можно отметить то, что в нем отсутствовала трактовка легкого вреда здоровью, что создавало определенные трудности в квалификации преступлений.

Вместе с тем, исходя из трактовок тяжкого вреда здоровью и менее тяжкого вреда здоровью, к легким телесным повреждениям относились не опасные телесные повреждения, не повлекшие наступления вышеуказанных последствий.

Помимо изложенного, имела место дифференциация уголовной ответственности за причинение вреда здоровью. В частности, за причинение тяжкого вреда здоровью законодатель предусмотрел уголовную ответственность в виде лишения свободы не менее трех лет лишения свободы. За причинение менее тяжкого вреда здоровью была предусмотрена возможность назначения наказаний менее трех лет лишения свободы. За причинение легкого вреда здоровью были предусмотрены виды лишения свободы, не связанные с изоляцией человека от общества.

Как видим, законодатель защищал общественные отношения, связанные с безопасностью жизнедеятельности человека не должным образом, ограничившись небольшими сроками наказаний. На сегодняшний день, в соответствии с Уголовным законом Республики Казахстан законодатель более строго охраняет общественные отношения, связанные со здоровьем населения. На сегодняшний день уголовным законом Республики Казахстан предусмотрены достаточно суровые виды уголовной ответственности за причинение тяжких телесных повреждений.

Помимо изложенного, ретроспективный анализ уголовного законодательства (УК РСФСР) показывает, что в статье закона, предусматривающей уголовную ответственность за причинение тяжкого вреда здоровью был предусмотрен квалифицирующий признак, связанные с причинением смерти потерпевшему в случае причинения ему мучений и страданий, в том числе и посредством причинения легкого вреда здоровью.

Таким образом, законодателем была предусмотрена так называемая двойная форма вины, предусматривающая умышленное причинение страданий и мучений потерпевшему и легкомысленное отношение по отношению к причинению смерти потерпевшего. Как видим, на сегодняшний день в уголовном законе Республики Казахстан предусмотрена двойная форма вины в ряде составов уголовных правонарушений.

Анализ объективной стороны уголовного правонарушения, предусмотренного ст.106 Уголовного закона Республики Казахстан показывает, что в качестве недостатка выступает отсутствие квалифицирующих обстоятельств, связанных с возможностью совершения преступлений в составе организованной группы (п.5) части 2 ст.106 УК Республики Казахстан предусмотрена лишь возможность совершения рассматриваемого вида преступления в составе группы лиц или группы лиц по предварительному сговору.

Таким образом, мы видим, что к уголовной ответственности могут быть привлечены лица, совершившие уголовное правонарушение без предварительного сговора, в ситуациях, когда преступление было совершено внезапно, без предварительной подготовки. Однако в ряде случаев законодатель уделяет внимание возможности возникновения следственных ситуаций, при которых причинение тяжких телесных повреждений возможно в составе группы лиц по предварительному сговору, когда имеет место соисполнительство, при котором соисполнители преступления принимают участие в реализации объективной стороны преступления.

Считаем, что отсутствие квалифицирующего признака – совершения преступления в составе организованной преступной группы является

существенным недостатком конструкции ст.106 УК Республики Казахстан. И такие недостатки имеют место в различных статьях уголовного закона Республики Казахстан. Полагаем о необходимости проведения мониторинга уголовного закона на предмет выявления тех составов уголовных правонарушений, которые могут совершаться в составе организованных преступных групп.

Криминологический анализ ситуации в республике показывает, что наблюдается рост организованных форм совершения преступлений. Это обусловлено процессами глобализации, прозрачностью границ, миграцией населения и другими факторами, влекущими за собой глобализацию организованной преступности.

Полагаем о необходимости проведения более углубленного исследования проблем борьбы с организованной преступностью. При этом такие исследования должны носить системный характер, направленные на решение проблемы борьбы с организованной преступностью комплексом мер правового, криминологического и иного характера. В связи с тем, что мы не ставили цели выявления проблем борьбы с организованной преступностью, считаем возможным ограничиться вышеуказанными выводами.

Существенным недостатком диспозиции статьи 106 УК Республики Казахстан является отсутствие правовой регламентации ситуаций, когда преступление совершается посредством применения оружия или предметов, которые заменяют оружие. Анализ судебно-следственной практики показывает, что очень часто виновными для причинения тяжких телесных повреждений подготавливаются соответствующие предметы для нанесения телесных повреждений или оружие. Криминалистический анализ механизма причинения тяжких телесных повреждений также показывает, что предметы, используемые для причинения тяжких телесных повреждений, можно квалифицировать на следующие виды:

- предметы, используемые в быту и применяемые для причинения тяжких телесных повреждений (кухонные ножи, топоры, а также иные предметы, используемые в быту);

- предметы, специально подготовленные для нанесения телесных повреждений (бейсбольные биты, колюще-режущие и дробящие предметы);

- боевое, спортивное, огнестрельное и охотничье оружие (в ряде случаев охотничье оружие адаптируется под боевое),

Более подробная классификация оружия имеет место в Законе Республики Казахстан «Об оружии».

Субъективная сторона причинения вреда здоровью заключается в том, что виновный совершает уголовное правонарушение с прямым или косвенным умыслом. Виновный, причиняя тяжкий вред здоровью, осознает,

что причиняет конкретный вред здоровью человека, предвидя неизбежность наступления общественно опасных последствий.

Как показывает практика, неизбежность причинения тяжкого вреда здоровью человека находит свое отражение в применении специальных предметов или орудия для причинения тяжких телесных повреждений или в нанесении ударов в жизненно важные органы человека, при повреждении которых может наступить тяжкий вред здоровью человека, например, нанесение ударов в ушную раковину. Кроме того, виновный желает наступление тяжких телесных повреждений, а также осознано допускает и возникновение.

Вместе с тем, в особо квалифицируемых признаках рассматриваемого вида уголовного правонарушения предусмотрено наступление таких последствий, как наступление смерти потерпевшего. При этом, в практической деятельности часто возникают проблемы квалификации рассматриваемого вида уголовного правонарушения и разграничений с другими видами преступлений. Например, и по сей день существуют проблемы в разграничении умышленного убийства от причинения тяжких телесных повреждений.

Предварительно хотелось бы отметить, что умышленное убийство отличается от причинения тяжкого вреда здоровью в первую очередь по непосредственному объекту преступления. Непосредственным объектом убийства является жизнь человека, то самое ценное благо, без которого невозможно существование материи. Непосредственным объектом причинения тяжких телесных повреждений является здоровье человека.

Помимо изложенного, данные правонарушения отличаются по объективной стороне уголовного правонарушения, поскольку при совершении убийства последствия являются причинение смерти другому человеку. При причинении тяжких телесных повреждений, соответственно, в качестве последствий выступает причинение тяжкого вреда здоровью.

Вместе с тем, существуют трудности в разграничении убийства, то есть преступления, предусмотренного ч.1 ст.99 УК Республики Казахстан и ч.3 ст.106 УК Республики Казахстан. Схожесть рассматриваемых составов уголовных правонарушений состоит в том, что и при совершении убийства и при причинении тяжких телесных повреждений потерпевший лишается жизни. Однако для причинения тяжких телесных повреждений основным непосредственным объектом выступает здоровье человека, а непосредственным дополнительным объектом преступления выступает жизнь человека. При совершении убийства, жизнь человека выступает в качестве основного непосредственного объекта преступления.

Некоторые исследователи предлагают при разграничении убийства и причинения тяжкого вреда здоровью принимать во внимание время

наступления смерти. Однако вряд ли такое мнение имеет право на существование. Приведем пример из следственной практики. В ходе конфликта между А. и Н., последний выхватил из кармана нож и нанес А. несколько ударов в область шеи. Потерпевший А. от полученных ранений потерял сознание и был доставлен в больницу, однако через 8 часов скончался. Согласно заключению эксперта, смерть наступила в результате геморрагического шока. При этом в случае, если бы клинок ножа задел бы сонную артерию, мгновенно бы могла наступить смерть. На основании заключения эксперта следователь принял решение о возбуждении уголовного дела по покушению на убийство, то есть преступление, предусмотренное ч.1 ст.99 УК Республики Казахстан. Суд согласился с мнением следователя, поскольку подсудимый наносил многочисленные удары в жизненно важные органы и преследовал цель – лишить его жизни [9].

По этому вопросу мы полностью разделяем мнение кандидат юридических наук А.А.Абдрашит, исследовавшего уголовно-правовые аспекты борьбы с причинением тяжких телесных повреждений [10, с.9].

По мнению вышеуказанного автора, важным моментом в квалификации преступления по части 3 статьи 106 Уголовного закона Республики Казахстан является установление направленности умысла на причинение тяжкого вреда здоровью. Исходя из изложенного, логически следует вывод о том, что умысел может быть направлен на причинение побоев, легкого вреда здоровью или вреда здоровью средней тяжести.

В этой связи необходимо принимать во внимание наличие причинно-следственной связи между неосторожным причинением смерти и действиями, направленными на причинение тяжкого вреда здоровью человека. В данном случае в качестве причины смерти выступает причинение тяжкого вреда здоровью.

Возникает вопрос, как быть субъектам правоприменения в случаях, когда умысел был направлен на причинение побоев, легкого или средней тяжести наступления вреда здоровью при наступлении смерти. Полагаем, что квалификация по ч.3 ст.106 УК Республики Казахстан в данном случае отсутствует.

Таким образом, из анализа подраздела мы пришли к следующим выводам. В соответствии со ст.3 Уголовного закона 2014 года, пунктом 4, под тяжким причинением вреда здоровью понимаются: факты причинения вреда здоровью человека, которые опасны для жизни человека или для его здоровья; факты причинения вреда здоровью, связанные с потерей речи, зрения, слуха или какого либо органа; причинение телесных повреждений, которые повлекли за собой утрату органами своих функций; факты причинения телесных повреждений, связанных с обезображиванием лица

потерпевшего; причинение расстройства здоровью, которое связана со значительной стойкой утратой общей трудоспособности не менее чем на одну треть; причинение вреда здоровью, повлекшее за собой утрату профессиональной трудоспособности; причинение вреда здоровью, связанное с прерыванием беременности; причинение тяжкого вреда здоровью, сопряженного с психическим или поведенческим расстройством, связанным с употреблением психоактивных веществ.

Из анализа всего перечня тяжкого причинения вреда здоровью следует отметить, что не совсем понятным является содержание пункта 4 статьи 3 Уголовного закона, поскольку не совсем понятно, какие психические или поведенческие расстройства, в том числе связанные с употреблением психоактивных веществ, относятся к категории тяжкого вреда здоровью. Закон ставит в тупик субъектов предварительного расследования.

Полагаем, что пункт 4 статьи 3 Уголовного закона нуждается в дополнении и разъяснении, поскольку является пробелом уголовного закона. Кроме того, в качестве недостатка статьи 3 Уголовного закона также можно отметить отсутствие трактовки «психоактивные вещества».

Однако не все психоактивные вещества можно отнести к наркотическим. В этой связи мы считаем необходимым изменить содержание пункта 11) статьи 3 Уголовного закона Республики Казахстан и изложить его в следующей редакции:

11) тяжкий вред здоровью – безвозвратное психическое, поведенческое расстройство (заболевание) или изменение психики человека, связанное с употреблением психоактивных веществ, наркотических средств, а также иных химических опасных предметов, способных оказать необратимое воздействие на психику человека.

Список использованной литературы:

- 1.Макаров А.Ю. Уголовно-правовая борьба с умышленными менее тяжкими телесными повреждениями: дисс. ...канд.юрид.наук. – М., 1995. – 173с.
- 2.Архив материалов уголовного дела Бостандыкского районного суда (УД-0375658395675).
- 3.Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года «О здоровье населения и системе здравоохранения». – Алматы: Издательство «Норма-К», 2020. – 121 с.
- 4.Скаков А.Б. Дальнейшая гуманизация уголовно-правовой политики страны путем эффективной реализации пробации // мат-лы научно-практ конф. «Актуальные проблемы современной науки», посвященной 75-летию заслуженного деятеля науки О.Ш.Жалаири. – Алматы, 2017. – 486 с.

5.Ахраменка Н.Ф. Комментарий к уголовному кодексу Республики Беларусь. – Минск, Тесей, 2003. – 1198 с.

6.Психоактивное вещество // <https://ru.wikipedia.org/wiki>

7.Закон Республики Казахстан от 10 июля 1998 года «О наркотических средствах, психотропных веществах, их аналогов и прекурсоров и мерах противодействия их незаконному обороту и злоупотреблению ими. НОРМА-К, ЮРИСТ. – Алматы, 2021. – 98 с.

8.Архив Бостандыкского районного суда г.Алматы (УД №02364547385).

9.Архив Бостандыкского районного суда г.Алматы (УД №8464563875).

10.Абдрашит А.А. Уголовная ответственность за умышленное причинение тяжкого вреда здоровью по законодательству Республики Казахстан: автореф. дисс. ...канд.юрид.наук. – Саратов, 2004. – 22 с.

ӘОЖ 347.627.2.023

A93

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Абдрахманов С. Т.

*доцент Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы, Қазақстан,
Алматы қ. abdrakhman.serikkazy@mail.ru*

Ахимбеков О.К.

*аға оқытушы Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы, Қазақстан,
Алматы қ. otar_kz67@mail.ru*

Түйіндеме: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері қарастырылған. Елімізде және бүкіл әлемде болып жатқан пандемияның кері әсерінің салдарының тұрғындардың әлеуметтік жағдайы нашарлап кетті, ал ол өз кезегінде отбасында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың санының артуына алып келді. Әлеуметтік жағдайдың нашарлауы отбасында кикілжіңнің, түсініспеушіліктің тіпті ажырасулардың санының артуы қоғам үшін қауіпті жағдай десек қателеспейміз. Сол себепті бұл мақалада отбасы тұрмыстық зомбылықтың шығу себептері, алдын алу жолдары және қандай органдардың осы мәселеге ат салысуы қажеттілігі талқыланды. Отбасы тұрмыстық жанжалдар, зорлық-зомбылықтар барлық елдерде бар

десек қателеспейміз, бірақ статистикалық мәліметтерге сүйенсек бұл мәселенің біздің елемізде өршіп тұрғанының куәсі боламыз. Сондықтан отбасы тұрмыстық зорлық зомбылыққа бейжәй қарамай қоғам болып бұл мәселемен күресуді күн тәртібінен түсірмеуіміз қажет және тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауаптылықты заң жүзінде арттыру керек. Тұрмыстық зорлық-зомбылықты бір жылдың ішінде қайталап жасаған тұлғаны қылмыстық жауаптылыққа тарту мәселесін ұсынамыз.

Түйін сөздер: Отбасы, жанұя, тұрмыстық зорлық-зомбылық, құқық бұзушы, жәбірленуші, көмек көрсететін ұйым, әкімшілік шара, қылмыстық жаза.

ВОПРОСЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

Аннотация: В данной статье рассмотрены вопросы профилактики бытового насилия в Республике Казахстан. Последствия пандемии, происходящей в стране и во всем мире, привели к ухудшению социального положения населения, что, в свою очередь, привело к росту числа бытового насилия в семье. Ухудшение социальной ситуации приводит к росту конфликтности в семье, непониманию и даже разводам. Поэтому в данной статье обсуждались причины возникновения бытового насилия в семье, пути его предупреждения и необходимость участия каких органов в данной проблеме. Мы не ошибемся, если скажем, что семейные бытовые конфликты, насилие существуют во всех странах, но, судя по статистическим данным, эта проблема обостряется в нашей стране. Поэтому семья как общество, не зависящее от бытового насилия, не должна снимать с повестки дня борьбу с этим вопросом и законодательно повышать ответственность за бытовое насилие. Предлагаем вопрос привлечения к уголовной ответственности лица, совершившего повторное в течение года домашнее насилие.

Ключевые слова: Семья, домочадцы, насилие в семье, преступник, потерпевший, благотворительная организация, административное взыскание, уголовное наказание.

ISSUES OF PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE

Annotation: This article discusses the issues of prevention of domestic violence in the Republic of Kazakhstan. The consequences of the pandemic occurring in the country and around the world have led to a deterioration in the social situation of the population, which, in turn, has led to an increase in the number of domestic violence in the family. The deterioration of the social situation leads to an increase in conflict in the family, misunderstanding and

even divorce. Therefore, this article discussed the causes of domestic violence in the family, ways to prevent it and the need for which authorities to participate in this problem. We will not be mistaken if we say that domestic family conflicts and violence exist in all countries, but, judging by statistics, this problem is getting worse in our country. Therefore, the family, as a society that does not depend on domestic violence, should not remove the fight against this issue from the agenda and legislatively increase responsibility for domestic violence. We propose the issue of bringing to criminal responsibility a person who has committed repeated domestic violence within a year.

Keywords: Family, household, domestic violence, criminal, victim, charity organization, administrative penalty, criminal punishment.

Бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі табылады. Өкінішке орай бұл мәселе күн тәртібінен түспейтін шешімі әлі дұрыс табылмаған қоғам болып дұрыс көңіл бөлуді қажет ететін мәселеге жатады. «Ел болам десен бесігінді түзе»- деп Мұхтар Әуезовтің айтқанындай еліміздің болашағы үшін, жастарымыздың отбасында дұрыс тәрбие алуы үшін от басындағы моральдік психологиялық жағдай қоғам назарынан тыс қалып қоймауы керек.

Ұйымдастырушылық-құқықтық құралдардың кең ауқымы бүгінгі таңда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсуіне және осы мәселенің шиеленісуіне қарсы тұру бойынша айтарлықтай тиімді жұмыстарды жүргізуге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда елімізде Конституцияның нормаларына және адам құқықтары саласындағы халықаралық заңнамаға сәйкес келетін тиісті өкілеттіктері мен жеткілікті тиімді құқықтық базасы бар мемлекеттік органдар болып табылатын біртұтас жүйе құрылды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу саласындағы нормашығармашылық жұмыстың нәтижесі адамның өмірі мен денсаулығына құқықтарын, ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау, неке және отбасы, ана, әке және балалық шақ мәселелері күн тәртібінен түспейтін өзекті мәселеге айналды. Отбасының құқықтары мен мүдделерін қорғауды, оның дамуын қамтамасыз ету 2011 жылғы 26 желтоқсанда қабылданған «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінде мемлекеттік әлеуметтік-экономикалық дамудың Қазақстан Республикасы саясатының басым бағыты ретінде бекітілген.

Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдары мен азаматтарының тұрмыстық

зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі қызметінің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздері «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Қазақстан Республикасының Заңымен айқындалады.

Бұл заңда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа мынадай анықтама берілген: «тұрмыстық зорлық-зомбылық - отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында бір адамның басқаға (басқаларға) қатысты дене зардабын және (немесе) психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар құқыққа қарсы қасақана әрекеті (іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі)» -деп.

Сондай-ақ заңда тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы — тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының субъектілері жүзеге асыратын, отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында адамның және азаматтың конституциялық құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауға, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға және жолын кесуге, сондай-ақ оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені деген түсінік берілген.

Жалпы тұрмыстық зорлық-зомбылық күш көрсету, психологиялық, сексуалдық және экономикалық зорлық-зомбылық түрінде болуы мүмкін.

Ал енді осы аталғандарды жеке-жеке талдап өтейік:

Күш көрсету зорлық-зомбылығы - дене күшін қолданып, денені ауыртып денсаулыққа қасақана зиян келтіру.

Психологиялық зорлық-зомбылық - адамның психикасына қасақана әсер ету, оны қорқыту, қорлау, бопсалау немесе құқық бұзушылықтарды немесе өмірге немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикалық, дене және жеке басы дамуының бұзылуына әкелетін әрекеттерді жасауға мәжбүрлеу (еріксіз көндіру) арқылы ар-намысы мен абыройын кемсіту.

Сексуалдық зорлық-зомбылық - адамның жыныстың тиіспеушілігіне немесе жыныстық еркіндігіне қауіп төндіретін құқыққа қарсы қасақана іс-әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы іс-әрекеттер.

Экономикалық зорлық-зомбылық - адамды заңмен көзделген құқығы бар тұрғын үйінен, тамағынан, киімінен, мүлкінен, қаражатынан қасақана айыру.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жүзеге асыратын субъектілер

1) Қазақстан Республикасының Үкіметі;

- 2) жергілікті атқарушы органдар;
- 3) отбасы және гендерлік саясат істері жөніндегі комиссия;
- 4) кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар;
- 5) ішкі істер органдары;
- 6) қамқоршылық және қорғаншылық органдары;
- 7) білім беру органдары;
- 8) көмек көрсету ұйымдары;
- 9) дағдарыс орталықтары болып табылатынын біле жүріңіздер.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заңның 10-бабында Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының мынадай құзыреті көрсетілген:

- 1) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы нормативтік құқықтық актілердің жобаларын әзірлеуге қатысады;
- 2) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі шараларды жүзеге асырады;
- 3) балаларын тәрбиелеу жөніндегі міндеттерін орындамайтын немесе тиісінше орындамайтын, оларға қатысты құқыққа қарсы іс-әрекеттер жасайтын ата-аналарды немесе олардың орнындағы адамдарды анықтайды;
- 4) профилактикалық есепке алуды жүргізеді және профилактикалық бақылауды жүзеге асырады;
- 5) тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері немесе олардың жасалу қаупі туралы өтініштер мен хабарламаларды сол жерге барып қарайды және олардың жолын кесу жөніндегі шараларды қолданады;
- 6) жәбірленушілердің өтініші бойынша оларды көмек көрсету жөніндегі ұйымдарға немесе денсаулық сақтау ұйымдарына жібереді;
- 7) профилактикалық әңгімелесу жүргізеді;
- 8) тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды ішкі істер органдарына жеткізеді;
- 9) қорғау нұсқамасын шығарады;
- 10) прокурор алдында қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімін ұзартуға санкция беру туралы өтініш жасайды;
- 11) әкімшілік ұстауды жүргізеді;
- 12) сот алдында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы өтініш жасайды;
- 13) қылмыстық ізге түсуді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жүргізуді жүзеге асырады;
- 14) қылмыстық іс жүргізудің мәжбүрлеу шараларын қолданады;
- 15) жәбірленуші қауіпсіздігінің қылмыстық-құқықтық шараларын қолданады;

16) ішкі істер органдарының қызметкерлері үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша арнайы оқу курстарын ұйымдастыруды қамтамасыз етеді;

Сондай –ақ аталған заңда жәбірленушілерге көмек көрсету жөніндегі ұйымдар туралы айтылған.

Көмек көрсету жөніндегі ұйымдар:

- 1) жәбірленушілерді қабылдауды жүзеге асырады;
- 2) жәбірленушілерге қажетті психологиялық, педагогикалық, медициналық, заң көмегін көрсетуді ұйымдастырады, қажет болған жағдайда, медициналық көмек көрсету және одан әрі оңалту үшін оларды денсаулық сақтау ұйымдарына жібереді;
- 3) мүмкіндіктерге қарай жәбірленушілерге уақытша тұратын жер ұсынады;
- 4) жәбірленушілерге арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетеді, сондай-ақ олардың мүдделері үшін аудандардың, облыстық маңызы бар қалалардың жергілікті атқарушы органдарына арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген және (немесе) кепілдік берілген көлемнен тыс көрсетілетін қосымша көлемін көрсету туралы өтінішпен жүгінеді;
- 5) тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдармен психологиялық түзету бағдарламаларын жүргізеді;
- 6) тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы немесе олардың жасалу қаупі туралы ішкі істер органдарына хабарлайды;
- 7) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша құқықтық түсіндіру жұмысын жүзеге асырады;
- 8) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимыл жасауды жүзеге асырады.

Осы заңда көзделген көмек жәбірленушілерге тұратын жеріне қарамастан көрсетіледі.

Көмек көрсету жөніндегі ұйымдарды жергілікті атқарушы органдар, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалар Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен құрады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның құқықтық санасына және мінез-құлқына жүйелі түрде мақсатты ықпал ету үшін, оның тарапынан жаңа құқық бұзушылықтар жасалуының алдын алу және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қолданылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары:

- 1) профилактикалық әңгімелесу;

2) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы жасау не қорғау нұсқамасын шығару үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды ішкі істер органдарына жеткізу;

3) қорғау нұсқамасы;

4) әкімшілік ұстау;

5) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары;

6) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу;

7) әкімшілік жаза қолдану;

8) ата-ана құқығынан айыру не оны шектеу, бала (ұл, қыз) асырап алудың күшін жою, қорғаншыларды және қамқоршыларды өз міндеттерін орындауынан босату және одан шеттету, баланы патронаттық тәрбиешінің тәрбиесіне беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу;

9) іс жүргізудің мәжбүрлеу шаралары және қылмыстық процесте жәбірленушілердің қауіпсіздік шаралары;

10) сот үкімі бойынша қолданылатын шаралар болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары өзіне қатысты қолданылатын адамның жеке ерекшеліктері, ол жасаған құқық бұзушылықтардың қоғамға қауіптілігінің сипаты мен дәрежесі ескеріле отырып айқындалады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларын қолдану үшін негіздер.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларын қолдану үшін мынадай мән-жайлардың бірі:

1) жеке және заңды тұлғалардың өтініштері немесе хабарламаларының келіп түсуі;

2) ішкі істер органы қызметкерінің тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жасалу не оны жасауға әрекет ету фактісін тікелей анықтауы;

3) мемлекеттік органдардан және жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан келіп түскен материалдар негіз болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жасалғаны туралы немесе оның жасалу қаупі туралы өтініштер мен хабарламаларды мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қарайды.

Профилактикалық әңгімелесу

Профилактикалық әңгімелесудің негізгі міндеттері тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаудың себептері мен жағдайларын анықтау, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарларын түсіндіру және заңға мойынсынушылық мінез-құқықтың қажеттігіне сендіру болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының субъектісі тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адаммен немесе өзіне қатысты

тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларын қолдану үшін негіздер бар адаммен профилактикалық әңгімелесуді жүргізеді.

Профилактикалық әңгімелесу тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің қызметтік үй-жайларында, сондай-ақ тұрғылықты жері, оқу, жұмыс орны бойынша не тікелей тұрмыстық зорлық-зомбылық жасалған жерде өткізіледі және ол бір сағаттан аспауға тиіс.

Профилактикалық әңгімелесу жүргізілетін адамға құқыққа қарсы іс-әрекеттерді тоқтату қажеттігі туралы ескертіледі.

Кәмелетке толмаған адаммен профилактикалық әңгімелесу оның ата-анасының, педагогтарының немесе басқа да заңды өкілдерінің қатысуымен жүргізіледі.

Қорғау нұсқамасы

Жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көзделген тәртіппен әкімшілік ұстап алуды не Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 128-бабында көзделген тәртіппен ұстап алуды жүргізу үшін негіздер болмаған кезде аумақтық полиция органының, ішкі істер органы жергілікті полиция қызметінің бастықтары, олардың орынбасарлары, учаскелік полиция инспекторлары, кәмелетке толмағандардың істері және әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспекторлар жәбірленушінің пікірін ескере отырып, қорғау нұсқамасын шығарады, ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған не оны жасау қаупін төндіретін адамға орындау үшін қолхатпен беріледі. Қол қоюдан бас тартылған жағдайда, қорғау нұсқамасында бұл туралы жазба жасалады.

Жәбірленушіге оның құқықтары, сондай-ақ өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адам оны бұзған жағдайда құқықтық салдарлары түсіндіріле отырып, қорғау нұсқамасы шығарылған күні оның көшірмесі қолхатпен берілуге тиіс.

Қорғау нұсқамасының көшірмесі өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамға табыс етілген кезінен бастап жиырма төрт сағат ішінде прокурорға жіберіледі.

Қорғау нұсқамасы ол шығарылған кезде он алты жасқа толған, есі дұрыс адамға қатысты шығарылады.

Қорғау нұсқамасында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады.

Қорғау нұсқамасында: оның шығарылған уақыты мен орны, кімнің шығарғаны және кімге қатысты шығарылғаны, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жасалған орны, уақыты және мән-жайлары немесе жасалу қаупі, жәбірленушімен қатынастарда белгіленген шектеулер, құқыққа қарсы іс-әрекеттер жалғастырылған және қорғау нұсқамасы бұзылған жағдайлардағы құқықтық салдарлары көрсетіледі.

Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімі ол өзіне қатысты шығарылған адамға берілген кезден бастап отыз тәулікті құрайды. Тексеру мерзімділігі күнтізбелік жеті күнде кемінде бір ретті құрайды.

Қорғау нұсқамасын бұзу Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды ішкі істер органдары профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылау жасауды жүзеге асырады.

Әкімшілік ұстау

Әкімшілік құқық бұзушылық құрамы бар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жолын кесу мақсатында және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қорғау нұсқамасын шығару жеткіліксіз деп ұйғаруға негіздер болған жағдайда ішкі істер органдарының лауазымды адамы тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды арнаулы орында мәжбүрлеп ұстай отырып, іс-әрекет және жүріп-тұру бостандығынан уақытша айыруды көздейтін әкімшілік ұстауды жүргізеді.

Әкімшілік ұстаудың тәртібі, мерзімдері, әкімшілік ұстауға ұшыраған адамдардың құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде айқындалады.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу

Жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында сот тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеуі мүмкін.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасы болып табылады және ол әкімшілік жаза қолданумен қатар және әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адам әкімшілік жауаптылықтан босатылған кезде оның орнына да қолданылады.

Мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген адамға:

1) жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға;

2) атыс қаруын және басқа да қару түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға;

3) психикаға белсенді әсер ететін заттарды медициналық емес мақсатта тұтынуға тыйым салынуы мүмкін.

Жәбірленуші мен оның отбасы мүшелерін күзету және қорғау үшін сот ерекше жағдайларда тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға осы адамның басқа да тұрғын жайы болған жағдайда, жәбірленушімен бірге жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғын жайда тұруға тыйым салу түрінде әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасын да қолдануға құқылы.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптардың қолданылу мерзімі ішінде оған профилактикалық әңгімелесу үшін айына бір реттен төрт ретке дейін ішкі істер органдарына келу міндеті жүктелуі мүмкін.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу тәртібі, оның қолданылу мерзімдері, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді жүргізуге қатысушылардың құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде айқындалады.

Ішкі істер органдары мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген адамды профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылау жасауды жүзеге асырады.

Қылмыстық процесте іс жүргізудің мәжбүрлеу шаралары және қауіпсіздік шаралары

Қылмыстық құқық бұзушылық құрамы бар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жолын кесу және жәбірленушінің, куәнің және қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысатын басқа да адамдардың, олардың отбасы мүшелері мен жақын туыстарының қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын және қылмыстық процесті жүргізетін органдар процестік мәжбүрлеу шараларын және процестік қауіпсіздік шараларын қолданады.

Іс жүргізудің мәжбүрлеу шараларын және қауіпсіздіктің іс жүргізу шараларын қолдануға негіздер, оларды қолдану тәртібі, қылмыстық процеске қатысушы адамдардың құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінде айқындалады.

Әрине, көп жағдайда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқықбұзушылықтардың құрбандары әйелдер, яғни құқық бұзушылардың әйелдері немесе азаматтық жұбайлары болып табылады. Бірақ аталған санаттағы істер бойынша қарт ата-аналар, апа-қарындастар, аға-інілер мен отбасылық бүлік шығарушылардың балалары жиі зардап шегеді. Өкінішке орай аталған санат бойынша істердің көпшілігі тоқтатылады, бұл ретте олардың барлығы іс жүзінде жәбірленушінің әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адаммен татуласуына байланысты тоқтатылғаны жоғарыда

айтылды. Себебі осы Кодекстің 73-бабында көзделген әкімшілік құқықбұзушылық туралы істер жәбірленушінің өтініші бойынша ғана қозғалады және ол әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адаммен татуласуына байланысты қысқартылуға жатады. Жәбірленуші мен әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адам қол қойған жазбаша келісім болған кезде судья істі тоқтатуға міндетті.

Сондай-ақ, аталған барлық қақтығыстар балалардың қатысуымен де орын алатыны осы істер бойынша үлкен алаңдаушылық туғызады. Балалар өз көз алдарында жасалатын қатыгездік пен жек көрушілік ауқымына еріксіз тартылып, күйзеліс пен қорқыныш сезімін бастан өткереді. Өкінішке орай, отбасылық бұзақылық жасаушылар әрдайым былапыт сөйлеумен, қорлаумен, үй тұрмысындағы заттарды бүлдірумен және басқа да осындай әрекеттермен шектелмейді деп айтуға болады. Көп жағдайда отбасылық жанжалдар қол жұмсаушылықпен, дене жарақатымен және мертігумен аяқталады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық тек отбасының ғана емес, сонымен қатар мемлекет пен қоғамның да проблемасы болып табылады.

Отбасылық зорлық-зомбылықтың алдын алу — бұл әр адамның азаматтық борышы. Ешкім біреудің бақытсыздығына бейжай қарамауы керек. Сондықтан да азаматтардың түрлі зорлық-зомбылықтың алдын алуға үлес қосуы үшін құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық сезімін ояту қажет, яғни тағы да, нөлдік төзімділік қағидаларын ұстануға бастау керек.

ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің деректері бойынша отбасылық-тұрмыстық салада жасалған құқық бұзушылықтар саны 2017 жылы 446, 2018 жылы - 919, ал 2019 жылы 1 055-ке жетті. Ал елімізде коронавирус індетінің салдарынан қатаң карантиндік шаралар енгізілгеннен кейін отбасындағы зорлық-зомбылық қылмыстардың саны 25 пайызға күрт өсті. Әрине, бұл бізді алаңдатпай тұрмайды. Оның үстіне, үйдегі зорлық-зомбылық тақырыбы кең қоғамдық резонанс тудырып отыр. Күнделікті ақпараттардан, әлеуметтік желілердегі жазбалардан отбасындағы зорлық-зомбылықтың күшейіп, қаншама баланың жетім қалып жатқанын, тіпті жантүршігерлік қайғылы оқиғалардың да болып жатқанын көріп отырмыз. Бүгінгі күні мемлекет бұл мәселені жүйелі түрде шешумен айналысып келеді. Мысалы, пандемия басталғаннан бері отбасылық жанжалдарға қатысты 37 мыңға жуық қорғау нұсқамасы шығарылып, құқық бұзушылардың тәртібіне байланысты 5 мыңға жуық ерекше талаптар белгіленген. Бұл жерде тек құқықтық шаралар жеткіліксіз екені түсінікті. Жүйелі қоғамдық жұмыс пен қоғамдық ұйымдардың жұмыла күш біріктіруі ауадай қажет. "

Ресми мәліметке сенсек, өткен жылдың қаңтар-қыркүйек айлары аралығында елімізде құқық қорғау органдарына тұрмыстық зорлық-зомбылық белгілері бойынша 130 мыңға тарта шағым келіп түсіпті. Оның 2,5 мыңы бойынша қылмыстық іс қозғалса, 30 мыңға жуығы әкімшілік іс санатына жатқызылған. Ал қалған жағдайда жәбірленушілер шағымнан бас тартқандықтан құқық қорғау органдары тиісті шараларды қолдана алмаған көрінеді.

Аталған 130 мың шағым елімізде небәрі 8 айда келіп түсіп отыр. Ал жыл соңындағы көрсеткішке үңілетін болсақ, тәртіп сақшылары 2020 жыл көлемінде тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға бейім адамдарға қатысты 43 мыңнан астам қорғау нұсқамасын шығарыпты. Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы әрекеттер үшін (ӘҚБтК 73-бабы) 13 мыңнан аса құқық бұзушы, соның ішінде денсаулыққа жеңіл зиян келтірген 6,5 мыңнан аса, ұрып-соққаны үшін 3,5 мыңнан аса адам, сондай-ақ қорғау нұсқамаларын бұзған 2 мыңнан аса азамат әкімшілік жауапкершілікке тартылған.

Жоғарыда аталғандарға қорытындылай келе және отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылықпен тікелей күресіп жүрген ішкі істер органдары қызметкерлерінің осы мәселеге қатысты пікірлерін ескере отырып отбасы тұрмыстық құқық бұзушылығын жасайтын тұлғаларға қатаң шара қолдану керек деген пікірдеміз, яғни ол үшін Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексіне жаңадан бап енгізіп «Отбасы тұрмыстық зорлық – зомбылықты бір жылдың ішінде қайталап жасаған тұлғаны қылмыстық жауаптылыққа тарту көзделуі тиіс». Отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылық жасағаны үшін әкімшілік жауаптылыққа тартылған адам бір жылдың ішінде қайтадан осы құқық бұзушылықты қайталасы 6- айдан 1-жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасын орнату керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы.
2. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 04.12.2009 жыл.
3. Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V ҚРЗ.
4. Ішкі істер органдарының кәметке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1098 бұйрығы.
5. Ішкі істер органдарының кәметке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1098 бұйрығы // <http://adilet.zan.kz>.

СУЩНОСТЬ ПРИНЦИПА СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ И РАВНОПРАВИА СТОРОН В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Бастаубаев А. Г.

*Магистрант Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева,
Республика Казахстан,
г. Алматы
a.bastabayev@gmail.com*

Аннотация: В статье анализируется современное состояние принципа осуществления уголовного судопроизводства на основе состязательности и равноправия сторон обвинения и защиты. Согласно этому принципу, участники уголовного процесса наделены равными процессуальными правами для защиты своих прав и законных интересов перед судом: участвовать в собирании, исследовании и оценке доказательств, представлять их, заявлять отводы, ходатайства, участвовать в судебных прениях и т.д. Только состязательность в состоянии обеспечить должный уровень защиты прав участников процесса и справедливость уголовного судопроизводства. Однако при практической реализации данного принципа при производстве по уголовным делам имеются проблемные вопросы, диктующие необходимость своего разрешения. В этой связи актуальным является аналитический анализ сущности и содержания принципа осуществления уголовного судопроизводства на основе состязательности и равноправия сторон.

Ключевые слова: принципы, состязательность, равноправие, диспозитивность, гуманизация, уголовное судопроизводство, сторона обвинения, сторона защиты, разрешение уголовного дела.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ТАРАПТАРДЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІГІ МЕН ТЕНДІГІ ҚАҒИДАТЫНЫҢ МӘНІ

Түйіндеме: Мақалада айыптау және қорғау тараптарының бәсекелестігі мен тендігі негізінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидатының қазіргі жағдайы талданады. Осы қағидатқа сәйкес қылмыстық процеске қатысушыларға сот алдында өз құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін тең процестік құқықтар берілген: дәлелдемелерді жинауға, зерттеуге және бағалауға қатысу, оларды ұсыну, қарсылық білдірулерді, өтінішхаттарды мәлімдеу, сот жарыссөздеріне қатысу және т. б. Тек қана жарыспалылық процеске қатысушылардың құқықтарын қорғаудың тиісті деңгейін және қылмыстық сот ісін жүргізудің әділдігін

қамтамасыз ете алады. Алайда, қылмыстық іс жүргізу кезінде осы принципті іс жүзінде жүзеге асыру кезінде оларды шешу қажеттілігін тудыратын проблемалық мәселелер бар. Осыған байланысты тараптардың жарыспалылығы мен тең құқылығы негізінде қылмыстық сот ісін жүргізуді жүзеге асыру қағидатының мәнін Талдамалық талдау өзекті болып табылады.

Түйінді сөздер: принциптер, бәсекеге қабілеттілік, теңдік, диспозитивтілік, ізгілендіру, қылмыстық іс жүргізу, айыптау жағы, қорғау жағы, қылмыстық істі шешу.

THE ESSENCE OF THE PRINCIPLE OF COMPETITION AND EQUALITY OF THE PARTIES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Annotation: In the article, I analyze the current state of the principle of the implementation of criminal proceedings on the basis of the adversarial nature and equality of the parties to the prosecution and defense. According to this principle, the participants in the criminal process are endowed with equal procedural rights to protect their rights and legitimate interests before the court: to participate in the collection, research and evaluation of evidence, to present them, to declare objections, petitions, participate in judicial pleadings, etc. Only adversarial nature is able to ensure the proper level of protection of the rights of participants in the process and the fairness of criminal proceedings. However, in the practical implementation of this principle in criminal proceedings, there are problematic issues that dictate the need for their resolution. In this regard, an analytical analysis of the essence of the principle of the implementation of criminal proceedings on the basis of adversariality and equality of the parties is relevant.

Keywords: principle, adversariality, process, dispositiveness, humanization, legal proceedings, accusation, defense, lawyer, knowledge, constitution, code, parties, prosecutor, state, equality, court.

Для последовательного проведения судебно-правовых реформ в Республике Казахстан необходимо комплексное обновление всех отраслей права, в том числе и уголовно-процессуального права. Конституция Республики Казахстан провозглашает, что человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность являются высшей социальной ценностью, в связи с чем основной обязанностью государства является утверждение и обеспечение прав и свобод человека [1]. По этой причине необходимо адаптировать положения действующего Уголовно-процессуального кодекса к конституционным нормам в целях обеспечения защиты незыблемых прав человека на свободу,

неприкосновенность частной жизни, гарантий неприкосновенности семьи и других субъективных прав.

Интерес к изучению принципов уголовно-процессуального права обусловлен как важностью данной правовой категории, выступающей в качестве гарантии прав и свобод участников процесса, так и характеристикой уголовно-процессуального права в целом, его отдельных норм и институтов, восполняющих пробелы в праве, обеспечивающих решение задач уголовного судопроизводства и эффективности правосудия по уголовным делам.

Принцип осуществления уголовного судопроизводства на основе состязательности и равноправия сторон как один из основных принципов уголовного правосудия закреплён в ст. 23 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан (далее УПК РК), что обусловлено следующими обстоятельствами:

- во-первых, в процессе построения демократической правовой системы в Республике Казахстан в рамках проводимых судебно-правовой реформы, основанной на примате прав человека, прав и свобод граждан, принципе разделения властей, необходимо демократизировать и гуманизировать уголовное судопроизводство;

- во-вторых, последовательная нормативная интеграция требований, заложенных принципом состязательности, повышает надёжность процессуальных гарантий прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства, гарантирует полное, объективное и всестороннее расследование обстоятельств преступления, достижение достоверных результатов уголовно-процессуального познания на одной или нескольких стадиях уголовного процесса;

- в-третьих, последовательность и полнота нормативного закрепления принципа состязательности является своеобразным индикатором приоритета в соотношении интересов личности и государства в уголовном процессе, что во многом определяет историческую форму уголовного судопроизводства.

Так, М.М. Розин писал на этот счёт: «В моменты преимущества чисто государственных потребностей над потребностями личности – в эти моменты процесс проникался полицейскими тенденциями ... Напротив, когда не существует настоятельных потребностей в усиленном ограждении государственных интересов и поглощении ими интересов личности ... процесс склонялся в сторону соревнования» [2, с. 295].

А.Б. Шарипова, в свою очередь, реализацию принципа равноправия сторон и состязательности связывает с осуществлением трёх функций:

а) функции обвинения, которую осуществляют прокурор, потерпевший, частный обвинитель, гражданский истец;

б) функции защиты, которую осуществляют подсудимый, защитник, законный представитель, гражданский ответчик;

в) функции разрешения уголовного дела, которая принадлежит суду (судье), не связанному доводами сторон, свободному в оценке исследованных доказательств, независимому от каких-либо влияний со стороны заинтересованных лиц и действующему исключительно как орган правосудия [3, с. 11].

Анализ доводов, выраженных в поддержку или опровержение отмеченных выше позиций, приводит к выводу, что в ходе уголовного судопроизводства реализуются функции: обвинения, защиты, разрешение дела, а в случаях причинения преступлением имущественного вреда – функции поддержки гражданского иска и возражения против него.

Наиболее полное определение этих уголовно-процессуальных функций разработано в трудах М.С. Строговича, который понимает:

– под функцией обвинения – «совокупность процессуальных действий, направленных на то, чтобы разоблачить в совершении преступления привлеченное к уголовной ответственности лицо и обеспечить применение к нему заслуженного наказания»;

– под функцией защиты – «совокупность процессуальных действий, направленных на опровержение обвинения, на установление невинности обвиняемого или смягчение его ответственности»;

– под функцией решения дела – «деятельность по проверке и оценке собранных по делу доказательств и по принятию решения по вопросу о виновности и ответственности обвиняемого» [4, с. 190-199].

Разделяя этот взгляд, однако считаем, что в определениях данных функций целесообразно отразить и «обязательность» того вида уголовно-процессуальной деятельности, который определяет функциональное назначение соответствующего субъекта (участника, стороны) этой деятельности. Например, потерпевший наделен правом осуществлять обвинение в суде, подсудимый – наделен правом осуществлять защиту.

К субъектам обвинения С.А. Альперт относит прокурора, лицо, которое проводит дознание, следователя, потерпевшего [5, с. 64]. Производство функции защиты возлагается на подозреваемого, обвиняемого, подсудимого, защитника [6, с. 428-434]. Функция решения дела является судебной функцией, она принадлежит суду. Что же касается функции поддержки гражданского иска и защиты от него, то ее правомерно рассматривать как деятельность гражданского истца и его представителя в интересах возмещения причиненного вреда, а также гражданского ответчика и его представителя в интересах защиты от гражданского иска.

Основные функции уголовного процесса осуществляются не

◆
◆

изолировано одна от другой, а все они тесно связаны между собой и в своей совокупности обеспечивают успешное выполнение задач уголовного процесса. Обвинение находится в определенном соотношении с функциями защиты и разрешения дела – оно предшествует осуществлению этих функций, закономерно допускает их возникновение. Обвинение и защита – обязательные предпосылки правосудия. Другими словами, без производства этих процессуальных функций уголовный процесс не может произойти, более того, последовательное осуществление функции обвинения и защиты обуславливают функцию разрешения дела.

Обращая на это внимание, С.А. Альперт справедливо рассматривает функции обвинения и защиты, поддержки гражданского иска и возражения против гражданского иска – «парными», потому что они «допускают друг друга и в реальной действительности один без одного не существуют».

Подтверждение правильности этой позиции мы находим у К.А. Маами, который отмечает, что в соответствии с принципом состязательности и равноправия сторон в рассмотрении дела судом на равных основаниях участвуют две стороны – обвинение и защита, которые представлены в лице прокурора и адвоката. Стороны пользуются равными процессуальными правами, могут на равных отстаивать свои доводы, свободно излагать свое мнение и тем самым способствовать достижению судом истины по уголовному делу [7, с. 181].

Отсюда вытекает правомерность вывода – нет уголовного процесса без обвинения, нет уголовного процесса без защиты. Это положение имеет принципиальное значение для выяснения процессуальной сущности принципа состязательности, поскольку границы защиты и содержание уголовно-процессуальной деятельности по осуществлению защиты находятся в прямой зависимости от содержания и объема обвинения. Последовательное и поэтапное развитие этих «парных функций» является своеобразным показателем уровня нормативной реализации состязательного начала во всех стадиях уголовного процесса, и позволяет разрешить ряд дискуссионных вопросов, которые касаются структуры данного принципа, в частности: об определении диспозитивности в структуре принципа состязательности.

Обвинение и защита осуществляются разными субъектами (участниками) уголовно-процессуальной деятельности, каждый из которых должен быть наделен равными процессуальными правами для отстаивания своих и опровержения противоположных утверждений. Однако термин «участники уголовного процесса», используемый в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Казахстан, не в полной мере отображает специфику общности процессуальных интересов и процессуального положения субъектов (участников), которые

осуществляют функции обвинения и защиты. Процессуальные средства формирования их позиций затрудняют возможность определения особенностей процессуальных правоотношений, возникающих между субъектами (участниками) уголовно-процессуальной деятельности, которые реализуют соответствующую процессуальную функцию. Именно «стороны» в уголовном судопроизводстве добавляют функциям обвинения и защиты завершенный характер.

Деятельность по началу досудебного производства и расследованию, рассмотрению и разрешению уголовных дел не может иметь успеха, если все функции, будут предоставлены одному и тому же органу государства, который наделен властными полномочиями по отношению ко всем другим субъектам правоотношений, участвующим при производстве по уголовному делу. Поэтому одним из проявлений реакционности государства является противоестественное сочетание в одном лице функций обвинения, защиты и разрешения уголовных дел, поскольку оно превращает органы правосудия в органы расправы.

Уголовно-процессуальное законодательство не допускает совмещения в одном лице функций судьи, обвинителя и защитника. Законодатель предусматривает отвод судьи в том случае, когда он принимал участие в деле в качестве обвинителя или защитника, и отвод прокурора, если в предыдущих стадиях процесса он был защитником или судьей. Лицо, которое по делу на предыдущих стадиях процесса вело дознание или расследование, поддерживало государственное обвинение или рассматривало дело как судья, не может принимать участия в деле в качестве защитника.

Рассмотрение дела при состязательности сторон не превращает суд в стороннего наблюдателя. Состязательность сторон не исключает активности и инициативы суда по сбору доказательств, необходимых для установления истины в деле. Поэтому требования к суду, например, относительно: принятия всех необходимых мер для полного, всестороннего и объективного исследования всех обстоятельств по уголовному делу; обеспечения законности и обоснованности каждого приговора или другого судебного решения – бесспорны, актуальны и находят свое нормативное закрепление в действующем УПК РК. Процессуальное равенство прав обвинителя, обвиняемого, подсудимого, гражданского истца и гражданского ответчика и их представителей на предоставление доказательств, участие в их исследовании – является существенной гарантией против односторонности и субъективизма в рассмотрении и решении дел, что создает необходимые условия достижения истины по каждому уголовному делу. Именно состязательность сторон обязывает суд объективно и беспристрастно

рассмотреть материалы дела и принять законное и обоснованное судебное решение.

Конституцией Республики Казахстан и действующим законодательством судам предоставлены властные полномочия для защиты прав и законных интересов граждан и юридических лиц, интересов государства и восстановления нарушенных прав. Производство таких полномочий должно быть свободным от любого постороннего влияния. Независимость не является личной привилегией судьи, а является способом защиты публичных интересов, в первую очередь прав и свобод человека и гражданина. При осуществлении правосудия судьи должны: крепить свою независимость; повышать авторитет судебной власти и судебных решений путем правильного применения закона; устранять факты волокиты или упрощенчества при рассмотрении уголовных дел или вынесении решений при неполно исследованных доказательствах; принимать решение по делу руководствуясь лишь законом, исходя из собственного его понимания и убеждения, основываясь на всестороннем, полном и объективном исследовании всех обстоятельств дела; быть независимым, как от правовой позиции прокуроров, защитников, других участников судебного процесса, так и от представителей власти, юридических или физических лиц.

В этой связи Верховный Суд Республики Казахстан в своем нормативном постановлении «О судебном приговоре» формулирует четкое требование следующего содержания: «Судам следует иметь в виду, что приговор является законным, если он постановлен законным составом суда с соблюдением правил о подсудности в точном соответствии с требованиями уголовно-процессуального закона о процедуре судебного разбирательства на основе принципа состязательности и равноправия сторон с обеспечением их доступа к исследованию доказательств на равных основаниях, при условии правильного применения норм права» [8, с. 361].

Обеспечивая соблюдения такой основы судопроизводства, как состязательность сторон и свобода в предоставлении ими суду своих доказательств и в доказывании перед ним убедительности последних, судьи не должны брать на себя функции, которые могут быть расценены как проявление их необъективности или заинтересованности в результатах рассмотрения дела. Так, Г.Д. Побегайло характеризует состязательность в сфере уголовного процесса как метод познания, поскольку полемика, спор, столкновение противоположных мнений характерны для любой сферы человеческой деятельности. В суде сталкиваются две противоположные функции: обвинение и защита. Это соотносительные функции органически связаны, но противоположны. Суд самостоятелен в выборе

процессуальных средств выяснения обстоятельств дела и активно исследует все материалы дела. Он не может подменять, брать на себя функцию обвинения или функцию защиты, а должен действовать в таких процессуальных формах, которые бы свидетельствовали об объективности и беспристрастии [9, с. 4].

Таким образом, состязательность судебного разбирательства заключается в том, что в судебном заседании между собой ведут процессуальный спор сторона обвинения и сторона защиты. Каждая из них отстаивает теми средствами, которые позволяет уголовно-процессуальный закон, свою правовую позицию, права и законные интересы, помогая, таким образом, суду полно, всесторонне и объективно исследовать все обстоятельства дела, с целью выяснения истины и принятия правильного решения. При этом суд с помощью сторон активно исследует все обстоятельства дела, привлекает новые доказательства, ибо задача суда – не просто разрешить спор между сторонами обвинения и защиты, а выяснить истину, правильно и справедливо решить дело. Следовательно, структуру принципа состязательности уголовного процесса необходимо рассматривать в таком его построении, расположении элементов состава, способов соединения и связей его элементов, которое обеспечивает целостность, сохранение основных свойств и функций при влиянии на него разнообразных факторов объективной и субъективной реальности.

Учитывая вышеизложенное и основываясь на анализе содержания ст. 23 УПК РК [10], в которой содержатся положения, определяющие сущность принципа состязательности и равноправия сторон, можно сделать вывод о том, что структуру принципа состязательности составляют следующие элементы:

- наличие функции обвинения, защиты и разрешения дела;
- ограничения относительно возложения функции обвинения, защиты и разрешения дела на один и тот же орган или на одно и то же лицо;
- сторона обвинения – прокурор (государственное обвинение), потерпевший, частный обвинитель, гражданский истец и их представители;
- сторона защиты – обвиняемый, подсудимый и их защитники или законные представители, гражданский ответчик и его представитель;
- процессуальная деятельность сторон, которые отстаивают в деле свой личный интерес, пользуются равными процессуальными правами, реализация которых значительно влияет на производство по уголовному делу, в частности: свободой в предоставлении доказательств, их исследовании и доказывании их убедительности перед судом; правом распоряжения предметом гражданского иска; возможностью распоряжения предметом уголовного процесса (обвинением);

– объективность и беспристрастие суда, который при рассмотрении дела не выступает на стороне обвинения или защиты и не выражает каких бы то ни было интересов, помимо интересов права, создает необходимые условия для выполнения сторонами их процессуальных обязанностей и осуществления предоставленных им процессуальных прав.

Таким образом, полностью логическим и обоснованным является законодательное определение в УПК Республики Казахстан сущности принципа состязательности и равноправия сторон, как одной из основ уголовного судопроизводства.

Список использованной литературы:

- 1) Конституция Республики Казахстан. Принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 1996 г., №4, ст.217 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г.). Ссылка: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029&pos=5;-88#pos=5;-88
- 2) Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство: пособие к лекциям. – СПб., 1916. – 546 с.
- 3) Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М.: Изд-во «Наука», 1968. – Т. 1. – 470 с.
- 4) Альперт С.А. Принципы уголовного судопроизводства и их роль в формировании правового статуса участников процесса // Проблемы законности. – Харьков: Вища школа, 1986. – Вып. 7. – С. 64-70.
- 5) Алауханов Е.О., Зарипов З. Профилактика преступлений. Учебник. – Алматы, 2008. – 376 с.
- 6) Маами К. Становление и развитие судебной власти в Республике Казахстан. – Астана: Елорда, 2001. – 352 с.
- 7) Сборник постановлений Пленума Верховного Суда Казахской ССР, Пленума Верховного Суда Республики Казахстан, нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан (1961-2004 годы). – Алматы: ТОО Издательство «НОРМА-К», 2004. – 488 с.
- 8) Побегайло Г.Д. Судебные прения в уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 2003. – 178 с.
- 9) Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V // (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2022 г. Ссылка на закон: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852&pos=3;-88#pos=3;-88

О ЗНАЧИМОСТИ СТАТЬИ 1 КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА

Биржанова К.С.

*доцент кафедры конституционного, международного права и
таможенного дела Евразийской юридической академии им. Д.А.Кунаева,
Республика Казахстан, г.Алматы,
k_birzhanova@mail.ru*

Аннотация: в данной работе, через призму статьи 1 Конституции РК, рассмотрены объективные условия, влияющие на формирование и изменения социальной структуры, регулирования и управления общественными процессами. Статья 1 действующей Конституции, являясь учредительной нормой, в концентрированном виде определяет модель государственности современного Казахстана. И то, насколько важно на основе правильного понимания правовых понятий Конституции можно обеспечить выходы на новые уровни решения целого комплекса задач по преобразованию различных сфер экономической, политической, социальной, духовной жизни общества.

Ключевые слова: форма государственности, суверенитет, учредительная норма, гражданское общество, правовое государство, социальный тип государства, значимость первой Конституции Республики Казахстан.

АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПРОЦЕСІНДЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯСЫНЫҢ 1-БАБЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ

Түйіндеме: Бұл жұмыста ҚР Конституциясының 1-бабының призмасы арқылы әлеуметтік құрылымның қалыптасуы мен өзгеруіне, қоғамдық процестерді реттеу мен басқаруға әсер ететін объективті жағдайлар қарастырылған. Қолданыстағы Конституцияның 1-бабы құрылтай нормасы бола отырып, шоғырланған түрде қазіргі Қазақстанның мемлекеттілік моделін айқындайды. Конституцияның құқықтық ұғымдарын дұрыс түсіну негізінде қоғамның экономикалық, саяси, әлеуметтік, рухани өмірінің әртүрлі салаларын өзгерту жөніндегі

міндеттердің тұтас кешенін шешудің жаңа деңгейлеріне шығуды қамтамасыз ету қаншалықты маңызды екендігінде.

Түйінді сөздер: мемлекеттілік нысаны, егемендік, құрылтай нормасы, азаматтық қоғам, құқықтық мемлекет, мемлекеттің әлеуметтік түрі, Қазақстан Республикасының алғашқы Конституциясының маңыздылығы.

ON THE IMPORTANCE OF ARTICLE 1 OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE PROCESS OF FORMATION OF CIVIL SOCIETY AND THE RULE OF LAW

Annotation: this paper, through the prism of Article 1 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, examines the objective conditions affecting the formation and changes of the social structure, regulation and management of social processes. Article 1 of the current Constitution, being a constituent norm, in a concentrated form defines the model of statehood of modern Kazakhstan. And how important, on the basis of a correct understanding of the legal concepts of the Constitution, it is possible to provide access to new levels of solving a whole range of tasks to transform various spheres of the economic, political, social, spiritual life of society.

Keywords: the form of statehood, sovereignty, the constituent norm, civil society, the rule of law, the social type of the state, the significance of the first Constitution of the Republic of Kazakhstan.

Концептуальная модель нашего государства предельно ясно представлена в статье 1 нашей Конституции: «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого является человек, его жизнь, права и свободы». Именно в данной норме учреждается образ современного Казахстана, с системой связанных между собой и вытекающих один из другого представлений о нашей государственности. И эта концепция имеет первостепенное значение, как наиболее справедливое выражение уровня исторического развития казахстанского общества и степени его ожиданий, связанных с осознанием целей и перспектив его практического преобразования. В этой статье каждая слово, идея представляют собой целый категориальный аппарат, начиненный определенными, систематизированными, апробированными в ходе формирования и развития демократических государств, знаниями и представлениями об их общественном устройстве.

Начнем с того, что согласно понятийному подходу Казахстан по форме государства является республикой, в которой верховная власть

принадлежит главе государства, президенту, избираемого непосредственно народом, на ограниченный срок и с юридической ответственностью за свою деятельность. Форма государства, а их всего два вида - монархия и республика, как реальное объективное явление, представляет собой сложное политико – правовое образование, которое состоит из трех составных частей: форма правление, форма государственного устройства и форма политико – правового режима. Однако, довольно часто, в теории и на практике понятие формы государства подменяется понятием форма правления, т.е. целостное государственное образование сводится к её составному элементу. На самом деле такой подход обедняет представление о государственности того или народа, стирает его особо значимые обстоятельства естественно – исторического характера, такие как особенности и степень экономического развития страны, расстановку политических сил в обществе, национальные особенности, географическое положение, климатические условия. В то же время, в не меньшей степени, на ход становления и развития государства оказывают влияние субъективные факторы в лице духовных, национальных, политических лидеров страны, национальных героев, политических партий, движений.

Поэтому каждое государство, проявляясь вовне в определенной форме, представляет собой как бы «продукт» соотношения объективных и субъективных обстоятельств, который может быть разным. При всей диалектической взаимосвязанности объективного и субъективного в процессе развития общества, объективная сторона остается определяющей, однако, без умаления роли субъективной стороны. Дело в том, что объективная сторона жизни общества существует независимо от сознания людей, содержание которой определяют природные условия, национальные особенности и традиции, естественные потребности людей в пище, одежде, продолжении рода, крыше над головой и способах их удовлетворения. В том числе взаимосвязь классов, наций и других социальных групп, определяющих экономический и политический строй. Эти обстоятельства как раз и создают те условия, в которых вынуждено начинать свою жизнь каждое новое поколение людей. Причем понимание объективности факторов развития общества и сознательное воздействие на них означает только внесение изменений в объективный мир. Нельзя же отказаться от пищи, крыши над головой, безопасности, как необходимые для жизни вообще. Для удовлетворения постоянно растущих потребностей членов общества будут неизбежно возникать требования новых решений, привлечения новых средств. По мере осознания объективной природы потребностей общественного развития будет повышаться роль общественного сознания. Научно обоснованные знания,

аккумулятивные в общественном сознании, получают свое практическое воплощение в организации жизни общества, и государства. При всей их универсальности они несут в себе, то особенное, что свойственно только данной организации общества.

Это особенное в становлении и дальнейшем развитии страны находит свое выражение в закономерных проявлениях определенной формы правления, формы государственного устройства и формы политико – правового режима, благодаря которым мы имеем представление о многообразии форм функционирования государств.

В процессе глобализации происходит достаточно интенсивная унификация государственно - правовых явлений. В настоящее время в монархии доминируют три вида известных форм правления: абсолютная, дуалистическая и конституционная (парламентская). В республиках сложились также три основные формы правления: президентская, смешанная и парламентская. Само понятие «форма правления» указывает на то, кто осуществляет управление страной, кому реально принадлежит власть. Поэтому под формой правления понимают организацию высших органов государства, порядок взаимодействия между ними и верховной властью. Форма правления устанавливает модель государственной власти в стране и, таким образом, становится определяющим элементом формы государства. Согласно п.1 ст.2 Конституции РК, Казахстан является республикой с президентской формой правления. Данная форма правления в РК нашла свое законодательное утверждение в Конституции 1995 года, до её принятия, в Казахстане была парламентско – президентская форма правления, т. е смешанная, с приоритетом власти у Верховного Совета РК. Эта форма правления сложилась соответственно реальной расстановке политических сил в обществе тех лет. Только что образовавшееся независимое молодое государство, наполнялось политической энергией, направленной на построение подлинно демократического государства. Этот путь оказался невероятно сложным в условиях распада всей экономической системы Казахстана, служившей в советское время сырьевой базой огромной страны. Реальное отсутствие денег, безработица, пустые магазины не делали общество депрессивным, а способствовали поиску новых средств и способов налаживания жизни. Пока общество решало проблемы своего выживания, государство, в этих сложнейших обстоятельствах определялось по форме своей организации. При всем этом государственная власть в Казахстане сохраняла свою устойчивость, в первую очередь, благодаря возникшим совершенно естественно, широким правам и свободам членов общества, как объективно необходимых для сохранения баланса между обществом и государством. Складывалась демократическая политическая система. В

политику приходили люди со знанием реального состояния общества и государства, со своими инициативами и искренними намерениями помощи и поддержки планов выхода из сложившейся ситуации. Именно из таких людей состоял Верховный Совет Казахстана, за деятельностью которого могли наблюдать все граждане, т.к. их заседания транслировались с утра и до позднего вечера. Тогда расстановка политических сил складывалась в пользу законодательной власти, которая определяла экономическую, внутреннюю и внешнюю политику, безопасность страны. Однако одно дело гореть желанием помочь стране, другое дело, уметь принимать нужные и своевременные решения. В этом части и проявилась слабость законодательной власти, потому что для принятия необходимых законов нужны были опыт и знания по управлению страной, умение во время реагировать на вызовы времени, а большинство депутатов этими качествами не обладали. Там, где Верховный Совет затруднялся принять жизненно важное решение на помощь приходил опытный политик, прошедший все ступени власти Президент страны Назарбаев Н.А. Это привело к тому, что к середине 1995 года основные властные полномочия в государстве сосредоточились в руках Президента, причем, надо полагать, данный процесс складывался достаточно объективно. Его инициативы по привлечению иностранных инвестиций, решение судьбы ядерного оружия и ряд других сделали Казахстан не только узнаваемым, но и привлекательным для всего мира, как миролюбивой и демократической страны. Таким образом складывалась история формирования формы правления в Казахстане, как результат соотношения реальных объективных и субъективных факторов того времени.

Говоря о свободе выбора своей государственности, известный ученый и государственный деятель Шайкенов Н. А. в то время писал: «Народу Казахстана историей предоставлен, без всякого преувеличения, редкий шанс создать свою полноценную государственность и цивилизованное общество. Поэтому цена ныне принимаемых и реализуемых политических, экономических и юридических решений так высока как для его ближайшего, так и отдаленного будущего» [1, с.34]. Академик Г.С. Сапаргалиев, принимавший самое активное участие в разработке первой Конституции РК, так оценивал то положение страны: «С момента образования самостоятельной Республики Казахстан прошло менее двух лет. Но в жизни народа Казахстана этот срок по насыщенности и глубине политических и социально — экономических изменений можно приравнять десятилетиям» [2, с.5]. Таким образом, Казахстан, став суверенным, впервые после длительного перерыва, длившегося сотни лет, в результате мирного распада СССР, находясь в образе социалистической республики, но уже исчерпавшей себя, должен был выработать концепцию

нового переустройства общества и государства. Это было время, связанное в первую очередь, с правильным определением сущности нового государства. Необходим был осторожный подход с учетом сложившихся общественно — политических, экономических и национальных проблем, внезапно навалившихся на хрупкое состояние нашей страны. Одним из самых главных стал вопрос о реализации права казахов на самоопределение. Утверждение, при признании полного суверенитета многонационального народа Казахстана, что государство в Казахстане является результатом реализации права политического самоопределения казахской нации, вызвала целенаправленную спекуляцию этой идеи. То есть не просто было и с государственно – территориальным устройством страны, когда в начале 90-х прошлого века мы были встревожены сепаратистскими движениями в северных территориях Казахстана и активизацией казачества Семиречья, которые начали бряцать своим оружием. Возникли различные организации и движения русскоязычного населения за отделение северных территорий Казахстана. Напряженность между народами этих регионов можно было снять только в результате конституционного признания Республики Казахстан формой государственности самоопределившейся казахской нации. Первая Конституция независимого Казахстана действительно положило конец сепаратизму в нашей стране и закрепило основы территориальной целостности, утвердила неприкосновенность и неделимость территории Казахстана. Любые поползновения на территориальную целостность страны становились вне закона, и следует отметить, призывы такого толка сразу же прекратились. Снижению межнациональной напряженности способствовало также, предусмотренное Конституцией, признание полного суверенитета многонационального народа. Таким образом, обеспечивалось политическое единство людей разных национальностей, без каких — либо привилегий, преимущества представителям коренной нации в политической, экономической, социально — культурной и иных сферах общественной жизни.

Идея национальной государственности была объективно необходима и имела историческое обоснование: казахи жили на исконной земле своих предков, веками её оберегали, не уступая её никому. Логическим подтверждением такого положения стало признание национальной территориальной целостности, в форме унитаризма.

В значительной мере мирный и непрерывный путь развития независимого Казахстана был заложен своевременным принятием первой Конституции. Поэтому стремление принять Конституцию, не откладывая на более поздние сроки, было продиктовано требованием времени, чтобы предотвратить возможное кровопролитие. Тем более такие примеры уже

имелись во многих прежних союзных республиках (Грузия, Армения, Азербайджан, Узбекистан, Киргизия, Таджикистан) и заложить основы стабильного развития страны. Это был показательный пример для страны и всего мира решать ключевые проблемы без насилия и раздора, опираясь только на потенциальные возможности Конституции.

Политико - правовой режим в процессе формирования и развития РК складывался как демократический, исходя из признания того, что первоисточником власти является народ, что государственная власть по своей природе и сути должна быть подлинно народной, осуществляться в интересах и под контролем народа.

Чрезвычайно важным являлось установление правовых основ открытого общества, основные положения которого должны были способствовать всестороннему развитию человека и общества. Признавались политический, экономический и идеологический плюрализм, что значительно расширяло пределы свободы.

Благодаря Конституции РК, принятой 28 января 1993 г. страна получила правовые устои для успешного внутреннего устройства и активного вхождения в мировое пространство. На основе преемственности основополагающих положений первой Конституции РК, дальнейшем развитие государство получило свое выражение в ст. 1 Конституции 1995 г. где определяется уже образ государства, который должен стать средством воплощения Конституции в жизнь. Смысл его существования сводится к служению интересам человека, выступать гарантом его жизни, прав и свобод, путем обеспечения общей организованности, нормального и гармоничного развития всего общества, оказывая, как это обосновывается сейчас в развитых государствах, «публичные услуги» обществу.

Роль нашего государства в условиях переходного периода возрастает, прежде всего, в плане формирования государственной идеологии, в основе которой должны быть ценности необходимые для формирования гражданского общества, правового и социального государства.

Так, указывая на правовой характер государства, законодатель подразумевает возникновение и развитие гражданского общества, поскольку, как известно, правовое государство без гражданского общества существовать не может. В свою очередь, возможность развития гражданского общества, зависит от состояния прав и свобод человека в стране. Признание и гарантии естественных прав и свобод человека являются необходимыми условиями устойчивого динамичного развития гражданского общества, основой которого являются развитая частная собственность и рыночная экономика. Облик гражданского общества определяется состоянием рыночной экономики, который проявляется его в таких признаках, как самодостаточность,

самообеспеченность, саморазвитие, достаточная независимость от государства, высокая культура и высокая нравственность. Формой существования гражданского общества является правовое государство, характерные признаки которого обусловлены содержанием гражданского общества. В первую очередь, это верховенство правового закона. В любом государстве законы обладают верховенством, но в правовом государстве правовой закон признается таковым, если его нормы не противоречат естественным правам и свободам человека, т.е. устанавливается приоритет естественного права над позитивным правом. Государство ограничено в своих действиях законом, подчинено воле народа и призвано обеспечивать права и свободы граждан.

В ст. 1 Конституции РК заложены основы социального типа государства, которые обязывают государство заботиться об установлении социальной справедливости во всех сферах жизнедеятельности граждан, с тем, чтобы обеспечить определенный уровень равенства в обществе, достойные условия существования каждому члену общества. Социальное государство — это тип государства, который неизбежно возникает только при наличии гражданского общества и правового государства с высоким уровнем культурного развития народа, с превалированием нравственных ценностей.

Для нынешнего переходного периода нашей страны социальная ориентация данной модели должна быть направлена на смягчение и преодоление таких проблем как бедность, углубление неравенства и рост безработицы. Стабилизация уровня жизни населения и более равномерное распределение материальных и нематериальных благ между различными группами населения – залог реализации данной нормы действующей Конституции Республики Казахстан.

Список использованной литературы:

1. Шайкенов Н.А. Конституция и конституционные реформы в Республике Казахстан. Материалы республиканской научно – практической конференции «Конституция Республики Казахстан и актуальные проблемы государства и права». Алматы, 1993.
2. Сапаргалиев Г.С. Конституция Республики Казахстан. Алматы, 1993.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКСТРЕМИЗМ МЕН ТЕРРОРИЗМНІҢ ШАРИҒАТПЕН БҮРКЕНУІНІҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН САЛДАРЛАРЫ

Куралова Л.А.

*Евразийская юридическая академия имени Д.А. Кунаева, Республика
Казахстан, г. Алматы,
k.lyazzat91@mail.ru*

Түйіндеме: Жаңа ғасырдың басында исламның тез өсуі байқалды. Өз қатарында екі миллиардқа жуық адамы бар мұсылман қоғамдастығы халықаралық қатынастардың маңызды қатысушыларының біріне айналды. Ислам әлем саясаты мен экономикасында барған сайын маңызды фактор ретінде қалыптасуда. Бірақ ХХІ ғасыр басындағы ислам VII ғасырдағы ислам секілді болған жоқ. Исламды трансформациялау адамдармен (дінбасыларымен ғана емес) жүзеге асырылады және бүгінгі күні исламды жаңа ғасырдың дамушы күші деп атауға болады.

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін, барлық посткеңестік Орталық Азиядағы жаңа аймақ болған басқа тәуелсіз мемлекеттер сияқты Қазақстанда да «исламның жаңғыруы» деген атау байқалды: «этникалық мұсылмандардың», сондай-ақ, Ислам дәстүрлі дін болып қалыптаспаған ұлттар мен халықтар арасында дінді қабылдаушы адамдар санының өсуі, мешіттердің санымен исламның барлық инфрақұрылымының (оқу-ағарту мекемелері, т.б) күрт өсуі, сондай-ақ, ислам ұйымдары мен қауымдастықтарының ақпараттық-насихаттау мүмкіндіктерін кеңейту болды.

Қазақстанның байырғы халқы исламды X ғасырдан бастап республика территориясында Карахан мемлекеті қалыптасқаннан кейін ұстанды. Қазіргі Қазақстандағы ислам факторының әрекеті ұзақ уақыт бойы діни қайраткерлердің қудалауға ұшырағаны мен қазақтардың көптеген дәстүрлерінің жоғалып кетуімен ерекшеленеді. Коммунистік жүйенің құлауы советтік идеологияның ысырылуына әкелді, нәтижесінде рухани даму қайта жаңғырып, дінге бет бұрылды.

Кілт сөздер: дәстүрлі ислам, экстремизм, терроризм, радикализм, лаңкестік ұйымдар, террористік акт.

ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ШАРИАТСКОГО ПОКРЫТИЯ ЭКСТРЕМИЗМА И ТЕРРОРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В начале нового века ислам стремительно развивался. Мусульманская община, насчитывающая около двух миллиардов человек, стала одним из важнейших участников международных отношений. Ислам становится все более важным фактором мировой политики и экономики. Но ислам начала 21 века не был похож на ислам 7 века. Преобразование ислама осуществляется людьми (не только священнослужителями), и сегодня ислам можно назвать развивающейся силой нового века.

После распада Советского Союза Казахстан, как и все другие независимые государства в новом постсоветском регионе Центральной Азии, получил название «исламское возрождение»: рост числа «этнических мусульман», а также нетрадиционных народов. Резко увеличилось количество мечетей во всей исламской инфраструктуре (образовательные учреждения и т. д.), а также расширились информационные и пропагандистские возможности исламских организаций и объединений.

Древние казахстанцы исповедуют ислам с X века после образования на территории республики Караханидского государства. Исламский фактор в современном Казахстане характеризуется длительными гонениями на религиозных деятелей и исчезновением многих казахских традиций. Крах коммунистической системы привел к ниспровержению советской идеологии, в результате чего возродилось духовное развитие и была обращена религия.

Ключевые слова: традиционный ислам, экстремизм, терроризм, радикализм, террористические организации, террористические акты.

CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE SHARI COVERAGE OF EXTREMISM AND TERRORISM IN KAZAKHSTAN

Annotation: At the beginning of the new century, Islam developed rapidly. The Muslim community, numbering about two billion people, has become one of the most important players in international relations. Islam is becoming an increasingly important factor in world politics and economics. But early 21st century Islam was not like 7th century Islam. The transformation of Islam is carried out by people (not only clergy), and today Islam can be called the developing force of the new century.

After the collapse of the Soviet Union, Kazakhstan, like all other independent states in the new post-Soviet region of Central Asia, received the name "Islamic revival": an increase in the number of "ethnic Muslims", as well

as non-traditional peoples. The number of mosques in the entire Islamic infrastructure (educational institutions, etc.) has sharply increased, and the information and propaganda capabilities of Islamic organizations and associations have expanded.

Ancient Kazakhstanis have been practicing Islam since the 10th century after the formation of the Karakhanid state on the territory of the republic. The Islamic factor in modern Kazakhstan is characterized by long-term persecution of religious leaders and the disappearance of many Kazakh traditions. The collapse of the communist system led to the overthrow of Soviet ideology, with the result that spiritual development was revived and religion was converted.

Keywords: traditional Islam, extremism, terrorism, radicalism, terrorist organizations, terrorist acts.

Қазақ қоғамының рухани тұрғыдан жаңаруында дәстүрлі діндердің маңызы зор. Халқымыздың санасына ислам діні күшпен емес, бейбіт жолмен кірді. Дінтанушы Әбсаттар қажы Дербісәлі: "Ұлттың ділі оның дінінен айырып алғысыз. Ділді адамның жан дүниесі мен ұлттық шынайы болмысы деп түсінсек, қазақтың жан дүниесі мен табиғатын ата-бабамыздың асыл діні Ислам құрамай ма? Демек, екі дінге бірінсіз-бірі жоқ деп түсінгені абзал", - деп көрсетеді [1, 3 б.]. Атеизмді насихаттаған кеңестік дәуірдің кезеңінде де халқымыз өзінің діни ұстанымдары мен көзқарастарын өзгерткен жоқ. Себебі қазақ жерінде мешіттер мен ел ішіндегі діндарлар мен молдалардың ықпалы зор болды. Тәуелсіздік алуымызбен қатар, халқымыз асыл дінімен қайта қауышты.

Қазақстан аумағында ислам діні тәуелсіздіктен соң қайта жаңғырып, қазіргі қоғамда өз орны ала білді. Ислам халықтың сенімімен, құқықтық және адамгершілік қағидаларымен, философиясымен, мәдениетімен араласып, олардың әсеріне ұшырау арқылы қалыптасты. Нәтижесінде халықтардың салт-санасына етене кіріп, діни-рухани, мәдени құндылықтарының біріне айналды. Бүгінде республика аумағында ислам дінінің дамуына барлық мүмкіншіліктер қарастырылған. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев "Қазақстан - ислам мәдениеті тараған байтақ әлемнің бір бөлігі. Өткен ғасырдың өн бойында атеизм халық сенімін сындыруға әрекеттеніп бақты. Алайда ілгерідегі ұрпақтың шариғатқа беріктігі мен рухани табандылығының арқасында мұндай әрекеттен нәтиже шықпады. Тәуелсіздік алғаннан кейін адамдардың өз рухани бастауларына ден қоюы, шын мәнінде олардың табиғи қалаулары болатын. Бұл сияқты діни қайта жаңғыру мемлекет тарапынан қолдау тапты" - деген еді [2, 102 б.]. Қазақстан қазіргі кезде көптеген мұсылман мемлекеттерімен қарым-қатынас орнатып, әлемдік беделді ислам ұйымдарының мүшелерінің біріне айналды. Дегенмен, республика аумағында ислам діні тамырын тереңге

жайған сайын мұсылман қауымы санының өсуі, соның ішінде жастардың дінге бет бұруы айтарлықтай мәселелердің пайда болуына әсер етті. Ашып айтсақ, дінге бет бұрған жамағаттың кейбірі теріс ағымның құрбаны болып, зайырлы мемлекеттің заңнамаларын мойындағысы келмейді. Бұл жайттар қоғам ортасында дінге деген көзқарасты өзгертті. Діни ұстанымдардың күшеюімен қатар, Қазақстан үшін беймәлім, жаңа діни ұйымдар қалыптасты. Елімізде қоғамның тұтастығына қауіп төндірген "Әл-Каида", "Мұсылман бауырлар", "Талибан", "Лашкар-Таиба" лаңкестік ұйымдары пайда болып, олардың ниеттері анықталған соң қызметіне тоқтау салынды. Қазіргі ҚМДБ-сының діни ұстанымы мен көзқарастары «ханафи» мазхабының талаптарын алға тартады. Ханафи мазхабындағылар қатарына Орталық Азия елдері мен Қазақстанда бұрыннан кең тараған сопылық жолдағылар, түркиялық «сүлейменшілер» мен «нұршылар», «Таблиғи жамағат» діни миссионерлік ұйымының өкілдері енеді. Мазхабта айырмашылықтары болмағанымен, кейбір діни мәселелерде жеке көзқарастарымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, елімізде сүнниттік тармаққа жататын шафи мазхабындағылар, шииттер, «салафизм» ілімін ұстанушылар және көптеген ислам елдерінде қолдау таппаған, ресми тіркеуден өтпеген «Ахмадия» жақтастары, «Құраншылар» өкілдері де кездеседі. Аталған діни ұйымдардың ішінде ханафи мазхабын мойындамайтындары мен мазхаб ұстанбайтындары «теріс» ағымдар деп аталады, бірақ олардың ішіндегі мазхаб ұстанса да мемлекеттік құрылысты өзгертуге шақыратын «Хизб-ут-тахрир» сияқты діни-саяси ұйымдар да бар. Бұл ұйымның негізгі мақсаты - ислам атын бүркену арқылы дінаралық келісім мен ынтымаққа кері әсерін тигізіп, бейбіт елдің арасына іріткі салу және осы елдің орнына халифат құру. Сондай-ақ, ислам ағымдары қатарында әрекеттері мұсылмандыққа қайшы келетін "Алла аят", "Ата Жолы", "Аққу-Сұңқар" мистикалық құрылымдары да аталып қалады. Бүгінде «Таблиғи жамағат», «Хизб-ут-тахрир», «Алла аят», «Ата Жолы» сияқты бірқатар діни ұйымдар мен құрылымдардың Қазақстан Республикасы аумағында қызмет жасауына тыйым салынған. Қауіпсіздік шараларын күшейту мақсатында діни алауыздық пен радикализмнің жолына тосқауыл қойып, экстремизм мен лаңкестік сипаттағы шабуылдарға жол бермеуде мемлекеттік құзырлы органдар жұмыс жасауда. Сондай радикалды ағымдар қатарында «салафиттер», кейде «уахаббистер» деп аталатын топтар қоғамдық-саяси жүйеге, мемлекет заңдарына қарсы көзқарастарымен елдің назарын өздеріне аудартты. Олардың қатарындағы діни сауатсыз жастар ислам дініндегі бір парыз амалды орындамаған мұсылманды кәпір деп санайтын, ұстанымдары діни мазхабтардың барлығына қайшы келетін «ұстаздарының» айтқандарына

көзсіз сеніп, "джихад" сөзінің байыбына терең бойламай, өздері өмір сүріп отырған қоғамға қауіп төндіріп отырғаны бәрімізге аян.

Жиһад - «қасиетті соғыс», шын мәнінде, исламдағы ұғымы Алла жолында құлшыныс дегенді білдіреді, - бұл уаххаби ағымының ажырамас негізгі ойы болып саналады. Ибн Абд-Уаххаб жиһадтың «таза исламның» әрбір шынайы ізбасарының басты міндеттерінің бірі екенін мойындады. Соғыс, ең алдымен, өздерін мұсылман деп атайтын зұлым адамдарға, алғашқы исламды бөтен қарыздарға айналдырып, оны көпшіліктің пайдасына айналдырды. Қазіргі кезде қазіргі заманғы исламдық радикал қозғалысының негізгі құралы - жиһад идеясы.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында қазақ халқы үшін дәстүрлі емес діни және жалған діни ағымдар туралы сөз қозғап, еліміздің жастары сол ағымның ұстанымын қабылдап, бойларын билеген қызба мінезі мен сенгіштігінің арқасында осындай теріс ағымдарға қарсы тұратын иммунитетінің жоқтығын ашық айтты. Иммунитетті қалыптастыру үшін жастарға әдет-ғұрпымызға, салт-дәстүрімізге, мәдениетімізге негізделген ұлттық сана мен діни сананы сіңіруіміз керектігін мәлімдеді. Исламдағы теріс ағымдар, көбіне салафиттер әрекетінен Ақтөбе, Атырау, Батыс Қазақстан және Маңғыстау, Қарағанды облыстарында жапа шегушілік көп көрініс табады. Дәстүрлі ханафи ұстанымдағы дін өкілдеріне ашық қарсы шығып, өздерінің ағымдарын ақтап алу жолында Арабияның шейхтерінің сөзін дәлел ретінде қолданып, қоғам арасында түсініспеушілік пен қақтығыстар тудыруда. Олар үшін атеист адам тұрмақ, күнделікті бес намазын қаза етпейтін қарапайым мұсылмандардың өзі «адасушы» қатарынан табылуы мүмкін. Олардың басты идеологиясы адамдарды тура дін жолынан «адасқан», «бидғатшылар» деп айыптауға бағытталған.

Қазіргі қоғамда ислам атын жамылған дәстүрімізге жат діни ағымдар жаңбырдан кейінгі қаптап шыққан саңырауқұлақтар секілді бірінен кейін бірі пайда бола бастады. Солардың бірі - "Таблиғи жамағат". Оның негізін салушы - Мухаммед Илияс әл-Кандаһлауи. Бұл ұйым сонау 1926 жылдан бастау алады. Аз уақыт ішінде Пәкістан мен Бангладешке, әрі қарай Сирия, Палестина, Мысыр, Судан, Ирак, Ливан, Йордания елдеріне тамырын жайды. Штаб-пәтері Пәкістанның Равинд қаласында орналасқан. Ресей, Қырғызстан, Тәжікстан елдерінде қызмет етуге тыйым салынған.

Жалған уағыздарымен жастарды адастырып, қылмыстық жолға итермелеп отырған діни ұйымның бірі – «Хизб-ут-тахрир». «Хизб-ут-тахрир әл-ислами» ислам дінінің атын жамылған сүнниттік діни-саяси партияның негізін 1953 жылы Иерусалимде шарифат сотының қазысы, дін қайраткері Таки ад-Дин Набахани (1909-1979) салған. Ол Йорданияда "Әл-

ихуан әл муслимун" (қазақша "Мұсылман бауырлар") террористік ұйымның жетекшісі болған. Кейін сенім мәселесіне байланысты дау туып, өзі «Хизб-ут-тахрир» атты партия құрып бөлек шығады. Құжат бойынша, идеологиясы ислам діні болып табылатын саяси партияның негізгі мақсаты - билікке араласу, мұсылмандарды біріктіріп халифат құру. Бұл жолда олар бірнеше сатыдан өтуі керек. Бірінші, мәдени-ағартушылық әдістерге негізделген идеологиялық жұмыс. Екінші, қоғамдық санада идеологиялық төңкеріс жасау. Үшіншіден, пікірлес билеушілердің көмегімен билікті басып алу [3, 79 б.]. Негізгі жұмыстарын тұрмысы нашар халықтың арасында жүргізуге тырысады, оларға материалдық көмек көрсету арқылы өз қатарын толықтыру.

Діни экстремистік әрекеттердің Қазақстанда көрініс табуы әр түрлі жағдайлармен түсіндіріледі. Мысалы, ресейлік сарапшы А.Собяниннің пайымдауынша, ислам радикализмін тарату – мұсылман емес елдердің арнайы саяси мақсатты ісі. Қазақстандағы діни ахуалдың өрбуі оның ішкі жағдайымен ғана емес, Орталық Азия және басқа елдердегі саяси-әлеуметтік ахуалмен де байланысты деген де пікірлер айтылады. Қазіргі уақытта Орталық Азия елдерінің кейбірінде исламдық идеологиясын бүркенген күштер мемлекеттік билікке оппозиция құрап, саяси жолмен не қарулы жолмен билікті қолдарына алуды мақсат етіп отыр. Ислам ғалымдары Қазақстандағы илам дінін ұстанатын жамағаттың ағымдарға бөліну себептерін әлеуметтік факторлармен байланыстырады. Яғни, өмірден өз орнын таппай жүрген, тұрмыс жағдайы нашар адамдар жан тыныштықтарын діннен табуға тырысады. Қоғамдағы осындай жағдайларды өз мақсаттарына пайдалануға дайын тұратын радикалды идеологияны таратушылар өз орнын таппай жүрген жандарға жақсылық жасаушы, нағыз мұсылман адамның кейпіне еніп, Құран сөздерін өздеріне ыңғайлы етіп, бұрмалап түсіндіріп, саналарын улайды, қиыншылықтан шығар жолды көрсеткен болып, өз уыстарына түсіреді. Діни экстремизмге қарсы тұрудың саяси-әлеуметтік, құқықтық тетіктері жасалып, жылдан-жылға жетілдірілуде. Соның нәтижесінде бірнеше теріс ағымдар қызметі тоқтатылып, олардың жоспарлары мен әрекеттері жалпы халық алдында әшкереленді. Сондай "террористік және экстремистік" деп танылған ұйымдардың тізімін айта кеткеніміз жөн болар.

Қазақстан Республикасы сотының шешіміне сәйкес, бірқатар радикалды ұйымдар тобы "террористік ұйым" болып табылды:

1) Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылдың 15 қазанындағы шешімі негізінде:

1. "Аль-Каида";
2. "Шығыс Түркістандағы исламдық қозғалыс";
3. "Өзбекстандағы исламдық қозғалыс";

4. Күрд Халық Конгресі" (Конгра-Гел").

2) Жоғарғы Соттың 2005 жылдың 15 наурызындағы шешіміне сәйкес:

1. "Асбат аль-Ансар";
2. "Братья-мусульмане";
3. "Талибан" қозғалысы;
4. "Боз гурд";
5. "Орталық Азиядағы Жамаат моджахедтер";
6. "Лашкар-е-Тайба".

3) Астана қаласы Сотының 2006 жылдың 17 қарашасындағы шешіміне сәйкес:

1. "АУМ Синрикё";
2. "Шығыс Түркістан азат ету ұйымы";

4) Астана қаласы Сотының 2008 жылдың 5 наурызындағы шешіміне сәйкес:

1. "Түркістан Ислам партиясы".

5) Атырау қаласы Сотының 2011 жылдың 25 қарашасындағы шешіміне сәйкес:

1. "Джунд-аль-Халифат" (Халифат сарбаздары).

Сонымен қатар, Қазақстанда шетелдік ұйымы "экстремистік" деп танылып, қызметіне тыйым салынған.

1) 2005 жылдың 28 наурызындағы Астана қалалық Сотының шешімімен:

1. "Хизб-ут-Тахрир аль-Ислами" ұйымы;

2) Шығыс Қазақстан облысының мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотының 2012 жылдың 7 маусымындағы шешімімен:

1. "Сенім. Білім. Өмір" республикалық қоғамдық бірлестік (Исматуллашылар)

3) Астана қаласының Сарыарқа аудандық Сотының 2013 жылдың 26 ақпанындағы шешімімен:

1. "Таблиғи-жамағат".

Әр адамның көкейінде «Осы ұйымдардың шарифатпен бүркенуінің себептері неде?» деген орынды сұрақ туатыны анық. Әлбетте, олардың да көздеген мақсаттары бар. Біріншіден, әлеуметтік жағдайды тұрақсыздандыру, атап айтқанда, халық арасында бүлгіншілік шығару, қоғам арасына жік салу. Екіншіден, саяси мәселелер – өздеріне деген ессіз фанатизмді қалыптастыру, өз жақтастарын тарту арқылы билікке әсер ету. Үшіншіден, шындығында, «таза дін» болып табылатын исламды теріс етіп көрсетіп, радикалдық көзқарас қалыптастыру. Төртіншіден, экономикалық жағдай – осы әрекеттер арқылы олар өздерін қаржы ресурстарымен қамтамасыз етіп отыр.

Экстремистік және лаңкестік әрекеттердің салдарлары да аз емес. Сол үшін қаншама атпалдай азаматтарымыз бен қаракөз жастарымыз бас бостандықтарынан айырылып, түрмеге тоғытылды; діннен ешбір сауаты жоқ, өзінің қазақи әдет-ғұрыптарын танып, білмеген баласы әкесіне қарсы шығып, оларды «кәпір» деп атауға жеткізді, бұл – дінімізде үлкенді сыйлау, ата-анаға қарсы шықпау сияқты исламның негізгі постулаттарын жоққа шығарып, бұзуда; қоғам арасында дін мен дін ұстанушыларға деген көзқарас өзгеріп, адамдардың санасында үрей пайда болды; Мұхамед (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) Пайғамбарымыздың үмметіміз, бауырмыз деген мұсылмандардың арасын екіге бөлді; ұлттық дәстүр мен ұлттық сананы жоққа шығарды; ел арасына жік салу нәтижесінде қоғамдық тұрақтылыққа зиян келтірді; ислам дінін басқа діндер алдында зұлымдықты насихаттайтын, экстремистік, радикалдық дін ретінде көрсетіп, басқа дін өкілдеріне «жиһад» соғысын жариялап, оларды жаппай қырғынға ұшырататын, тек адамзатқа қауіп төндіруші дін деген теріс пікір қалыптастырды; ислам елдері өкілдерінің шет мемлекетке шығуына (саяхат, іссапар, т.б. мақсатында), мемлекет арасында еркін жүріп-тұруына кедергі келтіріп, олардың қатаң бақылауға алынуына себеп болды.

Дегенмен, діни саладағы мәселелерді шешуде 2011 жылы қабылданған «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңның қосар үлесі аз емес. Осы заңнаманың негізінде Қазақстандағы діни бірлестіктердің қызметі қадағаланып, заңды түрде реттелді. Жоғарыда аталған ұйымдардың өз бетімен әрекет етулеріне тыйым салынды. Діни ғалымдар мен сарапшылардың пікірінше, қазіргі уақытта мазхабты мойындамау, ұлттық дәстүр мен ұлттық сананы жоққа шығару, «хиджаб» мәселелерінің туындауын діни сауатсыздықтан іздеу қажет. Сондықтан халықтың жалпы діни сауатын ашу, оларға зайырлы қоғам мен діннің ара қатынасын сауатты түсіндіре білу бағытында жұмыс жасауымыз керек. Осындай жұмыстарды іске асыру мақсатында қоғамның барлық деңгейін қамту қарастырылды. Атап айтқанда, жоғары және орта оқу орындары студенттері мен оқушылары, қала, аудан, ауыл тұрғындары арасында, әскери бөлімшелерде, түзеу орындарында насихат жүргізілуде. Насихат жасаушы топтар қатарына теолог-ғалым, сарапшылар, қоғамдық пәндер мамандары мен Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының білікті имам, қызметкерлері тартылған. Осы жүргізілген және жүргізіліп жатқан жұмыстар нәтижесінде қарапайым халықтың көздері ашылып, кері діни ағымдар мен дәстүрлі ханафи ұстанымының айырмашылығы жөнінде дұрыс ұғым қалыптасып, білім деңгейлері өсті. Дәріс барысында «ислам дініндегі мазхаб ұстанудың қажеттілігі мен пайдасы», «салафизм ағымының мақсаты мен қоғамға әкелген зардаптары», «джихад пен тәкфиршілдік идеологиясының исламмен сыйымсыздығы», «матуриди

ақидасының ханафилік ілімнің жалғасы» тақырыптары қозғалуда. Ақпараттық заманда өмірдегі әр түрлі жағдайлар, діни экстремизм мен лаңкестікке жол бермеу, олардың алдын алуда БАҚ өкілдерінің орны мен мүмкіндіктері зор. Елбасының 2012 жылғы Қазақстан халқына Жолдауындағы міндеттерді ескере отырып, қазіргі күні «Қазақстан Республикасының 2013-2017 жылдарға арналған діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі бағдарламасы» жасалды. Қазіргі кезде дінді тек жекелеген адамдарға ғана емес, мемлекет үшін де қажет екенін де түсінген жөн. Өйткені мемлекеттің тұрақтылығы мен саяси-экономикалық жағдайының күшеюі діннің де қалыпты дамып, өз міндеттерін атқаруына мүмкіндік беретіні рас.

«Хизбут-Тахрир», «Исламское движение Узбекистана», «Исламская партия Восточного Туркестана», «Аль-Каида», «Курдский народный конгресс», «Асбат-аль-Ансар», «Братья мусульмане» Бұл қозғалыстардың әрқайсысы бір-бірінен ерекшеленеді, бірақ мақсаттары бірдей - экстремистер исламды тек идеологиялық қару ретінде пайдаланады. Білімді адамдар үшін дін, әсіресе әлем діні, адамдарға қандай да бір мақсаттар мен ниеттерді жүзеге асыру үшін бір-бірін құртуға көмектесетін зұлымдық идеологиясын қолдамайды.

Уаххабизмнің негізгі принциптері мынадай постулаттарда жасалды:

- 1) таухид принципін қатаң ұстану;
- 2) дінге жаңашылдық енгізуді мойындамау (бидат); жаңашылдық ұғымының тілдік және діни болып бөлінуі;
- 3) жалпы тақлидты сынау (кез келген бір мазхабты ұстану);
- 4) сәлафтардың түсінігін қабылдау.

Дәстүрлі исламды жаңғырту аясында Қазақстанда әлеуметтік-саяси жағдайды тұрақсыздандыруға, исламның радикалды және фундаменталистік үрдістерінің таралуына, бүгінгі күні діни экстремизмнің нысанына айналған басқа да тенденциялар байқалды. Бұл құбылыс бүкіл Таяу Шығысты өз ағымымен байланыстырып, бірте-бірте Кавказға таралып, Орталық Азия елдеріне белсенді еніп жатыр. 2011 жылдың жазында көрініс тапқан Батыс Қазақстандағы оқиғалардан аталған тенденцияларды дамытудың нақты қаупі екенін аңғарамыз. Ақтөбе, Атырау және Маңғыстау облыстарындағы қайғылы оқиғалар Қазақстанда әртүрлі экстремистік ұйымдар қызметінің белең алғандығын байқатады.

2011 жылдан бастау алған террорлық актілердің хроникасына кезек берсек...

3 сәуір 2011 жыл Алматы қаласында "Сұңқар" арнайы жасағының әскерлері бірнеше ауыр қылмыстарды жүзеге асыруды ойластырған ислам-радикалдық тобының жоспарына кедергі келтірді. Арнайы операция кезінде ұйымдасқан қылмыстық топтың басшысы Рузембай Ишимбетов

пен серіктесі Абдулмансур Ниязов өлтірілді. Тірі қалған топтың үшінші мүшесі - Қадыр Қадыров жарты жылдан кейін қамауға алынды. Тойтарыс кезінде 11 "сұңқарлықтар" зардап шекті. *Қылмыстың статусы* қылмыскерлерді құрықтау бойынша арнайы операция деп танылды.

2011 жыл мамырдың 23-нен 24-іне қараған түні Астана қаласы бойынша ҰҚК Департаментінің тергеу изоляторына жақын жерде автомобиль жарылды. Бірінші ресми ақпараттарға сәйкес, машина салонында Павлодар облысының тұрғындары - Дмитрий Кельплер мен Иван Черемухин болған. Бірақ кейінірек анықталғандай, Черемухин тірі, тек жеке куәлігін жоғалтып алған. Машинадағы екінші адам - бұрын сотталған, 34 жасар Сергей Подкосов. Подкосов ислам дінін қабылдап, радикал бағытының ізбасарларының бірі болған. Аталған жедел арнайы қызметке сәйкес, террористің нысанасы ҚР ҰҚК орталық аппаратының ғимараты болғандығы анықталды. Дегенмен, қылмыскер қателік жіберіп, тергеу изоляторы маңындағы алаңқайда жарылған. *Қылмыстың статусы* теракт емес деп танылды.

2011 жылдың 1 шілдесіне қараған түні Ақтөбе облысының Шұбаршы ауылында Темір ПАБ полиция қызметкерлері Нұрлан Алпысбай мен Айдос Боранбаевты түнгі кезекте белгісіз тұлғалар қақ маңдайдан атып кеткен болатын. Ақтөбе облыстық ПД-нің мәліметінше, 1 шілдедегі қайғылы оқиғаға негіз болған жайт – 28 маусымда Шұбаршы кентінде Талғат Шақановтың автокөлігін ұстауы, оның жүксалғышының ішінде тіркелмеген қарудың арсеналы, бірнеше аңшы мылтығы мен «Сайга» қаруы және экстремистік әдебиеттерді тапқан. Бұл қылмыстық топ өзін-өзі қамтамасыз етуде діни идеяларды қолданған криминалды топ деп танылды.

Осы оқиғадан кейін, екі күннен соң, Қостан орманында атыс болды, Шұбаршы маңайында қақтығыстарға ұласты. Кейінірек анықталғандай, қылмыскерлерді ұстау операциясы кезінде арнайы бөлімшенің офицері Руслан Жолдыбаев өлтірілді.

Алайда, ислам атын жамылушылар өздерін мұнайға бай Батыста көрсетіп қана қойған жоқ. 11 шілде күні түнде Қарағанды облысының Балқаш қаласында 159/21 колониясында жарылыс болды. Ресми ақпарат бойынша, колониядағы сотталғандар түрмедегі күзетшілерге қарулы шабуыл ұйымдастырды. Олар бақылаушыны өлтіріп, төрт колония қызметкерлерін жарақаттап, өздері өндірістік цехтың ғимаратына жасырынған. ПМарнайы жасағының шабуылынан кейін, олар өздерін оттегі баллонының көмегімен жарып жіберді. Осы оқиғаның нәтижесінде ҚАЖК-нің (Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің) төрт қызметкері әртүрлі жарақаттар алды, олардың біреуі ауруханаға баратын жолда қайтыс болды.

Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының ресми тұлғасы діни экстремизмнің бұл оқиғалармен ешқандай байланысы жоқ екенін көрсете отырып, оқиға туралы өте аз түсініктеме берді. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің өкілдері бұл қылмыстарды жасаған тұлғалар ұйымдасқан қылмыстық топтардың мүшелері деп сендірді. Мысалы, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің өкілдері ресми мәлімдемесінде 2011 жылдың 17 мамырындағы Махатов Рахимжанның Облыстық ҰҚК департаментінің ғимаратында өзін - өзі жарып жіберген әрекеті туралы оқиғада діни сипаттың болмағандығын алға тартты. Әкімшілік, партиялар, діни бірлестіктер де осы оқиғаларға қатысты қоғамдық бағалау жүргізбейді. Мұндай іс-шаралар туралы ақпараттың негізгі бөлігі құқық қорғау органдары тарапынан қатаң құпияда сақталады. Қылмыстың статусы жауапкершіліктен қашу мақсатындағы өзін-өзі өлтіру деп танылды.

2011 жылдың 31 қазанында Атырауда екі жақты террористік шабуыл жасалды. Біріншісі, тұрғын үй ғимаратының ауласының қоқыс тастайтын жәшігінде 23 жасар Бауыржан Сұлтанғалиев террористік шабуыл ұйымдастырған, бірнеше минуттан кейін белгісіз адам Сарыарқа ықшамауданында прокуратура, Ұлттық қауіпсіздік комитеті мен облыстық әкімдіктің жанында өзін - өзі жарып, оқиға орнында қайтыс болды. Қазіргі Қазақстан тарихында тұңғыш рет Атыраудағы оқиғалар *қылмыстық статусы* бойынша террорлық акт ретінде танылды. Айта кету керек, 24 қазанда «Халифат сарбаздары» үкіметке дін туралы заңнан бас тартпаса, зорлық - зомбылық әрекеттері арқылы Қазақстанға қауіп төндіретінін айтты. Кейінірек бұл топ Атыраудағы жарылыстарға жауапкершілік алды. 9 қарашада «Халифат сарбаздары» ислам ұйымының жетекшісі Равиль Кусаинов «Minbar Media» жобасының журналистеріне берген сұхбатында Қазақстанға тағы да қауіп бар екендігін айтқан болатын.

Атыраудағы шабуылға қатысқандардың барлығы бірнеше күннен кейін қамауға алынды. Бір жылдан кейін экстремистер ҚР ҚК «Терроризм» бабы бойынша сотталды.

8 қараша 2011 жыл Алматыда белгісіз біреулер екі патрульдік полицияны қақ мандайдан атып кетті. Аға сержант Мақсат Дабылов оқиға орнында қаза тапты, ал оның әріптесі Ғалымжан Әбдіров жан сақтау көлігінде қайтыс болды. Келесі күні жасалған полициялардың мәлімдемесіне сәйкес, оқ Макаров пистолетінен атылған. Дегенмен, бұл оқиға теракт деп танылмады.

2011 жыл 12 қарашада Тараз қаласында (Жамбыл облысы) 1977 жылы дүниеге келген М.Кариев жиһадты қолдап, салдарынан жеті адам, соның ішінде бес құқық қорғау органдарының қызметкерлері қаза табуына, үш полиция қызметкері жарақаттануына себеп болған бірқатар

ауыр қылмыстар жасады. Бұл теракт алдын-ала жоспарланған, М.Кариев сол күні, сол сағатта Тараз көшелеріне шығуы керек болатын. Қаза тапқан адамның алты сыбайласы 2 апта өткен соң құрықтады. Бұл *қылмыстың статусы* "екінші террорлық акт" деп танылды.

2011 жылы 3 желтоқсанда Алматы облысының Боралдай кентінде 8 қарашадағы екі полиция қызметкерлерінің өліміне қатысты қылмыстық топты ұстау мақсатында ІІМ мен ҰҚК біріккен операция өтті. Бас прокуратураның мәліметі бойынша, топтың лидері 1977 жылы туылған, ҚР ҚК 233-бабы "Терроризм" бойынша айыпталуына байланысты іздеуде жүрген - Ағжан Хасен. Операция нәтижесінде бес адамнан тұратын террористік топ жойылды. Операция барысында "Арыстан" арнайы күштерінің екі қызметкері қаза тапты. *Статусы бойынша* террористерді құрықтау мақсатындағы арнайы операция деп танылды.

2012 жылы 11 шілдеде экстремистер үйінде алдымен жарылыс болды, содан кейін ғимарат өртенді. Оқиға орнында қару-жарақтар, оқ-дәрілер, полиция киімі мен діни әдебиеттер табылды. Өлгендер діни топқа жатады. Тергеу барысында жарылыс бомба жасалу кезінде орын алғандығы анықталды.

Трагедиядан бір апта өткен соң арнайы қызметтер Алматы қаласының шетіндегі қырғынға қатысы бар экстремистік топты жойды. 13-14 тамызда Алматы облысындағы Іле-Алатау ұлттық паркінің аумағында 12 адамның мәйіті табылды. Тергеушілердің айтуынша, аман қалған Саян Хайров пен Заурбек Ботабаевтың жасырынып үлгерген.

2012 жыл 5 қыркүйекте Атырау қаласындағы Құспан молда мешіті маңындағы жеке меншік үйлердің бірінде жарылыс болып, Нұрлыбек Сақауов есімді 21 жастағы азамат қаза тапқан еді.

12 қыркүйек 2012 жыл Атырау облысы Құлсары қаласының 1-шағын ауданындағы көп пәтерлі тұрғын үйлердің бірінде "террористік топтың қызметіне қатысы бар бірнеше тұлғаны ұстау және залалсыздандыру мақсатында терроризмге қарсы операция" өткен. Прокуратураның дерегі бойынша, операция кезінде 5 террорист қаза тапты, 1 жарақат алды.

2012 жыл 15 қыркүйекке қараған түні бірнеше белгісіз тұлғалар Атырау қаласының орталығында полиция қызметкерін атып, содан кейін қалалық полиция бөліміне бомба тастаған. Террористер бір аптадан кейін қала маңындағы елді мекенде табылды. Нәтижесінде 2 полиция қызметкері жарақат алды.

2012 жыл 20 қыркүйекте Атырау облысында құқық қорғау органдары «Көктем» саяжай алабында полицияға шабуыл жасады деген төрт күдіктінің жасырынғанын анықтаған. Контртеррорлық операция кезінде 4 террорист қаза тапты.

2016 жыл 5 маусым. Ақтөбедегі әскери бөлімге террорлық шабуыл.«Нақтыланған мәліметтер бойынша, қылмыскерлер «Паллада» қару дүкеніне қарулы шабуыл жасап, сатушы мен күзет агенттігі қызметкерін өлтірген, сонымен бірге оқиға орнына келген полиция патрулінің үш қызметкерін атып жаралаған. «Пантера» қару дүкеніне шабуыл кезінде қылмыскерлер дүкенге келген бір адамды өлтіріп, тағы бірін жаралаған. Оқиға болған жерге жеткен полиция тобы шабуылдағандардың үшеуінің көзін жойып, біреуін қолға түсірген» деп хабарлады ІІМ ресми өкілі Алмас Сәдубаев tengrinews.kz және «Интерфакс-Қазақстан» агенттігі тілшілеріне.

Оның мәліметі бойынша, ұлттық гвардия әскери бөліміне шабуыл жасау үшін қарулы топ маршруттық автобусты басып алып, ондағы көлік жүргізуші мен жолаушыларды түсіріп тастаған. Одан соң автобуспен қақпаны соғып сындырып, территорияға өткеннен кейін қарудан «бей-берекет оқ атып, әскери қызметкерлердің үшеуін өлтіріп, алтауын жаралаған»[4]. Барлығы 25 адам қаза тапты (4 азаматтық, 3 әскери, 18 террорист).

18 шілде. Сол күні сағат 11.00-де қарулы жас жігіт Алматы облысы Ұлттық қауіпсіздік комитеті департаментіне және Ішкі істер басқармасына шабуыл жасап, 9 адамды (соның ішінде құқық қорғау органдарының қызметкерлерін) өлтірді. Бұл адам Қызылорда облысының тұрғыны Руслан Күлекбаев болды. Бұл қылмыс кейіннен террористік акт ретінде танылды.Күлекбаев өзін агрессивті ұстаған соң, айыпталушының сот отырысы тергеу изоляторында өтті. Кулекбаевпен бірге тонау, қаруды заңсыз сақтау, қарақшылық сияқты қылмысқа қатысы бар бес сыбайласы да сотталушының орнынан табылды. Іс барысында 57 сот сараптамасы өткізілді, 200-ден астам куәгерлер шақырылып, олардан сұхбат алынды.

Сот талқылауын жүргізу барысының нәтижесі Руслан Кулекбаевқа 8 құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен 2 азаматтың өлтірілуіне, 3 адамды өлтіруге әрекет жасалуына себеп болған террорлық акт жасады деген айып тағылды. Кулекбаевтың ісіне қатысты үкім 2016 жылғы 2 қарашада мүлкін тәркілеумен бірге оған өлім жазасы кесілді.

Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының бейресми тұлғаларына жатқызылатын түрлі саясаткерлер, сарапшы-аналитиктер, үкіметтік емес ұйымдар, бұқаралық ақпарат құралдары және т.б, аталған жағдайға қатысты мүлде басқа көзқарасқа ие. Бірқатар қазақстандық саяси сарапшылар бұл оқиғаларды діни сипатпен байланыстырады. Бұған қоса, қайғылы оқиғалар орын алған аудандардың жергілікті тұрғындары діни экстремистердің қатысқандығын мәлімдейді.

Белгілі қазақстандық саясаттанушы Досым Сәтпаев өз сұхбаттарының бірінде былай дейді: «Ресми ақпарат шындықты әрдайым

көрсете бермейді. Жағдай биліктің бақылауынан шығып бара жатыр. Билік Қазақстанды әлемге Орталық Азиядағы ұлтаралық және діни келісім аралы деп мәлімдеді. Бірақ олар бұған тек өздерін ғана сендірді. Билік органдары қазақ қоғамы радикалды топтарды қоса алғанда, көптеген топтардан тұрса да, монолитті деп көрсетті және билік үшін күрес кезінде бұл топтарды саяси элиталардың өкілдері қолдады».

Терроризм (лат. terror – қорқыныш) – бұл қорқыту саясатына, қарсыласты күшпен, психологиялық және басқа әрекеттерменбасуға негізделген қылмыстық сипаттағы құбылыс.

Терроризм – қазіргі заманғы шындыққа тән ерекшелік. Бұл қанағаттандырылмаған және қысымға ұшыраған адамдардың кері реакциясына негізделген өте күрделі, көп қырлы құбылыс. Бұл әрқашан мемлекетке, қоғамға, жеке тұлғаға қарсы агрессиялық әрекеті.

Бүгінгі терроризм - бұл билікке қарсы күресте ғана емес, өз мақсатына жетудегі биліктің де қуатты қаруы. Террорист барлық жағдайда зорлық-зомбылық әдістерін қолдана отырып, туындаған проблемаларды шешуге тырысады. Сонымен бірге, ол әділетсіздікті жою жолындағы әрекетін дұрыс деп бағалайды.

Қазіргі терроризм түрлерге бөлінеді:

- Халықаралық терроризм (халықаралық масштабтағы террористік актілер);

- Ішкі-саяси терроризм (үкіметке, ел ішіндегі кез келген саяси топтарға қарсы бағытталған немесе ішкі жағдайды тұрақсыздандыру мақсаты барлаңкестік әрекеттер);

- Тек қана өз мақсатын көздейтін қылмыстық терроризм;

- Діни терроризм (бір дін өкілі мен басқа дін өкілдері тарапынан немесе зайырлы билікті құлатып, діни билікті орнықтыруға бағытталған күрес). Бұл терроризмнің барлық түрлері көбінесе Шешенстанда кездеседі.

Терроризм адамзаттың үнемі серіктесі болып табылады. Мәселен, б.з. I ғасырда Иудейлерде сикарийлер (сика – кенжал немесе қысқа қылыш) сектасы яһуди (еврей) әулеттерінің өкілдерін жойып жіберу үшін римдіктермен бірге жұмыс жасады. Тіпті Фома Аквинский мен христиан шіркеуінің әкелері өздерінің «жауы» деп санаған, олардың пікірінше, халықты, билеушіні өлтіру идеясын туындатты. Орта ғасырларда мұсылмандар сектасының өкілдері префектілер (жергілікті немесе әскери қызметшілер) мен халифтерін өлтірді. Осы кезеңде саяси террорлық ұйымдар Үндістан мен Қытай қоғамында құпия түрде қызмет етті. Қазіргі Иран, Ауғанстан және кейбір елдердің аумақтарында өздерінің қарсыластары мұсылмандардың сүннеттік жамағатынан болса, бойларын үрей билейді.

XX ғасырда, бұған дейін бұрын болмаған жағдай, терроризм мемлекеттік деңгейге көшті. Террористік мемлекет өз азаматтарын ел ішіндегі заңсыздықпен «қиратты», оларды өздерін әлсіз, қорғансыз сезінуіне мәжбүр етті. Оған тарихи мысал - фашистік Германия. Соңғы жылдары халықаралық аренада АҚШ-тың көптеген әрекеттері террористік сипатқа өте жақын болды.

КСРО ыдырағаннан кейін, бандиттік дәстүр көптеген аудандар мен Кеңес Одағының аумақтарының бұрыш-бұрыштарына тамыр жайды. Өз мақсаттарына зорлық-зомбылық әрекеттерімен жетужолында Грузия, Әзербайжан, Армения және Молдова аумақтары, Тәжікстан және Қырғызстан және т.б. қарулы қақтығыстар ұйымдастырды. Бүгінде әлемге ядролық, улы заттарды қолдану арқылы жүргізілетін терроризм қауіп төндіріп тұр.

Терроризм қазір халықаралық, жаһандық сипатқа ие болды. Осы жақында ғана терроризмді жергілікті құбылыс ретінде сөз етуші едік. XX ғасырдың 80-90 жылдары ол әмбебап құбылысқа айналды. Жаһандану және терроризмнің кеңінен таралған интернационализациясы – бүгінгі күні адамзаттың алдынан кездесетін сөзсіз факт.

Бұрынғы КСРО аумағында әлеуметтік, саяси, ұлтаралық және діни қарама-қайшылықтар мен қақтығыстар, қылмыстылық пен жемқорлықтың шиеленісуіне, көптеген ТМД елдерінің ішкі істеріне араласу жағдайларына байланысты посткеңестік терроризм белең алды.

Қазіргі жағдайдағы террористік қызмет кең ауқымдылығымен, нақты анықталған мемлекеттік шекаралардың болмауымен, халықаралық лаңкестік орталықтар және ұйымдармен өзара іс-қимылымен байланысының болуымен; жетекші және жедел деңгейден, барлау бөлімінен, жауынгерлік топтарды материалды-техникалық қамтамасыз студентұратын қатаң ұйымдастырылған құрылымымен; қызметкерлерді мұқият іріктеу және құруымен; құқық қорғау және мемлекеттік органдарда агенттерінің болуымен; жоғары техникалық қондырғыларымен, үкімет әскерімен бәсекелесе алатын жасағымен, оқу базалары, полигондарымен сипатталады.

Террористік ұйымдар бір-бірімен жалпы әскери, коммерциялық және басқа негіздерде тығыз байланыс орнатқан. Террористік топтар, әсіресе, олардың басшылары көптеген жағдайларда, қаруды сатып алуда, бір-бірін жасыруда, кең ауқымды операциялар кезінде функциялар мен міндеттерді бөлуде тығыз байланысты. (Ауғанстан немесе Ливан сияқты).

Заманауи терроризмнің маңызды ерекшелігі - жақсы құрылымдалған және ұйымдастырылған сипаты. Террористік ұйымдар бірыңғай басқару органдарын, басқару жүйесін, жоспарлау бөлімін құрады. Ірі топтардың басшыларының кездесулері мен жиналыстары, түрлі ұлттық ұйымдардың

қызметінің үйлестірілуі белгіленіп қойған. Осы құбылыстың көптеген себептері мен қозғаушы күштері бұрыннан бері айқын еді. Біздің планетамыздағы қазіргі жаһандық адами ахуал, атап айтқанда, әлеуметтік-экономикалық және өркениетаралық қайшылықтар әлеміндегі өсу нашарлай түсуде.

Терроризм үшін басты шарт - қоғамдағы лаңкестік әрекеттің резонансы. Терроризм негізінен декларативті болып табылады. Террористік акт туралы ақпаратты кеңінен тарату, оны ең көп талқыланатын оқиғаға айналдыру – лаңкестік тактикасының басты элементі. Қалған көрінбейтін немесе құпия теракт барлық мағынаны жоғалтады. Бұл террористік актіні диверсия немесе саяси өлтіру сияқты жақын құбылыстардан ажыратады.

Террористер үшін террорлық әрекетке қоғамдық резонанс қоғамдық пікірді өзгерту мақсатында қажет. Лаңкестік әрекеттер жаппай психологияға әсер етеді. Террористік ұйымдар өзінің күш-жігерін және дайындығын өздерінің өмірлері сияқты жәбірленушілердің деөмірін құрбан етуден тайынбайтындығымен көрсетеді. Террорист бұл қоғамда, осы дүниеде ешқандай жағдайда болып жатқан тәртіпті қабылдамайтынын және олармен жеңіске жеткенше немесе соңына дейін күресетін күш бар екенін мәлімдейді.

Террорлық зорлық-зомбылықтың негізгі түрлері:

1. Мемлекеттік, өнеркәсіптік, көлік, әскери объектілердің, газет және журнал редакцияларының, әртүрлі кеңселердің, партиялық комитеттердің, тұрғын үй ғимараттарының, темір жол станцияларының, дүкендердің, театрлардың, мейрамханалардың және т.б. жарылыстары;

2. Жеке террор немесе саяси өлтіру - лауазымды тұлғалар, қоғам қайраткерлері, банкирлер, құқық қорғау органдары қызметкерлері және т.б.

3. Саяси ұрлық. Әдетте ірі мемлекет қайраткерлері, өнеркәсіпшілер, журналистер, әскери қызметшілер, шетелдік дипломаттар және т.б. ұрланған. Ұрлаудың мақсаты - саяси бопсалау (белгілі бір саяси жағдайдың орындалуын, сыбайластарын түрмеден босатуын талап ету, шарт қойып, адам өмірін қатерге тігу (выкуп) және т.б.)

4. Тұтқынды кепілге алу арқылы мекемелерді, ғимараттарды, банктерді, елшіліктерді және т.с.с. басып алу. Көп жағдайда бұған үкіметтік шенеуніктермен келіссөздер жүргізіледі, бірақ тарихта кепілдікке алынған адамдардың өлтірілгендігі туралы мысалдар да бар. Тұтқынды ұстау террористерге «күш иелерімен» келіссөз жүргізуге мүмкіндік береді. Бүгінгі күні бұл терроризмнің ең көп таралған түрлерінің бірі.

5. Тұтқынды кепілге алу арқылы ұшақтарды, кемелерді немесе басқа көлік құралдарын басып алу. Террористік әрекеттің бұл түрі 1980 жылдары кеңінен таралған.

6. Төлем алу (выкуп) мақсатында тұтқынды кепілге алып, банктерді, зергерлік дүкендерді, жеке тұлғаларды тонау. Тонау – террористерді қаржы ресурстарымен қамтамасыз ететін террористік қызметтің көмекші нысаны.

7. Өлімге әкелмейтін жарақаттар, ұрып-соғу, қорқыту. Террористік шабуылдың бұл түрі жәбірленушіге психологиялық қысым көрсетуді мақсат етеді және «әрекет арқылы насихаттау» нысаны болып табылады.

8. Биологиялық терроризм. Мысалы, сібір жарасы туралы хаттарды тарату.

9. Улы заттар мен радиоактивтік изотоптарды пайдалану.

Терроризмнің әдістері мен нысандары үнемі кеңейіп келеді. Енді компьютерлік терроризм туралы айтылып жүр. Негізінде, кез келген қоғамдық инфрақұрылым, кез-келген өнеркәсіптік нысан, технологиялық құрылымдар, қоқыс сақтау құрылғылары террорлық актілердің нысанына айналуы мүмкін.

Террористік әрекеттің құрбаны болудан қалай аулақ болуға болады?

1. Қауіпті жағдайға түсіп қалудан қашу, оны алдын ала байқау;
2. Көшеде, қоғамдық орындарда, көлікте, қайда болсақ та, мұқият болып, айналамызға бақылау жүргізе алу;
3. Күдікті заттарды ұстамау. Мүмкіндігінше, оларды мұқият тексеріп, құқық қорғау органдарына хабарлау;
4. Терроризмнің, оның көріністері мен сипаттамаларының қандай екенін білу;
5. Жарылыс пен кенеттен атыс кезінде өзін-өзі ұстаудың негізгі ережелерін білу.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Дербісәлі Ә. Біздің ұстаным: бір дін, бір мәзһаб, бір ұлт, бір тіл және халықтың ынтымағы // Айқын. - 2008, қыркүйек - 26 б.
2. Назарбаев Н.Ә. Сындарлы он жыл. - Алматы: Атамұра, 2003. - 240 б.
3. Байтенова Н.Ж., Бейсенов Б.Қ., Абжалов С.Ө. Исламдағы секталар мен бағыттар: оқу-әдістемелік құралы. - Алматы: Қазақ Университеті, 2013. - 110 б.
4. Азаттық радиосы. Ақтөбедегі әскери бөлімге қарулы шабуыл жасалды. 5маусым,2016 <https://www.azattyq.org/>

PREVENTION OF OFFENSES IN THE SPHERE OF FAMILY AND DOMESTIC RELATIONS : EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND FOREIGN COUNTRIES

Aliyeva M.

Candidate of philological sciences, The Eurasian Academy of law named after D.A.Kunaev, Republic of Kazakhstan, Almaty
marta.ali777@mail.ru

Kybyray D.

Master's student, The Eurasian Academy of law named after D.A.Kunaev, Republic of Kazakhstan, Almaty
diana.kybyrai@yandex.ru

Annotation: This article is devoted to the study of theoretical and some practical problems of prevention in the field of family and household relations, as well as the analysis of foreign experience in the prevention and suppression of offenses in the field of family and household relations. In our society, domestic violence is such an important problem as the fight against crime. Any State adopts an effective system of State regulation and control and takes measures aimed at improving the mechanisms for protecting people, society and the State from unlawful encroachments.

The suppression of offenses in the sphere of family and household relations is a complex and responsible task facing the employees of the internal affairs bodies. The social danger and harmfulness of offenses, their grave consequences for the family, in the form of the rupture of individual family and social ties, mental and physical injuries objectively determine the need for independent and operational actions with the use of administrative and legal measures of internal affairs bodies. In this regard, the countermeasures of the internal affairs bodies should be interrelated with the degree of danger of the offense committed, the personality of the offender and be based on an assessment of the causes and conditions of their commission. However, in order to choose a legitimate and effective preventive measure, it is necessary to establish which illegal actions relate to violations in the sphere of family and household relations.

Based on international experience, the proposed conclusions and recommendations on improving administrative and legal means of prevention and suppression provide an opportunity to effectively counteract offenses in the field of family and domestic relations.

Key world: family and domestic relations, domestic violence, preventive measures, multilingual telephone, protective order, combat violence.

ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖӘНЕ ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Түйіндеме: Осы мақала отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы теориялық және кейбір практикалық проблемаларды алдын алу бойынша зерттеуге, сондай-ақ отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу бойынша шетелдік тәжірибені талдауға арналған. Біздің қоғамда тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыспен күрес сияқты маңызды мәселе болып табылады. Кез келген мемлекет мемлекеттік реттеу мен бақылаудың тиімді жүйесін қабылдайды және адамды, қоғам мен мемлекетті құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғау тетіктерін жетілдіруге бағытталған шараларды қабылдайды.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың жолын кесу – ішкі істер органдарының қызметкерлерінің алдында тұрған күрделі және жауапты міндет. Құқық бұзушылықтардың әлеуметтік қауіптілігі мен зияндылығы, олардың отбасы үшін ауыр зардаптары, жеке отбасылық және әлеуметтік байланыстардың, психикалық және физикалық жарақаттардың үзілуі түрінде, ішкі істер органдарының әкімшілік және құқықтық шараларын қолдана отырып тәуелсіз және жедел әрекет ету қажеттілігін объективті түрде анықталады. Осыған байланысты ішкі істер органдарының қарсы шаралары жасалған құқық бұзушылықтың қауіптілік дәрежесімен, қылмыскердің жеке басымен өзара байланысты және оларды жасаудың себептері мен шарттарын бағалауға негізделуі керек. Алайда заңды және тиімді бұлтартпау шарасын таңдау үшін отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтарға қандай заңсыз әрекеттер жататынын анықтау қажет.

Халықаралық тәжірибеге негізделген алдын алу мен жолын кесудің әкімшілік-құқықтық құралдарын жетілдіру жөніндегі ұсынылған тұжырымдар мен ұсынымдар отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтарға тиімді қарсы іс-қимыл жасауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: отбасы-тұрмыстық қатынастар, отбасындағы зорлық-зомбылық, алдын-алу шаралары, көптілді телефон, қорғаныс ордері, зорлық-зомбылыққа қарсы күрес.

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Аннотация: Настоящая статья посвящена исследованию теоретических и некоторых практических проблем по профилактике в сфере семейно-бытовых отношений, а также анализу зарубежного опыта по профилактике и пресечению правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. В нашем обществе бытовое насилие является такой важной проблемой, как борьба с преступностью. Любое государство принимает эффективную систему государственного регулирования и контроля и принимает меры, направленные на совершенствование механизмов защиты человека, общества и государства от противоправных посягательств.

Пресечение правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений – сложная и ответственная задача, стоящая перед сотрудниками органов внутренних дел. Социальная опасность и вредность правонарушений, их тяжкие последствия для семьи, в виде разрыва индивидуальных семейных и социальных связей, психических и физических травм объективно определяют необходимость самостоятельных и оперативных действий с применением административных и правовых мер органов внутренних дел. В связи с этим контрмеры органов внутренних дел должны быть взаимосвязаны со степенью опасности совершенного правонарушения, личностью преступника и основываться на оценке причин и условий их совершения. Однако для избрания законной и эффективной меры пресечения необходимо установить, какие противоправные действия относятся к нарушениям в сфере семейно-бытовых отношений.

Основанные на международном опыте предложенные выводы и рекомендаций по совершенствованию административно-правовых средств предупреждения и пресечения предоставляют возможность эффективно противодействовать правонарушениям в сфере семейно-бытовых отношений.

Ключевые слова: семейно-бытовые отношения, насилие в семье, меры пресечения, многоязычный телефон, защитный ордер, борьба с насилием.

One of the main problems in the field of human rights protection is countering domestic violence, which occurs in all countries of the world. In modern society, the fight against domestic violence is such an important problem as the fight against crime. Any State adopts an effective system of State regulation and control and takes measures aimed at improving the mechanisms for protecting people, society and the State from illegal encroachments.

In accordance with Article 1 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prevention of Offenses", the concept of "prevention of offenses" means a set of legal, economic, social and organizational measures implemented by the subjects of crime prevention aimed at preserving and strengthening law and order by identifying, studying, eliminating the causes and conditions conducive to the commission of offenses. [1]

According to the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prevention of Domestic Violence", the term "family and domestic relations" refers to relations between spouses, former spouses, persons living or lived together, close relatives, persons with a common child (children). Domestic violence is a deliberate illegal act (action or omission) of one person in the sphere of family and household relations against another (others), causing or containing a threat of causing physical and (or) mental suffering. The concept of "prevention of domestic violence" is understood as a set of legal, economic, social and organizational measures implemented by the subjects of prevention of domestic violence aimed at protecting the constitutional rights, freedoms and legitimate interests of a person and citizen in the sphere of family and domestic relations, prevention and suppression of domestic violence, as well as to identify and eliminate the causes and conditions that contribute to their commission. [2]

I would also like to pay attention to the consideration of the types of domestic violence provided for by the legislation of the Republic of Kazakhstan. According to Article 4 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prevention of domestic violence", domestic violence can be expressed in the form of physical, psychological, sexual and (or) economic violence.

Physical violence — intentional infliction of harm to health through the use of physical force and causing physical pain.

Psychological violence is a deliberate impact on the human psyche, humiliation of honor and dignity through threats, insults, blackmail or coercion (coercion) to commit offenses or acts that pose a danger to life or health, as well as leading to a violation of mental, physical and personal development.

Sexual violence is a deliberate illegal act that encroaches on the sexual integrity or sexual freedom of a person, as well as acts of a sexual nature in relation to minors.

Economic violence is the deliberate deprivation of a person of housing, food, clothing, property, funds for which he has the right provided by law.

Subjects of prevention of domestic violence are state bodies, local self-government bodies, organizations and citizens of the Republic of Kazakhstan engaged in the prevention of domestic violence.

In accordance with Article 17 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prevention of Domestic Violence", measures of individual prevention of domestic violence are used to systematically target the legal awareness and

---

behavior of the person who committed domestic violence in order to prevent the commission of new offenses on his part and to ensure the safety of the victim. [2]

Considering the experience of the Republic of Kazakhstan in the prevention of offenses in the field of family and household relations, it can be highlighted that not only administrative measures are applied to combat offenses, but also individual preventive measures are applied.

In world practice, two approaches to the problem of suppressing domestic violence have been developed: punitive and restorative. If we talk about the punitive method, it should be noted that it is aimed at breaking up the cycle of violence by terminating relations between the conflicting parties and bringing the person responsible for it to criminal responsibility. This method dominates in most countries, due to the tightening of responsibility towards women and children. The purpose of the restorative method is to resolve the conflict and preserve family relations, the participation of social services in the settlement of the conflict, as well as the use of compulsory programs of correctional and educational and medical, as well as psychological assistance. This method is aimed at the priority role of preventive and educational measures. [3, p. 148-150]

For example, in Russia, in order to help victims of domestic violence report what is happening, a social campaign "Black Dot" was launched on Facebook. The essence of this company is that a person who has suffered from domestic violence can draw attention to this by drawing a black dot on his palm and showing it to others. This is possible by adding photos to social networks with the depicted dot on the palm of your hand or by showing it to people in public places. This allows others to understand that a person needs protection, but at the same time cannot report it personally. The problem of domestic violence is relevant not only in Kazakhstan, but also abroad. Society and the state are concerned about the facts of violence, therefore, conditions are created for victims of violence to receive psychological and other assistance, as well as to report these facts. For example, in the United States of America, in order to give victims of violence the opportunity to report it, a telephone hotline 1-800-621-HOPE operates in New York. It works around the clock, and dispatchers speak ten different languages (including Russian). Calls are received by experienced psychologists, whose main task is to listen to the applicant and give advice. In Kazakhstan, there is also a helpline (anonymously, around the clock-150) at the KSU "Crisis Center for Victims of Domestic Violence". Legal and psychological advice, social support, conditions for safe living, assistance in passing advanced training courses are provided by this phone

In Italy, there is also a multilingual telephone help center number – 1522. At the same time, the poor, including foreigners, are guaranteed protection in

civil and administrative courts: the lawyer chosen by the victim will be fully paid by the state, which also assumes all legal costs and costs associated with the conduct of the case .

As an experiment, the Polish Police Department has introduced a new system for dealing with cases of domestic violence. After the first appeal (the complaint may come from the victim, neighbors or social workers), the police come to the scene and fill out a special form, the so-called blue card: with an exact indication of who committed the act of violence, who is the victim, the type of violence, whether it is the first case, as well as other information. After filling out the form and entering the information into the computer data bank, the family is visited by a social worker and a policeman for the next three days.

The police have data that in 80 percent of cases when the "blue card" was filled out, the violence did not recur. The perpetrator of the violence understands that although he was not brought to justice after the first case, this will be done after the second complaint. The "blue card" system makes it possible to bring to justice the perpetrator of a repeat offense, regardless of whether the injured person filed a lawsuit. Representatives of the Department believe that this is the result of

the influence of a psychological factor - violators of law and order began to think about the consequences of their behavior.

Under German law, victims of domestic violence can report to the police within three months. If law enforcement officers were called directly to the crime scene, then there is no need to write a statement – the case will be initiated without the request of the victim. Also, the police on the spot can appoint a period of prohibition on contacts, the violation of which is already considered a crime. A particularly effective way to combat domestic violence is the ability of law enforcement agencies to initiate proceedings on the fact of domestic violence on their own. [5, p. 274]

In Sweden, crimes related to domestic violence are also classified as cases of public prosecution. The police are obliged to conduct a preliminary investigation, which is headed by the prosecutor, and the victim cannot hinder the progress of the case (for example, cannot withdraw the application). In order to initiate a preliminary investigation, there must be a reason to assume that a crime of public accusation has been committed. That is, to start the investigation, it is enough to have information about the presence of signs of a crime. For example, the reason for initiating a case may be the presence of bruises, wounds or other injuries received from a loved one. Also, the Swedish police conduct a threat and risk assessment to understand whether the victim needs protection. There are different degrees of protection depending on the degree of threats. The police can provide advice and various technical means for protection (emergency phone with GPS

support and acoustic alarm). The victim is also provided with his own contact person for security negotiations.

There is a positive experience of protecting a victim of domestic violence after going to court. In France, for example, if during the examination of the case materials and the testimony of both parties, the family judge considers that violence is taking place, he will issue a Protection Order (prohibiting approaching a woman) and prescribe temporary measures: he will determine who the children will stay with, who will use the housing and what financial obligations will be imposed on the man. Under French law, domestic violence against a particular member of family is considered an aggravating circumstance and, depending on the crime committed, can seriously increase the prison term. This Protection Order in France is called a Protective Order. This order is usually issued for a period of up to 6 months and can be extended under certain circumstances. However, failure to comply with the measures established by the Protective Order is a crime. It is punishable by a two-year prison term and a fine of 15,000 euros.

In many cases (especially in the presence of children) the court obliges the offender to leave the housing for the duration of this warrant, and it does not depend on whether he is the owner of the housing or the tenant. If a woman has no income, then the obligation to pay for housing falls on the spouse, in addition, the court will oblige the offender to pay monthly financial assistance, as well as, if there are children, an additional amount for their maintenance. The family status of the parents does not matter. A protective order in France is in some sense an analogue of a special requirement in the Republic of Kazakhstan.

Also in the USA there is an experience of evicting an aggressor from an apartment, without taking into account the presence of his own home.

The US legislation contains comprehensive measures aimed at strengthening the preventive effect of the law and preventing the re-victimization of victims of crimes committed in the sphere of family and household relations. [6, p. 3-4]

In the USA, the police are specially trained in the dynamics of relationships in situations of domestic violence and take all calls on the facts of domestic violence very seriously. If a victim of violence contacts the police, the police arrive at the house within a few minutes. Upon arrival, police officers examine the victim for physical violence: bruises, bruises, etc. If there are such injuries, the offender is arrested and placed in a prison cell for 24 hours. During these 24 hours, a hearing takes place in court in the presence of a judge. Even if the victim took the statement, the offender is judged by the state.

The Law on Domestic Violence is a comprehensive approach to the problem of domestic violence. It involves the police, the court system, psychologists, social workers, employees of shelters for victims of violence, etc.

All these people undergo special trainings and are specially trained to know how to behave, including in the most life-threatening situations.

The United States at the state level turned to a comprehensive study of the problems of family criminology. According to the statistics of offenses, domestic violence in the United States is committed every 18 seconds, 6 million women are beaten by their husbands and friends every year, 4 thousand of them die as a result of such a beating. Such figures served as a prerequisite for the development of a number of regulatory legal acts affecting various aspects of countering crimes in the field of family and domestic relations:

- The Violence Against Women act;
- The Brady Bill and an Extension of Brady into Law, according to which over 250 thousand People were deprived of the right to carry firearms (among them persons who have committed criminal offenses classified as domestic violence, as well as persons under supervision);
- - The Law on Crimes against Children and Registration of Offenders Motivated by Sexual Violence.

If we consider the Republic of Belarus, then this state, as in our country, applies a protective order, only there are differences. The Law of the Republic of Belarus No. 122-Z of January 4, 2014 "On the basics of crime prevention activities" includes a protective order as one of the measures of individual crime prevention. A protective order is the establishment of restrictions on the commission of certain actions by a citizen who has committed domestic violence. [7]

The protective order prohibits:

- - to make attempts to find out the place of residence of the citizen (citizens), the victim (victims) from domestic violence, if this citizen (citizens) is (are) in a place unknown to the citizen who committed domestic violence;
- visit the locations of the citizen (citizens), the victim (victims) from domestic violence, if this citizen (citizens) is temporarily (are) outside of the joint place of residence or place of stay with a citizen in respect of whom a protective order has been issued;
- communicate with a citizen (citizens), victims (victims) of domestic violence, including by phone, using the global computer network Internet.

Protective order with the written consent of an adult citizen (citizens), the victim (victims) from domestic violence, obliges a citizen who has committed domestic violence to temporarily leave a common living space with a citizen (citizens), victims (victims) of domestic violence, and prohibits the disposal of common joint property. The most popular practice is when the domestic aggressor is obliged to leave the housing shared with his victim for a period of 3 to 30 days, it is forbidden to approach her outside the house, make phone calls, try to contact her via the Internet. Much less often, the victim of a family

conflict prefers to leave home by herself, finding shelter with relatives or in crisis centers for victims of domestic violence operating in many regions of the country. In this case, the prohibition to find out the new place of residence of the victim is added to the already mentioned prohibitions.

Domestic violence for Turkey, unfortunately, the problem is quite urgent. The most common type of it is gender. According to a study by the Ministry of Family and Social Policy of Turkey, 36 percent of women in the country have been subjected to domestic violence, 8 percent of them have experienced it in the last 12 months.

The study demonstrates that uneducated or poorly educated women most often suffer from this trouble. At the same time, 75 percent of divorced women were subjected to cruelty, which clearly indicates that this is one of the most common causes of family breakdown. Statistics are so disappointing also because, in accordance with the traditions of some peoples living in the south-east of the country, more than half of married women were married at a very young age against their will.

The Turkish authorities are trying to combat violence and are conducting various advertising campaigns, showing videos and hanging posters. On the other hand, human rights organizations criticize local legislation in this area, noting its inefficiency. According to the Turkish law adopted in 1998, a family member who has been subjected to violence has the right to apply to law enforcement agencies, after which the aggressor will be assigned a probationary period of six months. If the offense repeats, then he risks being behind bars for 3-6 years. Nevertheless, in reality, a negligent family man in most cases gets off with only a monetary fine. In addition, the law protects only those women who are officially married.

Summing up, we can conclude that in the countries we have considered, legislation and law enforcement activities can effectively counteract offenses in the field of family and household relations. It is permissible to use certain elements of foreign experience in Kazakhstan. However, it is necessary to exclude direct copying and conduct an in-depth analysis of the adaptation of various measures to the Kazakh reality.

References:

1. Law of the Republic of Kazakhstan dated April 29, 2010. No.271-IV. "On the prevention of offenses"(with amendments and additions as of 12.19.2020) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30657323
2. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 4, 2009. No.214-IV "On the prevention of domestic violence" (with amendments and additions as of 11.24.2020) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30525680

3. Kardashevsky V.V., journal "Vestnik of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia", 2016, p. 148-150. [Electronic resource]. URL: <https://cyberleninka.ru>)
4. Collection of reports on the protection of women's rights in Europe . [Electronic resource] . URL: <http://articlekz.com>, radulova.livejournal.com/126704.html ?thread
5. Shvedova N.A. Just about the difficult: gender education. Part 4. Domestic violence: international practice. Moscow, 2000, p. 274.
6. Arkhipova A.S. : "International experience in countering family violence", 2018, p.3-4 [Electronic resource]. URL: <https://cyberleninka.ru> //.
7. The Law of the Republic of Belarus No. 122-Z of January 4, 2014 "On the basics of crime prevention activities"

УДК 342,5 М149

Майбасаров О.К.

*к. ю. н., доцент Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева
Республика Казахстан, г. Алматы*

Нурмагамбетов С.С.

*Магистр юридических наук, преподаватель Евразийской юридической
академии им. Д.А. Кунаева Республика Казахстан, г. Алматы
nss_94@list.ru*

МОДИФИКАЦИЯ ПРАВОСОЗНАНИЯ ГРАЖДАН РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ПЕРИОД СТРОИТЕЛЬСТВА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА

Аннотация: Важную роль в формировании правового государства играет правосознание. Так как правосознание является отражением правовой реальности во всех сферах жизни общества экономической, социальной, политической, духовной. В зависимости от изменений в политической, экономической, социальной, духовной жизни общества меняется так же и правосознание. Современный Казахстан претерпевает сложные и стремительные изменения. Научно-технический и социально-экономический прогресс, политические изменения в государственном устройстве приводят общество к новому этапу его развития и влияют на формирование правосознания.

Кроме этого с образованием правовой системы независимый Казахстан постепенно начинает трансформироваться и правосознание, так как правовые регуляторы новых общественных отношении до сих пор

неизвестных казахскому этносу начинают активно влиять и воздействовать на модификацию правосознания. В этом связи не описывая множество этих явлений мы в качестве примера привели лишь влияние на модификация периода пандемии. В этом небольшом исследовании были использованы последние исследования в области правосознания.

В работе так же указываются правовые дисциплины которые обязательны к преподаванию на юридическом факультете, способствующие формированию правосознания и чувства правового поля. Кроме этого предмет истории государства и права Республики Казахстана формирует у молодежи чувства истинного патриотизма. Кроме этого эта дисциплина не только расширяет кругозор и эрудицию студентов но и она позволяет рельефно и выпукло ощутить модификацию права на территории Республики Казахстан за весь период этногенеза казахского народа и лучше представить становление современного права в Республики Казахстана и правосознания у граждан.

Ключевые слова: правосознание, модификация, право, правоотношения, субъект, пандемия

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АЗАМАТТАРЫНЫҢ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰРЫЛУ КЕЗІНДЕГІ ҚҰҚЫҚТЫҚ САНАСЫН ӨЗГЕРТУ.

Түйіндеме: Құқықтық мемлекетті қалыптастыруда құқықтық сана маңызды рөл атқарады. Құқықтық сана қоғам өмірінің барлық салаларындағы құқықтық шындықтың көрінісі болғандықтан, экономикалық, әлеуметтік, саяси, рухани. Қоғамның саяси, экономикалық, әлеуметтік, рухани өміріндегі өзгерістерге байланысты құқықтық сана да өзгереді. Қазіргі Қазақстан күрделі және қарқынды өзгерістерді бастан кешіруде. Ғылыми-техникалық және әлеуметтік-экономикалық прогресс, мемлекеттік құрылымдағы саяси өзгерістер қоғамды өз дамуының жаңа кезеңіне алып шығып, құқықтық сананың қалыптасуына әсер етеді.

Сонымен қатар, құқықтық жүйенің қалыптасуымен тәуелсіз Қазақстан өзінің құқықтық санасын бірте-бірте түрлендіруді қолға алуда, өйткені қазақ этносына әлі беймәлім жаңа қоғамдық қатынастардың құқықтық реттеушілері құқықтық сананың модификациясына белсенді түрде әсер етіп, ықпал ете бастайды. Осыған орай, осы құбылыстардың көпшілігін сипаттамай-ақ, біз мысал ретінде пандемия кезеңінің модификациясына әсерін ғана келтірдік. Бұл шағын зерттеу құқықтық сана саласындағы соңғы зерттеулерге негізделген.

Сондай-ақ жұмыста заң факультетінде оқытуға міндетті, құқықтық сана мен құқықтық кеңістік сезімін қалыптастыруға ықпал ететін заң

пәндері көрсетілген. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының мемлекет және құқық тарихы пәні жастардың шынайы патриоттық сезімдерін қалыптастырады. Бұл пән студенттердің ой-өрісі мен эрудициясын кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар Қазақстан Республикасының аумағындағы қазақ халқының этногенезінің бүкіл кезеңінде заңға енгізілген өзгерістерді анық және айқын сезінуге және жақсы елестетуге мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасындағы қазіргі құқықтың және азаматтардың құқықтық санасының қалыптасуы.

Кілтті сөздер: әділеттілік сезімі, өзгерту, құқық, құқықтық қатынас, субъект, пандемия

MODIFICATION OF LEGAL CONSCIOUSNESS OF CITIZENS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN DURING THE CONSTRUCTION OF AN INDEPENDENT STATE

Annotation: Legal awareness plays an important role in the formation of the rule of law. Since legal consciousness is a reflection of legal reality in all spheres of the life of society, economic, social, political, spiritual. Depending on changes in the political, economic, social, spiritual life of society, the legal consciousness also changes. Modern Kazakhstan is undergoing complex and rapid changes. Scientific, technical and socio-economic progress, political changes in the state structure lead society to a new stage of its development and affect the formation of legal consciousness.

In addition, with the formation of the legal system, independent Kazakhstan is gradually beginning to transform and legal consciousness, as the legal regulators of new social relations still unknown to the Kazakh ethnic group begin to actively influence and influence the modification of legal consciousness. In this regard, without describing many of these phenomena, we cited as an example only the influence on the modification of the period of the pandemic. This small study draws on the latest research in the field of legal awareness.

The work also indicates legal disciplines that are mandatory for teaching at the Faculty of Law, contributing to the formation of legal awareness and a sense of the legal field. In addition, the subject of the history of the state and law of the Republic of Kazakhstan forms youth feelings of true patriotism. In addition, this discipline not only expands the horizons and erudition of students, but it also allows you to clearly and vividly feel the modification of law on the territory of the Republic of Kazakhstan for the entire period of the ethnogenesis of the Kazakh people and better imagine the formation of modern law in the Republic of Kazakhstan and legal consciousness among citizens.

Key words: sense of justice, modification, law, legal relationship, subject, pandemic

В настоящее время происходят интенсивные процессы модификации во многих областях жизнедеятельности человека в Республики Казахстан в связи с осуществлением внедрения совершенно новых социально экономических отношений, которые до сих пор не претерпело казахская национальность - его бытие и сознание, исходя из сказанного естественно что формируется модифицированное правосознание под воздействием указанных условий жизнедеятельности. При этом надо иметь ввиду что правомерное поведение гражданина в идеале осуществляется по схеме: знание нормы права – признание ее социальной ценности – ее соблюдение, а поэтому нам необходимо описать состояние условий при которых модифицируется современное правосознание. Нашему государству и обществу необходимо обратить особое внимание и привлечь все свои усилия для изучения гражданами норм права. Этот процесс необходимо осуществлять не только системно но и перманентно. Здесь имеется ввиду что изучение права необходимо начинать уже в средней школе в старших классах. Предмет основы права который изучают в школе необходимо более расширить с увеличением количества часов. Одним словом желательно изучать теорию государства и права, хотя и в сжатом виде. Учебная программа по изучению права в средней школе должна заканчиваться анализом признания ее социальной ценности. Кроме этого для формирования у школьников правосознания незаменимую роль играет такой предмет как история государства права зарубежных стран а так же история государства и права Республики Казахстан, эти предметы будут способствовать не только расширению кругозора но они прямым образом влияют на формирование правосознания и воспитанию таких необходимых государству и нашему обществу черт как патриотизм.

Важнейшую роль в проявлении правосознания является соблюдение права. Соблюдение права это самая сложно достигаемая цель правосознания. Нашему государству и обществу необходимо приложить все усилия для того что бы у нас было сформировано правовое гражданское общество. Если эта задача осуществится, то повсеместное соблюдение права как проявление правосознания будет реальностью. Необходимо отметить, что формирование правового гражданского общества в этом сочетании слов на первом месте стоит право, а поэтому понятию права придается особая роль и доминирующее значение. Это вполне закономерно, так как если вместо личных отношений, дружеских связей, отношении с родственниками, служебного покровительства, родоплеменным отношениям, местничеству и т.д. При решении

государственных, административных, исполнительно распорядительных функции будет соблюдаться закон и право то Республика Казахстан начнёт улучшать свои не только технико-экономические показатели, но и будет благоприятная среда для улучшения социальной жизни общества. А пока у нас право не является первенствующим явлением государственно общественной жизни у нас будет дальше совершенствоваться коррупция, процветать правовой нигилизм. Не секрет что при решении многих вопросов зачастую вместо того что бы право было регулятором отношения у нас регуляторами являются некоторые лица. При этом механизм правового регулирования выполняет функцию не регулятором общественного отношения в связи с текущим законодательством, а он выступает как уродливое, искажающее суть правовой нормы монстр. Кроме этого надо иметь ввиду что правосознание так как и сознание в целом не статично оно постоянно подвержено модификации. Это явление особенно заметно, когда индивид группа людей или социум в целом попадает в критические условия их существования. Далек за примером не будем ходим остановимся на влиянии пандемии корона вируса на правосознание граждан Республики Казахстан. [1]

В условиях пандемии изменился и уровень доверия к власти и государству. Снижение уровня правосознания обусловлено в ряде случаев разрушением общественных ценностей, что и привело к росту числа правонарушений. Опасность модификации правосознания состоит в усилении правового нигилизма, что представляет угрозу устойчивому развитию государства в условиях пандемии. Правосознание - это субъективное отражение объективной правовой реальности, включающее в себя понимание смысла, усвоение значений, эмоциональную оценку и способы применения правовых норм. Право неразрывно связано с существованием человеческого общества. Изменение социальных условий оказывает влияние на правосознание. В сознании людей 2020 год связан с пандемией корона вирусной инфекции COVID-19, затронувшей многие страны мира в том числе и Республику Казахстан. Одним из ее последствий, не до конца пока осознаваемых, является влияние пандемии на правосознание. На данный момент основной и пока единственной мерой сдерживания роста распространения эпидемии, во многих странах так и в Республики Казахстан является вакцинирование, соблюдение социальной дистанции при общении, ношение масок и соблюдение режима самоизоляции. [2]

Кроме это Республика Казахстан приняла меры для закрытия границ как между странами, так и между субъектами Республики Казахстан - закрытие мест массового скопления людей, а так же введение электронных пропусков АШҮҚ и некоторые различные меры

административного воздействия. Такие меры воспринимались гражданами Республики Казахстан неоднозначно.

В результате смены привычного образа жизни произошли изменения в сознании, а как следствие, - в правосознании. В чем состоят причины этого явления? Во-первых, на наш взгляд, это связано с трансформацией «пирамиды потребностей». В соответствии с классической моделью А. Маслоу, на нижней ступени пирамиды находятся физиологические потребности, далее - потребность в безопасности, социальные потребности, потребности в уважении и признании, познавательные, эстетические и потребность в самоактуализации. Каждый новый уровень потребностей возникает при условии удовлетворения предыдущего уровня. Современная история человечества доказала, что сегодня человек не может жить только базовыми потребностями: большую роль играют социальные и духовные потребности, которые коррелируются, в частности, с получением образования. Казалось, что эта «пирамида» устоялась и останется неизменной. Однако в условиях пандемии произошла трансформация «пирамиды потребностей». На первый план выступили базовые потребности. Реалии новой жизни проявили различные способы решения проблем физиологических потребностей и потребности в безопасности в зависимости их удовлетворения от уровня интеллектуального развития. Одним гражданам-потребителям очень важно было иметь возможность закупить продукты впрок, для других важным фактором спокойствия явилось наличие доставки еды из любимых ресторанов. Потребность в безопасности также реализовывалась разными способами: одни ощущали высокий уровень безопасности при наличии в магазинах перчаток, антисептика и масок; другим была важна безопасность в глобальном смысле - от оружия и автономных источников энергии до покупки недвижимости в удаленных от крупных городов местах. Основной проблемой, которая возникает из-за преобладания базисных потребностей, является то, что все остальные потребности уходят на второй план. В конечном счёте, человек больше заботится о себе, чем об окружающих. Кардинально изменились социальные потребности. Соблюдение требования социальной дистанции и самоизоляции привело к сокращению естественных социальных контактов. Перенесение их в цифровую реальность не смогло полностью заменить обычное человеческое общение. Особенно ощутили это люди, не владеющие навыками работы в интернет-пространстве или не имеющие доступ к нему. Но даже те, кто имел возможность online-коммуникации, не могли полностью удовлетворить свои социальные потребности. Как отмечают ученые, «полноценное общение нужно человеку именно для обмена эмоциями, не информацией. В случае длительного отсутствия

такового или замены на виртуальное общение у личности с большой долей вероятности развивается психологическое расстройство» [4].

Что касается духовных потребностей, то они также претерпели изменения. В первую очередь, можно говорить об ограничении традиционных каналов «приобщения» к духовной культуре. Были закрыты музеи, театры, не проводились выставки, экскурсии и т. д. Как и в случае с социальными потребностями, перенесение этих каналов в пространство интернета имело неоднозначные последствия. С одной стороны, многие площадки предоставили бесплатные ресурсы: online-трансляции спектаклей, виртуальные экскурсии и т. п. С другой стороны, даже самая качественная трансляция не дает «полноты катарсиса». То же касается и процесса обучения. Переход на дистанционное обучение, по признанию большинства участников образовательного процесса, стал стрессом, а его эффективность снизилась. Пока нет полноценного анализа результатов дистанционного обучения в период пандемии, но очевидно, что они будут противоречивы. Часть граждан Республики Казахстан воспользовалась периодом самоизоляции для прохождения online-курсов и расширила границы своих знаний. Но большая часть, не имея технических средств и информационной поддержки, не смогла организовать свой процесс обучения. Таким образом, можно наблюдать своеобразное «переворачивание пирамиды потребностей», что позволяет говорить о кризисе сознания. Результатом этого кризиса для многих стали депрессия, неудовлетворенность жизнью, панические настроения, страх перед будущим. Часть граждан перестала видеть смысл в соблюдении общественных норм, если они ограничивают и не дают возможности удовлетворять свои потребности. Законность и противозаконность в рамках позитивного права связаны с юридическими законами и правовыми нормами. Субъекту свойственно выстраивать модель своего поведения, исходя из предусмотренных общественных норм, их содержания и последствий в случае их несоблюдения. Следовательно, основное содержание правового сознания - это знание о требованиях установленных норм. Второй причиной изменения правосознания является снижение уровня доверия к власти и государству. Люди боятся пандемии и хотят довериться правительству, чтобы избавиться от страхов и проблем. Но власти не оправдывают их ожидания. Таким образом, доверие к власти продолжает падать. [4]

Правосознание является отражением правовой реальности во всех сферах жизни общества -экономической, социальной, политической, духовной. Так как пандемия затронула все сферы, то это обусловило

изменение и правосознания. В условиях пандемии правовая реальность сильно изменилась, причём не в благоприятную сторону. Понижение уровня правосознания в обществе может грозить разрушением общественных ценностей. Примером этому может служить повышение уровня преступности во время пандемии. Режим самоизоляции привел к изменениям, как в числе регистрируемых преступлений, так и в структуре совершенных преступлений. Данные комитета по правовой статистике и специальным учетам Генпрокуратуры гласят, что за 2020 год в Казахстане было зарегистрировано 162 783 уголовных правонарушения — это меньше на 33,4 процента, чем в предыдущем году. Речь идет о преступлениях средней и небольшой тяжести, правонарушениях против собственности, против общественной безопасности и порядка, хулиганстве, транспортных преступлениях, причинении тяжкого вреда здоровью, разбоях, мошенничестве, кражах и грабежах. При этом на 14,2 процента увеличилось количество особо тяжких преступлений — с 1 812 в 2019 году до 2 069 в 2020-м. А количество тяжких преступлений увеличилось на 63 процента — с 25 725 до 41 933 случаев. Количество краж сократилось больше чем в два раза, сообщает комитет. [5]

Проведенный анализ влияния пандемии корона вируса на правосознание граждан Республики Казахстан позволяет сделать следующие выводы. В условиях пандемии, с одной стороны, произошло изменение правовой реальности и общественных отношений, наметился рост недоверия к государственным институтам власти. С другой стороны, измененная правовая реальность обусловила тенденцию кризиса правосознания, в основе которой лежит трансформация «пирамиды потребностей» человека.

В связи с вышеизложенным можно констатировать что на модификацию правосознания влияет множество различных факторов, тем не менее живя в обществе невозможно быть свободным от него а это означает что правосознание индивида, группы лиц и социума в целом не должны противоречить друг другу что, благоприятно скажется на функционирование правового поля. Для того, что бы свободно ориентироваться в правовом поле необходимо, что бы каждая личность, осознав в каком социуме группе лиц постоянно вступает с ними в общественные отношения, он ясно представлял как функционирует, модифицируется правовое поле и соответственно будет на различные вызовы общества и государства реагировать правомерно, т.е. не выходя за пределы правового поля. Что бы добиться такого положения необходимо тотальное правовое образование. Кроме этого должна функционировать

◆ всеобъемлющая конкуренция во всех сферах жизнедеятельности общества. Необходимо по китайскому образцу завести на каждого гражданина РК так называемый рейтинг поведения в соответствии с которыми человек начинает со школьной скамьи и до выхода на пенсию будет оцениваться по своему рейтингу поведения. Тогда будут назначаться на должности ни по тем принципам, что существуют в Республики Казахстан а по критерию оценки рейтинга поведения что позволит в государственно властных структура назначать чиновников по принципу меритократии.

Список использованной литературы:

1.Бурикова И.С. Психология правосознания человека в условиях глобальных изменений [Электронный ресурс]. URL: <http://www.cspdom.ru/public-analit/ppsychology/psy-pravosoznanie/>

2.Долгова А.И. Правосознание и его дефекты у несовершеннолетних правонарушителей. - М., 1972;

3.Агранович М.Л. Организация образования в условиях пандемии. Опыт стран ОЭС [Электронный ресурс]. URL: <https://firo.ranepa.ru/novosti/105-monitoring-obrazovaniya-na-karantine/789-agranovich-ekspertiza/>.

4.Ильин И.А. О сущности правосознания // Ильин И.А. Собр. соч.: в 10 т. Т. 4. М., 1994. С. 168-169.

5.Влияние пандемии на криминогенную обстановку в Казахстане <https://rus.azattyq.org/a/how-did-the-pandemic-affect-the-crime-situation-in-kazakhstan-/31081782.html>.

LEGAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS OF CONSUMER PROTECTION AND THE ROLE OF INTERNATIONAL TREATIES IN REGULATING CONSUMER PROTECTION ISSUES

Aliyeva M.

Candidate of philological sciences, The Eurasian Academy of law named after D.A.Kunaev, Republic of Kazakhstan, Almaty, marta.ali777@mail.ru

Muratbekova D.

Master's student, The Eurasian Academy of law named after D.A.Kunaev, Republic of Kazakhstan, Almaty, diana99x2@mail.ru

Annotation: In this article analyzed a comprehensive study of theoretical and practical issues of consumer protection in the Republic of Kazakhstan and at the international level.

Socio-economic situation in the state is the main factor that influences to the level of ensuring the legal status of consumers. The priority goal of the policy of any state is to protect the health of citizens and the legitimate interests of consumers. The main goal of the study is to identify and differentiate the mechanism for protecting consumer rights in the Republic of Kazakhstan and at the international level, therefore from that point to analyze the relationship between consumers and producers.

This article is a scientific work aimed at eliminating the main shortcomings in this legal area through a comprehensive study of the implementation of the provisions of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Protection of Consumer Rights», strengthening the efficiency of legal regulation of relations arising between sellers and consumers, specific recommendations are given on the analysis of the new law in the old edition and adopted in consumer protection the field of.

The presented recommendations in the conclusion of this research give a possibility to apply the issues of improving the norms aimed at the legal regulation of consumer relations.

Key words: consumer, manufacturer, consumer protection, constitutional norm, international law, international treaties, civil code, normative legal acts.

**ТҰТЫНУШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ
ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ
ЖӘНЕ ТҰТЫНУШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ
ЖӨНІНДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕРДІ РЕТТЕУДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ШАРТТАРДЫҢ РӨЛІ**

Түйіндеме: Мақала тұтынушылардың құқығын қорғау бойынша теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелерді кешенді зерттеу, тұтынушылық құқықты халықаралық деңгейінде қарастыру жұмысы ретінде көрінеді және тұтынушылардың құқықтарын қорғау мәселелеріне арналған. Тұтынушылардың құқықтық жағдайын қамтамасыз ету деңгейі мемлекеттегі әлеуметтік-экономикалық ахуалға тікелей тәуелді. Кез келген мемлекеттің ұстанатын саясатының басым мақсаты — азаматтарының денсаулығын, тұтынушылардың заңдық мүдделерін қорғау. Зерттеудің негізгі мақсаты – Қазақстан Республикасындағы және халықаралық деңгейде тұтынушылардың құқығын қорғау механизмін анықтап, оны саралап баға беру, тұтынушылар мен өндірушілер орындаушылар арасында туындайтын қатынастарды талдау болып табылады.

Бұл мақала Қазақстан Республикасының «Тұтынушылар құқықтарын қорғау туралы» Заңының ережелерін жүзеге асырудағы мәселелерді кешенді зерттеу арқылы, осы құқықтық саладағы негізгі кемшіліктерді жоюға бағытталған ғылыми жұмыс болып табылады. Халықаралық контексте тұтынушылардың құқықтарын қорғауды түсінудің тәсілдеріне назар аударылады. Тұтынушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мәселесін әдістемелік шешу өз еліміздің және шетелдік авторлардың еңбектеріне сүйене отырып жүргізілген.

Зерттеудің нәтижесінде берілген ұсыныстар, тұжырымдар немесе қорытындылар тұтынушылық қатынастарын құқықтық реттеуге бағытталған нормаларды жетілдіру мәселелерін қолдануға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: тұтынушы, орындаушы, тұтынушылардың құқықтарын қорғау, конституциялық норма, халықаралық құқық, халықаралық шарттар, азаматтық кодекс, нормативтік актілер.

ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ И РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ В РЕГУЛИРОВАНИИ ВОПРОСОВ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Аннотация:Статья рассматривает комплексное исследование теоретических и практических актуальных проблем по защите прав потребителей в Республике Казахстан и на международном уровне.

Уровень обеспечения правового положения потребителей напрямую зависит от социально-экономической ситуации в государстве. Приоритетной целью политики любого государства является защита здоровья граждан и законных интересов потребителей. Основной целью исследования является выявление и дифференцированная оценка механизма защиты прав потребителей в Республике Казахстан и на международном уровне, анализ отношений, возникающих между потребителями и производителями.

Данная статья представляет собой научную работу, направленную на устранение основных недостатков в данной правовой сфере путем комплексного изучения вопросов реализации положений Закона Республики Казахстан «О защите прав потребителей». Обращается внимание на подходы к пониманию защиты прав потребителей в международном контексте. Методологическое решение проблемы обеспечения защиты прав потребителей осуществлялось на основе трудов как собственных, так и зарубежных авторов.

Представленные в результате исследования рекомендации и выводы позволяют использовать вопросы совершенствования норм, направленных на правовое регулирование потребительских отношений.

Ключевые слова: потребитель, исполнитель, защита прав потребителей, конституционная норма, международное право, международные договоры, гражданский кодекс, нормативное постановление.

Our world is changing, and the consumer society is also changing. Over the past thirty years, we have observed how the liberalization of the world market and technological development affect relations with consumers. Currently, consumers have more opportunities to receive comprehensive information about various goods, works and services from various sources.

Every civilized society and state must provide guarantees of state protection of citizens' rights and freedoms and their observance. Legality takes place only in a society that is able to ensure real equality of citizens in the law; this society is formed by meeting the needs of all citizens.

In many countries, consumer protection laws have been applied relatively long ago. The issue of consumer protection became international in April 1985, when the UN General Assembly adopted the "guidelines for protecting the interests of consumers" as the basis for the development of policies and laws by the authorities in this area.

Most of the needs of citizens are met by purchasing goods, that is, in the field of trade. Buying food, clothing, household items and other goods in everyday life, we do not pay attention to the legal side of these relations. Unfortunately, the need for a legal assessment of the seller's actions as a "consumer" arises from the moment of violation of our rights in the field of trade. But, despite the knowledge of consumer rights, it is becoming increasingly difficult to protect it in today's difficult economic conditions.

The purpose of the formation of a state system of consumer protection based on constitutional norms is to ensure the safety of life and health of consumers, ensure compliance with consumer rights to a clean natural environment, free choice of goods and services, information, compensation for harm caused to consumers, regulation of the rights of public associations of consumers.

Ensuring the safety of goods, services and types of work is one of the tasks of the national policy in the field of consumer protection.

In an era of internationalization, consumers are also facing more challenges. Due to the diversity of selling methods and new technology, the changing way of business practices, and the phenomenon of mass tourism, consumers are being exposed to new risks and fraudulent, deceptive, and unfair practices. Products and services are becoming progressively sophisticated and are difficult to assess even for experts. In many occasions, consumers are provided with misleading information and advertisement. The disputes arising from cross-border consumption often turn out to be burdensome with low efficiency for consumers [1, p.3].

Acts that protect consumer rights cover various areas of law. These normative legal acts originate from the Constitution. After all, the Constitution itself states that the most precious treasure of our country is a person and his life, rights and freedoms. At the same time, the Constitution enshrines the rights of everyone to rest, health, protection of housing from illegal encroachments, education and others. These rights are guaranteed, since the current legislation establishes a system of requirements for goods, works and services that ensure the safety of the consumer's life, environmental protection, the state education and health system, as well as control and supervision of goods, works and services. And administrative and criminal legal norms protect against violations of consumer rights.

The Republic of Kazakhstan guarantees human rights and freedoms, the Constitution stipulates that everyone is equal before the law and the court and no one can be subjected to any discrimination based on origin, social, official and property status, gender, race, nationality, language, attitude to religion, beliefs, and place of residence or any other circumstances.

The legislation aimed at protecting consumer rights, in addition to the Civil Code, includes normative legal acts of various degrees. "These include the law of the Republic of Kazakhstan dated May 4, 2010 No. 274-IV" "on the protection of consumer rights "" (with amendments and additions made on 01.01.2021), the code of administrative offenses, as well as other legislative acts and bylaws." [2]

The law «on consumer protection» regulates the rights of consumers to receive information about goods, exchange of quality goods, as well as legal relations in the field of exercising their rights in case of sale of low-quality goods to consumers, protection of the consumer from threats to his life and health.

This law provides for the legal, economic and social basis, as well as guarantees for the protection of consumer rights. The state government and management bodies are obliged to implement effective measures related to the protection of personal rights of consumers to provide themselves with high-quality goods, works and services. The Law "On Consumer Rights Protection" regulates legal relations in the field of obtaining information about goods, exercising consumers' rights to exchange high-quality goods, as well as their rights in case of sale of low-quality goods to consumers, protecting consumers from threats to their life and health.

The law on consumer rights protection consists of 3 parts, 23 articles .

Section I-General Provisions

II-consumer rights and their protection.

III-Public consumer organizations.

The goals and main objectives of the Law "On Consumer Protection".

The Law "On Consumer Protection" is aimed at regulating the relationship between the consumer and the seller or contractor, service provider, establishing their rights and obligations, addressing consumer protection issues and is aimed at solving the following tasks:

1. Recognizing the priority of the legitimate interests of citizens over the interests of manufacturers and sellers.

2. The exercise of consumers' rights to receive information, receive quality products, exchange quality goods, as well as their rights in case of sale of low-quality goods to consumers.

3. Protection of the consumer from threats to his life and health.

---

4. Expansion of international and inter-republican cooperation in the field of consumer protection.

5. Promoting the creation and operation of independent groups (consumer societies).

The following basic concepts are applied in this Law.

A consumer is a user of a certain product (work, service), a user (customer, consumer), a citizen (person) for their own needs, not pursuing the goal of making a profit. That is, the law indicates that only this person regulates the relationship (in protection). The interests of citizens of the Republic of Kazakhstan, foreign or stateless persons are equally protected here. If a legal entity acts as a consumer, then the norms of general civil legislation apply to it. Because the interests of the company are protected by special specialists: lawyers, economists, etc. And the consumer does not receive help from anyone, so he himself needs to protect his rights. In this case, the state undertakes to issue laws so that the interests of the consumer themselves are protected.

Entrepreneur- as a subject of legal relationship. The other party entering into relations with consumers is the manufacturer, contractor, seller. In accordance with the law, these include any organizations, regardless of ownership forms, engaged in buying and selling, works or services, and individual entrepreneurs. Entrepreneurial activity is carried out on behalf of, at the risk and under the property responsibility of the entrepreneur.

Manufacturer-an enterprise, organization or citizen that produces goods for sale.

Contractor-an enterprise, organization or citizen who performs work or provides services.

A contract is an oral or written agreement between a consumer and a seller (contractor) on the quality, term, price and other conditions under which the purchase, sale, work and activity are carried out.

Products-goods, works, services.

Regulatory and technical document – state standards, contracts, building codes and regulations, state pharmacopoeia and temporary pharmacopoeia records of medicines, technical specifications, technical characteristics, formulation and other documentation approving requirements for products, works, services to be sold.

The national regulatory framework in the field of consumer protection is large, but it has not yet been fully formed, and since public relations do not stop in one place, but are constantly developing and changing in accordance with the requirements of life, it is necessary to constantly improve the regulatory framework.

In lawmaking, we can distinguish two groups of legal acts regulating consumer relations.

The first group can include acts in which the consumer is a direct participant. This group includes acts establishing the consumer's right to the proper quality of goods (works, services), their safety for life and health, regulating relations reflected in purchase and sale, contract, transportation and other contracts, determining the consequences of non – fulfillment of contracts, the responsibility of the manufacturer or seller of the goods [3, p.59].

The second group includes acts regulating the activities of state bodies that define requirements for goods (works, services) within the framework of their activities and monitor compliance with these requirements. "These include the laws" "on insurance activities""," "on certification"" , ""on technical regulation"" , ""on natural monopolies "" and many others, which establish important rules for the consumer."

Judicial protection is fixed as the main principle of civil law to ensure the restoration of civil rights whose rights to protection have been violated. These rights are guaranteed, since the current legislation establishes a system of requirements for goods, works and services that ensures the safety of consumer life, environmental protection, the state education and health system, as well as control and supervision of goods, works and services. And administrative and criminal law norms protect against violations of consumer rights.

Civil lawmaking, in particular the norms of the Civil Code, plays a major role in regulating relations with consumers. The general part of the Civil Code defines the legal basis for the participation of citizens and organizations in civil turnover, the main conditions for concluding civil contracts (Article 2 of the Civil Code).[4]

At the disposal of the participants, not only should subjective civil rights be clearly implemented, but they also provide an opportunity to correct violated rights by compensating for all losses incurred with the violation of subjective law. From this point of view, the following opinion of Professor V. P. Griбанov draws attention to itself: "the possibility of law enforcement is determined by the very content of subjective material requirements as its competence" [5, p. 82].

Consequently, any subjective civil right is subject to protection, while the person exercising this right acquires the corresponding right to its protection by means provided for by law.

Ensuring the safety of goods, services and types of work is one of the tasks of the national policy in the field of consumer protection.

The safety of products and services put into circulation in the consumer market is an imperative requirement of a market economy. Failure to comply with these requirements leads to the emergence of technical barriers. Non-inclusion of low-quality and dangerous products on the consumer market is one

of the main functions of the state, the government and executive bodies that monitor the implementation and introduction of products in trade.

In the coming periods, a balanced system of state regulation should be created to meet the needs of various categories of the population in safe goods and services. In this case, the improvement and development of legislation on the safety of goods and services should be carried out on the principle corresponding to the system of state regulation.

An important direction in the development and improvement of the state system and policy in the field of consumer protection is the following [6,p.3]:

- Conducting work with public organizations and local self-government structures conducting methodological work;
- Expanding the practice of conducting explanatory work by local self-government bodies for market entities;
- Provision of banking services to consumers, providing methodological assistance to public associations in carrying out work on housing relations;
- Conducting seminars and conferences through public media, etc.

Currently, consumer protection is carried out by various state bodies only within their competence. For example, control over compliance with regulatory documents on standardization, metrology and certification, product quality is carried out by the standard of the Ministry of Industry and Trade, the Committee on Metrology and Certification, the Ministry of Health for the quality of food products and services in the field of medicine; consumer protection in the field of the activities of natural monopolies is provided by the Agency for regulation of Natural monopolies; The Customs Control Committee of the Ministry of Finance for consumer rights in relation to goods included in the country; the Ministry of Transport and Communications for Consumer Rights in relation to transport and communication services. At the same time, the prosecutor's office ensures the protection of consumers' rights when supervising the application of legislation, and the judicial authorities, in turn, ensure a fair solution to this issue in court.

The role of public and international organizations in protecting the rights of consumers is very important. After all, any consumer, even despite their legal competence, will not be able to start and win proceedings in court to protect their rights without the support of the organization. The organizations are constantly working in one direction, and the specialists in it are well versed in all issues related to consumers, as well as have extensive experience in law enforcement. International consumer protection includes various state and non-state organizations, associations.

Many international treaties and conventions address in their provisions issues related to consumers in one part or another. The issue of the regulation of contractual relations in international law also has certain features. This is due to

the fact that an international agreement excludes its effect on such relations if a participant in the relationship purchases goods for personal or family needs. Each State has special legislation that already regulates such issues. The application of an international legal act bypassing such legislation would indicate actions to reduce the effectiveness of this international act of such legislation.

International legal acts contain not only substantive, but also conflict of laws rules. The Rome Convention on Law contains a wide range of conflict-of-laws bindings for a wide range of relationships, including those involving consumers. The Convention defines the concept of "consumer", establishes the prevailing effect of the law chosen by the parties to the contract. Mandatory norms of the law of the country of residence in the case of the implementation of the main actions of the transaction in this country. If the choice of law is not made, then the law of the State in which the consumer has his usual place of residence applies.

For example, in the European Union, the sphere is subordinated to the European Commission, namely, the Directorate General of the European Commission for Health and Consumer Protection. The priority direction of the strategy is to strengthen the rights of consumers in the EU, improve their well-being, and protect them within the framework of the main risks and threats. An important role is assigned to improving legislation in the field of consumer protection.

It is worth noting the Agreement on the main areas of cooperation of the member states of the Commonwealth of Independent States in the field of consumer protection. The purpose of the agreement is cooperation in the field of consumer protection policy. The main principle is equal legal protection. This means that citizens can apply for protection of their rights as consumers on conditions similar to those for citizens of these states. An Advisory Council has been established to coordinate joint activities. The Agreement contains a description of national legislation in the field of consumer protection; the subjects of consumer relations are defined; the basic concepts in the field of consumer law are revealed.

Summing up the research topic, we found that in the laws of the Republic of Kazakhstan on consumer rights protection, it is necessary to strengthen the legal regulation of relations aimed at protecting the rights of citizens. Based on the results of the research, the following prerequisites have been identified that guarantee the protection of consumer rights:

-The level of ensuring the legal status of consumers directly depends on the socio-economic situation in the state. Because every person is a consumer, so the study of their legal status, issues that cover all aspects of human life, is of great social importance. The priority goal of any state's policy is to protect the health of its citizens and the legal interests of consumers.

-Doctrinal. It is necessary to replenish the theoretical base formed today by studying the legal status of the consumer. It is necessary to conduct an in-depth and comprehensive study of consumer protection issues.

Thus, when we talk about international experience in the field of consumer protection, we can note a fairly high level of elaboration of this issue, the study and application of which will allow national legislation in this area to move to a higher level than before.

References:

1. Marques C. L., Wei D. (ed.). Consumer Law and Socioeconomic Development: National and International Dimensions. Springer, 2017.P.492,p.3.
2. Law of the Republic of Kazakhstan dated May 4, 2010 No. 274-IV "on consumer protection" (with amendments and additions dated 01.01.2021) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51004567.
3. Sergeev A.P. Protection of civil rights. Civil Law - Textbook / Edited by Yu.K. Tolstoy, A.P. Sergeev. - Moscow 2018, Sverdlyk G.A., Straunin E.L. "The concept and legal nature of self-defense of civil rights" / State and Law No. 5, 2018 – P.59.
4. Civil Code of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 1994 No. 268-XIII. (General part) (with amendments and additions dated 01.16.2021) // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377#z2895>.
5. Gribanov V.P. Limits of the exercise and protection of civil rights.- M.,2019.P.82.
6. On competition and restriction of monopolistic activity: The Law of the Republic of Kazakhstan // Yurid. Newspaper. - 2017.P 3.

**РАЗВИТИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РК,
РЕГУЛИРУЮЩЕГО ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ВИЧ-
ИНФИЦИРОВАННЫХ ЛИЦ.**

Растокина Е.А.

*Евразийская юридическая академия имени Д.А. Кунаева, Республика
Казахстан, г.Алматы,
yelena_r_86@mail.ru*

Аннотация: В статье исследуется процесс совершенствования законодательства РК по вопросам правового положения ВИЧ-инфицированных лиц (далее по тексту ВИЛ) в 1986-2021 годы. Указаны коллизии в действующем административном, уголовном, медицинском, трудовом и гражданском законодательстве РК. Также даны выводы по правовым нормам, которые необходимо привести в соответствие с международными рекомендациями. Основной вывод состоит в том, что законодательство должно меняться в зависимости от характера развития эпидемии. Длительное время вопрос правового положения ВИЧ-инфицированных граждан рассматривался лишь с точки зрения предотвращения развития эпидемии ВИЧ-инфекции, сейчас же как никогда актуальны вопросы защиты прав инфицированных лиц. Эпидемия вышла на новый уровень, когда инфицируются социально-адаптированные граждане, не имеющие опасных практик (оказание сексуальных услуг за вознаграждение, употребление наркотиков) и часто не относящиеся к маргинальным группам. Сейчас важно привести нормативные акты в соответствие с последними международными требованиями: обеспечить права лиц, инфицированных ВИЧ, соответствующими законодательными нормами. Приведенные в статье примеры затрагивают вопросы трудовых отношений, социальных гарантий, обеспечения лечением, и декриминализации передачи ВИЧ. Автор приводит примеры из нормативной базы РК, когда одни и те же отношения регулируются разными нормативными актами противоположным образом.

Ключевые слова: ВИЧ, ВИЧ-инфицированный, дискриминация, Закон о СПИД, эпидемия.

**DEVELOPMENT AND ESTABLISHMENT OF LEGISLATION OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN REGULATING LEGAL SITUATION
OF HIV-INFECTED PERSONS**

Annotation: The article examines the process of improving the legislation of the Republic of Kazakhstan on the legal situation of HIV-infected persons (hereinafter - HIP) in 1986-2021. Conflicts are indicated in the current administrative, criminal, medical, labor, and civil legislation of the Republic of Kazakhstan. The article also draws conclusions on legal norms, which need to be aligned with international recommendations. The main conclusion is that legislation should change depending on the nature of the epidemic development. For a long time, the legal situation of HIV-infected citizens was approached from the perspective of preventing the development of the HIV epidemic, whereas now the protection of the rights of People Living with HIV is more urgent than ever. The epidemic has reached a new level when socially adapted citizens who do not belong to key populations (sex workers, people who use drugs) and often do not belong to marginal groups are infected. It is now important to bring regulations into line with the latest international requirements: ensure the rights of People Living with HIV with an appropriate legislation. The examples given in the article address the issues of labor relations, social guarantees, treatment, and the decriminalization of HIV transmission. The author gives examples from the regulatory framework of the Republic of Kazakhstan, when the same labor relations, social guarantees etc. are regulated by various regulatory acts in the opposite way.

Key words: HIV, HIV-infected person, discrimination, AIDS Law, epidemic.

**АИТВ ЖҰҚТЫРҒАН АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫН
РЕТТЕЙТІН ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫН
ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.**

Түйіндеме: Мақалада 1986-2021 жылдары АИТВ жұқтырған адамдардың құқықтық жағдайы мәселелері бойынша ҚР заңнамасын жетілдіру процесі зерттеледі. ҚР қолданыстағы, әкімшілік, қылмыстық, медициналық, Еңбек және азаматтық заңнамаларындағы қайшылықтар көрсетілген. Сондай-ақ халықаралық ұсынымдарға сәйкес келтірілуі қажет құқықтық нормалар бойынша қорытындылар берілді. Негізгі қорытынды - заңнама індеттің даму сипатына байланысты өзгеруі керек. Ұзақ уақыт бойы АИТВ жұқтырған азаматтардың құқықтық жағдайы мәселесі АИТВ-инфекциясы эпидемиясының дамуын болдырмау тұрғысынан ғана қарастырылды, ал қазір қауіпті тәжірибесі жоқ және көбінесе маргиналды топтарға жатпайтын әлеуметтік бейімделген азаматтар жұқтырған кезде

індет жаңа деңгейге көтерілді және қазір нормативтік актілерді соңғы халықаралық талаптарға сәйкес келтіру маңызды: АИТВ жұқтырған адамдардың құқықтарын тиісті заңнамалық нормалармен қамтамасыз ету. Мақалада келтірілген мысалдар еңбек қатынастары, әлеуметтік кепілдіктер, емдеумен қамтамасыз ету және АИТВ-ның таралуын қылмыстық сипаттан арылту мәселелерін қозғайды. Автор сол қатынастар әртүрлі нормативтік актілермен қарама-қарсы түрде реттелетін ҚР нормативтік базасынан мысалдар келтіреді.

Кілт сөздер : АҚТҚ, АҚТҚ жұқтырғандар, дискриминация, СПИД туралы заң, эпидемия

За 35 лет существования эпидемии ВИЧ законодательство, регулирующее правовое положение ВИЧ-инфицированных лиц (далее ВИЛ), претерпевало серьезные изменения, стало более внимательным к нуждам и потребностям ВИЛ.

Сегодня правовое положение ВИЛ в РК остается комплексным вопросом и содержит несколько важных векторов для обсуждения.

Здравоохранение:

Правовое положение ВИЛ, как людей с социально-значимым и социально-опасным заболеванием в первую очередь регулируется нормативными актами в области здравоохранения.

В 2021 году ВИЛ, даже если они являются мигрантами, кандасами, лицами без гражданства или беженцами, бесплатно обеспечиваются государством лекарственными препаратами, получают специфические для заболевания услуги. Единственным ограничением является постоянное проживание на территории Республики Казахстан, то есть наличие ИИН/получение удостоверения личности, вида на жительство. Такой широкий охват лечением не только граждан, но и иностранцев, стал возможен только после внесения изменений от 2018 года [1] в действующий тогда Кодекс РК «О здоровье народа и системе здравоохранения» (Далее по тексту «Кодекс о здоровье») [2].

Социальные гарантии:

Один из наиболее важных вопросов, чаще остальных сопровождающий ВИЛ, и требующий четких норм от законодательства, - дискриминация. С 1994 года действуют нормы по недопущению увольнения, отказе в лечении, ущемлении жилищных и иных прав ВИЛ.

Помимо них, Кодекс о Здоровье в последней редакции[3] очень подробно описывает пункты по запрету на запрос справок с лиц, претендующих на профессии, не связанные с медицинскими (ст.161, п.3), а также по запрету на временное отстранение от работы при ВИЧ-инфекции (ст. 102, п. 4), переводу работника в случае выявления ВИЧ-инфекции «на другую работу (161, П.4.)»

В том же Кодексе о здоровье есть и ограничение в статье по социальной и правовой защите лиц, зараженных ВИЧ-инфекцией, находящихся, поступающих, увольняющихся с воинской службы (ст.161.п.5.). Данная категория трудовых отношений регулируется отдельным законодательством.

Следующим важным пунктом является возможность получения социальных услуг. Кодекс о здоровье [4] содержит нормы по правам детей, инфицированных ВИЧ на пребывание в домах ребенка (ст. 78, П.6.); правам лиц, инфицированных ВИЧ на пребывание в санаторно-курортных организациях и оздоровительных организациях образования(ст. 161, П.1.).

В то же время согласно правил деятельности организаций, оказывающих специальные социальные услуги, СПИД является медицинским противопоказанием для проживания детей, лиц старше восемнадцати лет, инвалидов и престарелых в организациях стационарного типа[5].

Как результат, лицам, инфицированным ВИЧ в любом возрасте, даже с наличием инвалидности, данная услуга недоступна.

Последняя редакция Кодекса о здоровье также содержит пункты по правам граждан, инфицированных ВИЧ на усыновление детей наравне с другими гражданами Республики Казахстан в соответствии с законодательством РК. (ст. 79.п.5).

Пункт по «наличию права на усыновление детей», регулируется также приказом №692 МЗСР РК от 2015 года [6], в котором ВИЧ и СПИД входят в перечень заболеваний, при наличии которых лицо не может усыновить ребенка, принять его под опеку или попечительство, патронат.

Уголовная ответственность за риск передачи и распространение ВИЧ инфекции: назрела необходимость совершенствовать нормативные акты со времен СССР

Один из важнейших пунктов законодательства РК – уголовная ответственность за риск передачи и распространение ВИЧ-инфекции (ст.118 УК РК). Криминализация ответственности за распространение ВИЧ негативно влияет на выявление новых случаев заражения. Люди предпочитают не тестироваться, а если все-таки прошли тест на ВИЧ, то не вставать на учет, так как существующая уголовная ответственность накладывает ограничения.

Неясно, для чего выделять отдельной статьей именно ВИЧ-инфекцию, если в Уголовном законодательстве РК существует общая статья по Умышленному причинению тяжкого вреда здоровью (ст. 106 УК РК):

Вместе с тем, появившееся в последней редакции закона примечание по освобождению от уголовной ответственности в случае предупреждения

партнера. Но даже с таким примечанием, необходимо официально зафиксировать уведомление. Мера по отдельному виду наказания именно за «поставление в опасность заражения» или «заражение» ВИЧ-инфекцией является узаконенной дискриминацией и заставляет ВИЛ чувствовать себя преступниками, при этом ничего не совершив.

Законодательство РК в сфере правового положения ВИЛ, прошло достойный путь создания и пересмотра норм, соответствующих развитию эпидемии в РК. И если в начале пути актуальными были методы изолирования лиц, инфицированных ВИЧ, и недопущения появления новых случаев, то сейчас, 34 года спустя, все актуальнее вопросы соблюдения прав ВИЛ, которые касаются не только получения услуг здравоохранения, но и других принципов, гарантированных конституцией, отражены в Кодексе о здоровье.

Все перечисленные противоречия требуют доработки и приведения в соответствие с международными рекомендациями:

- Ограничение на работу ВИЛ в специальных государственных и правоохранительных органах не соответствует международным стандартам в области права на труд;
- Требуется декриминализация уголовной ответственности за передачу ВИЧ, и рассмотрение данного правонарушения только в аспекте умышленного причинения тяжкого вреда здоровью;
- Право на пребывание в государственных учреждениях стационарного типа, которое не предоставляется согласно нормативной базе, является нарушением конституции РК, где указано, что никто не может подвергаться дискриминации по каким-либо признакам;
- Инфицированность ВИЧ не должна влиять на вопросы усыновления детей, а также опеки, патроната, попечительства. Необходимо внести изменения в перечень заболеваний, препятствующих усыновлению.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 28 декабря 2018 года № 208-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам здравоохранения». – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36942647#pos=323;-36

2. Кодекс РК «О здоровье народа и системе здравоохранения» от 18 сентября 2009 года № 193-IV. (с изм. и доп. по сост. на 25.05.2020 г.)
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30479065

3. Кодекс РК «О здоровье народа и системе здравоохранения» от 7 июля 2020 года № 360-VI, (с изменениями и дополнениями по состоянию

на 24.06.2021г.) – Режим доступа:
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34464437

4. Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI «О здоровье народа и системе здравоохранения» (с изм. и доп. по сост. на 24.06.2021 г.) – Режим доступа:

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34464437

5. Приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 29 августа 2018 года № 379 «Об утверждении Правил деятельности организаций, оказывающих специальные социальные услуги» (с изменениями и дополнениями от 22.09.2021 г.) – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31919304

6. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 августа 2015 года № 692 «Об утверждении перечня заболеваний, при наличии которых лицо не может усыновить ребенка, принять его под опеку или попечительство, патронат» – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35329464

УДК 341.232, S11

INTERNATIONAL LEGAL ASPECT OF CHINESE-KAZAKH HUMANITARIAN COOPERATION

Sabitova F. F.

*Master student of Wuhan University, Faculty of Political Science and Public
Administration, Wuhan, China,
sabitova_fariza@mail.ru*

Annotation: Kazakhstan and China have a long history of cultural and humanitarian cooperation. Its most powerful manifestation refers to the middle ages, when the exchange of embassies and trade caravans along the Great Silk Road reached its magnificent heyday. Cultural and humanitarian ties are part of the Kazakh-Chinese relations, which also include economic, trade and political relations established in 1992.

Humanitarian cooperation implies a wide range of fields of activity, as well as legal significance for each country. States at the national level define in normative legal acts the main policy directions in the field of international humanitarian cooperation. Bilateral cooperation is carried out on the basis of treaties and agreements that need to be considered for the analysis of

humanitarian cooperation between Kazakhstan and China. In this sense, culture is the tool for uniting people of different origins, religions and views. Cultural diplomacy helps to successfully implement humanitarian cooperation.

The aim of the article is to study the legal situation of Kazakh-Chinese humanitarian cooperation from the prism of international relations and international law. Due to the fact that humanitarian cooperation includes a wide range of fields of activity, such as culture, science, education, tourism, sports, public relations, the study of the order and system of humanitarian cooperation is important for the analysis of the bilateral influence of states.

Keywords: humanitarian cooperation, cultural diplomacy, international legal aspect, soft power, Kazakhstan, China.

ҚЫТАЙ-ҚАЗАҚСТАН ГУМАНИТАРЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІСІ

Түйіндеме: Қазақстан мен Қытайдың мәдени және гуманитарлық ынтымақтастықтың ұзақ тарихы бар. Оның ең күшті көрінісі орта ғасырларға жатады, Ұлы Жібек жолындағы елшіліктер мен сауда керуендерімен алмасу өзінің керемет шыңына жеткен кезде. Мәдени және гуманитарлық байланыстар 1992 жылы құрылған экономикалық, сауда және саяси қатынастарды қамтитын Қазақстан-Қытай қатынастарының бір бөлігі болып табылады.

Гуманитарлық ынтымақтастық қызмет салаларының кең спектрін, сондай-ақ әр ел үшін заңды маңыздылығын білдіреді. Мемлекеттер ұлттық деңгейде нормативтік құқықтық актілерде халықаралық гуманитарлық ынтымақтастық саласындағы саясаттың негізгі бағыттарын айқындайды. Екіжақты ынтымақтастық Қазақстан мен Қытай арасындағы гуманитарлық ынтымақтастықты талдау үшін ескерілуі қажет шарттар мен келісімдер негізінде жүзеге асырылады. Бұл тұрғыда мәдениет әртүрлі шығу тегі, діні мен көзқарастары бар адамдарды біріктірудің құралы болып табылады. Мәдени дипломатия гуманитарлық ынтымақтастықты табысты жүзеге асыруға көмектеседі.

Мақаланың мақсаты халықаралық қатынастар және халықаралық құқық призмасы арқылы Қазақстан-Қытай гуманитарлық ынтымақтастығының құқықтық жағдайын зерттеу болып табылады. Гуманитарлық ынтымақтастық мәдениет, ғылым, білім, туризм, спорт, қоғаммен байланыс сияқты қызмет салаларының кең спектрін қамтитынына байланысты гуманитарлық ынтымақтастықтың тәртібі мен жүйесін зерделеу мемлекеттердің екіжақты ықпалын талдау үшін маңызды.

Кілт сөздер: гуманитарлық ынтымақтастық, мәдени дипломатия, халықаралық-құқықтық аспект, жұмсақ күш, Қазақстан, Қытай.

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ КИТАЙСКО-КАЗАХСТАНСКОГО ГУМАНИТАРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Аннотация: Казахстан и Китай имеют давнюю историю культурного и гуманитарного сотрудничества. Его наиболее мощное проявление относится к средневековью, когда обмен посольствами и торговыми караванами по Великому Шёлковому пути достиг своего великолепного расцвета. Культурные и гуманитарные связи являются частью казахстанско-китайских отношений, которые также включают экономические, торговые и политические отношения, установленные в 1992 году.

Гуманитарное сотрудничество подразумевает собой широкий спектр сфер деятельности, а также правовую значимость для каждой страны. Государства на национальном уровне определяют в нормативно-правовых актах основные направления политики в области международного гуманитарного сотрудничества. Двустороннее сотрудничество осуществляется на основе договоров и соглашений, которые необходимо рассмотреть для анализа гуманитарного сотрудничества Казахстана и Китая. В данном ключе культура является тем инструментом объединения людей разного происхождения религий и взглядов. Культурная дипломатия помогает успешно осуществлять гуманитарное сотрудничество.

Целью данной работы является исследование правового положения казахстанско-китайского гуманитарного сотрудничества с призмы международных отношений и международного права. По причине того, что гуманитарное сотрудничество включает в себя широкий спектр сфер деятельности, таких как культура, наука, образование, туризм, спорт, общественные связи, изучение порядка и системы проведения гуманитарного сотрудничества важно для анализа двустороннего влияния государств.

Ключевые слова: гуманитарное сотрудничество, культурная дипломатия, международно-правовой аспект, мягкая сила, Казахстан, Китай.

The concept of international humanitarian cooperation and means of implementation

Currently international humanitarian cooperation has a rather broad concept, which scientific schools interpret in different ways. The scientific work of A. Velikaya emphasizes the difference in the perception of international humanitarian cooperation by Western countries and Russia. America and Western European countries are trying to consider humanitarian issues through the prism of freedoms and human rights. In turn, Russia views humanitarian cooperation as "horizontal contacts" in the fields of science, culture, art, and the media. [1]

Therefore, having different views and understanding of humanitarian cooperation, it should be noted that the main goal is the implementation of bilateral and multilateral cultural, educational, scientific, social, tourist exchange of peoples and international organizations.

Culture is one of the most effective and practical tools of the foreign policy of developed and developing countries. The politician and founder of the Italian Communist Party, A. Gramsci considered the main need for the right of supreme command to gain authority in the cultural space. [2] Through the representation of culture and the exchange of cultural values, the achievement and implementation of certain goals and objectives becomes less stressful and gives specific results. The capacity to increase the attractiveness of a country among residents of different countries using cultural means is called the application of the policy of "soft power". The concept of "soft power" was introduced by a professor at Harvard University, by Joseph Nye. [3] At present, the soft power of cultural influence plays the main role of conducting humanitarian cooperation between countries. Relations between China and Kazakhstan have a long history, which began with the development of the Great Silk Road. Cultural exchange is carried out between the peoples, in other words, active cultural diplomacy is carried out. The main resources of cultural diplomacy traditionally include the culture of peoples, cultural values and heritage, language, education, fashion, gastronomic habits, etc. Nevertheless, cultural diplomacy is considered a relatively new phenomenon in international relations and international law which was introduced by the American researcher Frederick Barghoorn in the 30s of the last century, applying the term cultural diplomacy to the policy of the USSR. After Barghoorn, the concept of cultural diplomacy has changed significantly. [4]

In ancient times, cultural diplomacy had no legal basis, but with the development of various types of diplomacy in the XXI century, due to legal acts and UN conventions, it received not only international legal status, but also broad development mainly in international law and international relations. The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Forms of

Cultural Expression, adopted on October 20, 2005 and entered into force on March 18, 2007, by the UN General Conference on Education, Science and Culture, contains a collective concept of cultural rights. The principle of international solidarity and cooperation emphasizes "the importance of sharing and giving all countries the opportunity to create and strengthen their own means of cultural expression at different levels." [5]

Legal basis of humanitarian cooperation between Kazakhstan and China

A large-scale project of bilateral cooperation between Kazakhstan and China is the Agreement on the establishment of the Kazakh-Chinese Cooperation Committee. This Committee carries out and coordinates a comprehensive exchange. The bodies responsible for the relevant field of activity are clearly defined in the agreement. The Kazakhstan-China Cooperation Committee was established in 2014. The Committee not only regulates and implements humanitarian cooperation, but cultural and humanitarian exchange remains a priority task of the work of the two States. [6]

Considering the relatively wide range of international humanitarian issues, there is no special normative act in the legislation of the People's Republic of China defining specific areas of international cooperation in the humanitarian sphere. The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China is responsible for studying and analyzing strategic issues of foreign policy and international relations of the diplomatic process in various humanitarian fields, such as public diplomacy, economics, security, science, culture. The Embassy and the Consulate General of the People's Republic of China represent and fulfill the tasks of bilateral cooperation between States. [7]

An important legal document of the bilateral exchange is the "Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the People's Republic of China on Cultural and Humanitarian cooperation" dated August 29, 2015. The cooperation bodies are the Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan, as well as the Ministry of Culture of the People's Republic of China. Article 2 describes the types of humanitarian cooperation that consist of the protection of the intangible cultural heritage of countries, the exchange of exhibitions, groups of artists, writers, the exchange of experience in archival work, archaeological research, museum work, promotion of recognition of the Great Silk Road. [8]

«Soft power» of the policy of humanitarian cooperation between Kazakhstan and China

Humanitarian cooperation in Kazakhstan and China has the character of a "soft power" action. Using culture and science as important tools of cooperation. Researchers believe that many countries "strongly express their positions on the surface, but in fact they are marking time" on the same belt on the same road, because world public opinion is formed by the United States and western

developed countries. The international mainstream media are biased. They call it China's "Marshall Plan", which aims to withdraw excess production from China and control the resources of other countries. The one belt, one road strategy China and Japan have said is to ensure the safety of China's raw materials supply and expand China's international influence. It is worth noting that the list of speakers for "biased ideas" includes unnamed Russian media. They believe that one belt, one road to the Asian infrastructure investment bank and the Silk Road Fund, is not to invest in the "one belt and one way" country, but to promote the internationalization of the RMB. [9]

The development of the humanitarian sphere is reflected in the project "One Belt, one way to civilization". Therefore, according to the Chinese leaders, it is necessary to overcome the disunity of different civilizations through exchanges, and it is also necessary to overcome their conflicts and surpass the sense of superiority of civilizations through mutual exploration of civilizations. All countries need to strengthen mutual understanding, respect and trust.

It is not accidental to appear in the context of the same path and the same belt of the theme of civilization. Kazakh and Russian researchers have noticed that Xi Jinping increasingly mentioned the concept of "civilization" when discussing modern issues, He emphasized the continuity of Chinese History: "talking about a country means civilization. When he talks about civilization, he implies the country of the Chinese nation, that is, to call things by their names and treat them as a national civilization. Such sensitive issues, such as national identity, used to focus almost only on political and ideological qualifications, but today, for some reason, he began to focus on civilized discourse. [10]

After Chinese President Xi Jinping's speech at Nazarbayev University with the "One Belt, One Road" initiative, the Chinese authorities encourage and annually conduct international cultural and educational exchanges, long-term cultural tourism, art and film festivals, meetings and dialogues of analytical centers. All this made it possible to diversify humanitarian cooperation. The Chinese leaders came to the conclusion that "in communication, the distance between hearts is getting closer and closer." [11]

China hopes to raise humanitarian cooperation to a higher level of quality and realize the diversification of humanitarian cooperation. The most noteworthy is the inclusion of anti-corruption issues in the "road to civilization". "One belt, one road" is China's response to foreigners' worries, namely, lack of transparency in the mechanism of financing and expenditure control. On the other hand, the fight against corruption has become a prominent aspect of Xi's domestic policy. China has made China's one belt, one road ahead, and has shared the Chinese experience with partners. From December 6 to 9, the Vice Minister of culture of Kazakhstan, Buribayev, led a delegation of six people to

visit China. On December 8, he and vice minister Zhao Shaohua co-chaired the seventh meeting of the subcommittee on cultural and people to people and cultural cooperation of the China Kazakhstan cooperation committee in Beijing and signed the minutes of the meeting. During the talks, the two sides jointly reviewed the cooperation between the two countries in the cultural and people to people and cultural fields since the sixth meeting of the Subcommittee, and fully exchanged views on its current situation and prospects. The two sides agreed that the in-depth development of China Kazakhstan bilateral relations provides a good opportunity for cultural and people to people and cultural exchanges and cooperation between the two countries. The two sides will further promote all-round and multi-level exchanges and practical cooperation in the cultural and people to people and cultural fields under the framework of the subcommittee. [12]

China Kazakhstan educational and scientific exchanges

Cooperation between the Republic of Kazakhstan and the people's Republic of China in the fields of education and science is carried out on the basis of interstate, intergovernmental and interdepartmental agreements. Research institutions and enterprises in Kazakhstan actively cooperate in the fields of energy conservation, nanotechnology and biotechnology, new materials and chemistry, it and automation, communication and transportation, natural resources and environmental protection, and space and seismology. From 2005 to 2007, with the active participation of the state, conditions and favorable conditions were created for the development of innovation. The financing system at different stages of innovation projects has started 21 projects, 6 risk financing systems participated by domestic capital, and 6 risk funds have been created by foreign capital: a total of 12 risk funds. [13]

The scale of Chinese students studying in Kazakhstan is obviously affected by policies and the degree of in-depth cooperation between the two countries. Shanghai Cooperation Organization university is an innovative form of integration in the fields of education, science, technology and culture. It stimulates the development of new ways of cooperation on a systematic basis through the flow of teachers and students. [14]

In June 2003, the two ministries of education signed a cooperation agreement. According to the agreement, Kazakhstan sends 20 students to study in China every year at the expense of the state. In 2015, one belt, one road, was growing in Kazakhstan. The growth rate of students studying in China was higher than that of the global students in China. The growth rate of the students

from all countries along the belt and road was increasing. The total volume of students coming to China continued to grow. [15] According to the Center for the Study of China, five Confucius institutes hold classes in Kazakhstan: two institutes in Almaty at Al-Farabi Kazakh National University and Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, in Nursultan at the L.N.Gumilev ENU, in Aktobe at the Aktobe State Pedagogical Institute and in Karaganda at the KarSTU. During the pandemic, educational exchange between the countries was suspended. An online student learning system was introduced.

Development and exchange of contemporary culture and art

The China Kazakhstan Subcommittee on cultural and humanitarian cooperation established in 2005 holds regular meetings once a year. Under the chairmanship of the vice ministers of culture of the two countries, the Subcommittee covers the fields of material cultural relics, broadcasting, press, publishing, archives, writers' Union and so on. In the past few years, the two sides have sent their best teams and held major activities such as bilateral cultural day and film week. In terms of the protection of material cultural relics in the past two years, China, Kazakhstan and Kyrgyzstan have submitted preliminary applications for projects jointly developed by the three countries to the UNESCO World Heritage Center.

One of the main events of the Kazakh-Chinese relations was the screening of a joint film by the Kazakhsfilm studio named after Sh.Aimanov and the Chinese companies Shineworks Pictures and China film coproduction about the Chinese composer Xian Xinghai. [16]

In January 2012, China approved Kazakhstan as a tourist destination for Chinese citizens. Under the personal attention of President Nursultan Nazarbayev, the National Theatre of Astana opera house is built with advanced design concepts. It has become an important part of Astana cultural landscape and the first choice for many excellent foreign art groups to perform in Kazakhstan. In the future, China will hold talks with the Ministry of culture of Kazakhstan on the performance of Kazakhstan's excellent art groups representing Chinese traditional and modern art. At the same time, China also has world-class performance venues, such as Beijing performing arts center, Shanghai Grand Theater, Guangzhou Opera House, etc. The best Kazakh art groups will perform in China to show the Chinese people the excellent art of Kazakhstan. In addition, the management of theaters in the two countries can also communicate with each other and exchange management experience.

Recent cultural exchanges also include the works of Kazakh singer Dimash Kudaibergen. Pop singers and young singers help attract the Chinese people's interest in Kazakh culture, life and the whole country. Zhang Hanhui, Chinese ambassador to Kazakhstan, said that the popularity of dimaxi in China is a voluntary cultural exchange between ordinary people. [17] Dimash was also interacted with other Chinese artists, which shows the close relationship between Kazakhstan and China. Kazakhstan is interested in the beautiful paintings of Chinese artists who like Kazakh themes, and their paintings reflect the oil painting and ink painting life of Kazaks and other nationalities in Xinjiang in the Chinese painting tradition. After 15 years of cooperation, a book exhibition was held, and music concerts and other art groups in Xinjiang and Beijing were organized. Song festivals, folk art and handicraft festivals, film festivals, folk sports competitions and other sports activities continue to be of great significance to strengthening the integration within the Shanghai Cooperation Organization.

In 2017, the Kazakh TV series “Mufu Fengyun”, the film “Du Lala's promotion” and “escape from heaven”, the cartoon “Little Tiger Returns Home”, the documentary “Silk Road, a new journey” and “Dahuang mountain” were broadcast on Kazakh television under the State Administration of press, publication, radio and television. The Kazakh dubbing version of Hunan TV's 2017 singer was broadcast on Kazakh TV in 2017. Two films from Kazakhstan participated in the screening unit of 2017 “Silk Road International Film Festival”. [18]

In September, State Council member and Foreign Minister Wang Yi paid an official visit to Kazakhstan and became the first foreign minister to visit Kazakhstan since the outbreak of the COVID-19 epidemic, which fully reflects the high level of political mutual trust between China and Kazakhstan, as well as instills firm confidence in business cooperation between the two countries on the way to overcoming difficulties together. [19]

Conclusion

Bilateral cooperation between Kazakhstan and China has a comprehensive character due to a long history and good-neighborly relations. Humanitarian cooperation between the two countries does not have acutely contradictory and conflicting provisions. Despite the overwhelming number of economic and trade agreements between Kazakhstan and China and mutually beneficial trade and economic relations, the Kazakh and Chinese sides accompany the negotiations with a wide cultural exchange. The policy of "soft power" and the tolerant attitude of the two countries maintain strong friendly ties.

References:

1. Velikaya A. International humanitarian cooperation: political aspects of domestic and Western approaches // Tribune of the Young Scientist. Law and Management of the XXI century. No.3 (24). 2012. pp.63-73
2. Savinkov V.I. Cultural diplomacy in the CIS countries: a globalizing context // Eurasian integration: Economics, Law, politics. 2010. No. 8. pp.153-159.
3. Joseph S. Nye Soft Power: the means to success in the world politics // Public Affairs. New York. 2004. pp.191.
4. Tabarintseva-Romanova K.M. "New types of diplomacy of the XXI century: cultural diplomacy in modern international discourse // Scientific journal "Discourse-Pi". 2019. №3(36). Pp.26-37. Doi: 10.24411/1817-9568-2019-10302
5. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions // Electronic resource. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cultural_expression.shtml
6. Agreement on the establishment of the Kazakh-Chinese Cooperation Committee // Electronic resource. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P040000545>
7. "3 Main Responsibilities of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China". Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China. // Electronic resource. URL: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zyzz_663306/
8. Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the People's Republic of China on Cultural and Humanitarian cooperation // Electronic resource. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500000688>
9. 刘卫东, 田锦尘, 欧晓理著. 《“一带一路”战略研究》. 北京: 商务印书馆, 2017. 第244-251页
10. Migunov N.A. Migunova, O.V. "On the theoretical basis of the Chinese concept of geocivilizational continuum" // Age of globalization. 2017. pp. 20–36
11. 吕余生. 《释放先导效应 共建海上丝路 泛北部湾经济合作回顾与展望》. 南宁: 广西人民出版社, 2014. 第91-95页
12. 中华人民共和国文化. 《中国文化年鉴-2012》. 北京: 新华出版社, 2013, 第107-110页
13. Sveshnikov A.A. "China's foreign Policy concepts and conceptual representations of Chinese international experts" M., 2009. Pp.93-143
14. 王海运. 《上海合作组织与中国》. 上海大学出版社, 2015, 第28-32页

15. 中哈两国留学生教育及深度合作
合作的战略思考, 曲绍卫, [哈萨克斯坦]娜兹姆, 北京科技大学教育经济
与管理研究所
16. The world premiere of the film "The Composer" took place in China //
Electronic resource. URL:
[https://www.gov.kz/memleket/entities/mcs/press/news/details/18341?clid=2411726&lang=ru
&lr=162&rdnd=724345&redircnt=1640524641.1](https://www.gov.kz/memleket/entities/mcs/press/news/details/18341?clid=2411726&lang=ru&lr=162&rdnd=724345&redircnt=1640524641.1)
17. "Chinese Ambassador: Dimash's popularity is not Chinese cultural
aggression" // Electronic resource.
URL: [https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/posol- knr-populyarnost-dimasha-
ne-kitayskaya-kulturnaya-318626/https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/posol-
knr-populyarnost-dimasha- ne-kitayskaya-kulturnaya-318626/](https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/posol- knr-populyarnost-dimasha- ne-kitayskaya-kulturnaya-318626/https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/posol- knr-populyarnost-dimasha- ne-kitayskaya-kulturnaya-318626/)
18. 领区中哈文化和人文交流合作概况 30.06.2019 // Electronic resource.
URL: <http://almaty.chineseconsulate.org/chn/wjil/whjlyhz/t1353862.htm>
19. Together creating a better future for China-Kazakhstan relations
31.12.2020 // Electronic resource. URL:
<http://almaty.chineseconsulate.org/rus/zhgxjlgxw/t1843810.htm>

УДК 343.57, А44

ILLICIT TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND THEIR ANALOGUES: INTERNATIONAL LEGAL AND DOMESTIC ASPECTS

Алиева М.

*К. ф. н., Евразийская юридическая академия им. Д. А. Кунаева, Республика
Казахстан, Алматы*
marta.ali777@mail.ru

Сердалиева А.

*Магистрант Евразийской юридической академии им. Д. А. Кунаева,
Республика Казахстан, Алматы*
asemasss@mail.ru

Annotation: The twentieth century was the beginning of the emergence of problems with the illegal circulation of narcotic substances. In Kazakhstan, its aggravation is most noticeable now. This has a significant

impact on changing the social perception of society, on the health of the population and, most importantly, on the rule of law.

At the moment, there are a number of threats to the population and one of the largest is drug crime. That is why I felt that this topic is relevant for her study. This kind of crime "absorbs into itself" regardless of religion, nation, or anything.

To solve this type of crime, we need to streamline the systems of criminal law norms, its correct qualification and compliance with penalties.

This research paper is devoted to the disclosure of the issues of proper confrontation against illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues.

The paper considers various factors of this phenomenon and clearly shows international legal and legislative acts aimed at combating drug crime.

The object of the study is the relations, namely, social and legal, that are associated with the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues.

What is the subject of the study? The subject of the study includes a system of international legal and domestic criminal law norms aimed at combating drug crime.

Key words: narcotic drugs, psychotropic substances, codeine, customs control, law enforcement agencies, anti-drug program, drug business.

ЕСІРТКІ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ, ПСИХОТРОПТЫҚ ЗАТТАР МЕН ОЛАРДЫҢ АНАЛОГТАРЫНЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТШІЛІК АСПЕКТІЛЕР

Түйіндеме: Жиырмамыншы ғасыр есірткі заттарының заңсыз айналымымен мәселелердің туындауының басы болды. Қазақстанда оның өршуі қазір айтарлықтай байқалады. Бұл қоғамның әлеуметтік қабылдауының өзгеруіне, халықтың денсаулығына және ең бастысы заңның үстемдігіне айтарлықтай әсер етеді.

Қазіргі уақытта халық үшін бірқатар қауіптер бар және ең ірілерінің бірі есірткі қылмысы болып табылады. Сондықтан мен бұл тақырыпты зерттеу үшін маңызды деп ойладым. Қылмыстың бұл түрі дінге, ұлтқа немесе басқа нәрсеге қарамастан "сіңіреді".

Қылмыстың бұл түрін ашу үшін бізге қылмыстық-құқықтық нормалар жүйесін, олардың дұрыс біліктілігін және жазалардың сақталуын ретке келтіру қажет.

Бұл зерттеу жұмысы есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен олардың аналогтарының заңсыз айналымына тиісті түрде қарсы тұру мәселелерін ашуға арналған.

Мақалада осы құбылыстың әртүрлі факторлары қарастырылады және есірткі қылмысымен күресуге бағытталған халықаралық құқықтық және заңнамалық актілер нақты көрсетілген.

Зерттеу объектісі есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен олардың аналогтарының заңсыз айналымымен байланысты қатынастар, атап айтқанда, әлеуметтік және құқықтық қатынастар болып табылады.

Зерттеу пәні қандай? Зерттеу пәні есірткі қылмысына қарсы күреске бағытталған халықаралық-құқықтық және мемлекетшілік қылмыстық-құқықтық нормалар жүйесі болып табылады.

Түйінді сөздер: есірткі құралдары, психотроптық заттар, кодеин, Кедендік бақылау, Құқық қорғау органдары, есірткіге қарсы бағдарлама, есірткі бизнесі.

НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ И ИХ АНАЛОГОВ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ И ВНУТРИГОСУДАРСТВЕННЫЕ АСПЕКТЫ

Аннотация: Двадцатый век стал началом возникновения проблем с незаконным оборотом наркотических веществ. В Казахстане его обострение сейчас наиболее заметно. Это оказывает значительное влияние на изменение социального восприятия общества, на здоровье населения и, самое главное, на верховенство закона.

На данный момент существует ряд угроз для населения, и одной из крупнейших является наркопреступность. Вот почему я подумала, что эта тема актуальна для ее изучения. Этот вид преступления "впитывает в себя" независимо от религии, нации или чего-либо еще.

Чтобы раскрыть этот вид преступлений, нам необходимо упорядочить системы уголовно-правовых норм, их правильную квалификацию и соблюдение наказаний.

Данная исследовательская работа посвящена раскрытию вопросов надлежащего противодействия незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов.

В статье рассматриваются различные факторы этого явления и наглядно показаны международные правовые и законодательные акты, направленные на борьбу с наркопреступностью.

Объектом исследования являются отношения, а именно социальные и правовые, которые связаны с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов.

Каков предмет исследования? Предметом исследования является система международно-правовых и внутригосударственных уголовно-правовых норм, направленных на борьбу с наркопреступностью.

Ключевые слова: наркотические средства, психотропные вещества, кодеин, таможенный контроль, правоохранительные органы, антинаркотическая программа, наркобизнес.

Drug trafficking is an illegal commercial activity carried out on a global scale, including the cultivation, manufacture, distribution and sale of substances subject to prohibitive drug laws. UNODC constantly monitors and studies the global illicit drug markets in order to gain a better understanding of their dynamics. What is the history of the appearance of drugs? If we talk specifically about the hotbed of drug cultivation, then we know that Afghanistan was and is. Based on UN Drug Control data, 80% of the heroin consumed in Western Europe comes from Afghanistan and Pakistan.[1]

Narcotic drugs in Kazakhstan, as well as all over the world, initially began to be used as medicines.

I would like to say about the first pharmaceutical company that appeared in Kazakhstan. It became the Shymkent Santonin plant. In addition to the fact that santonin was produced at the plant, by the 30s the production of narcotic drugs from opium poppy began. Along with this, codeine, narcotine and morphine were produced in another Dzerzhinsky plant.[2]

Speaking about the state of this sphere at the moment, we can single out Central and Central Asia.

The center of illicit trafficking and "development" of narcotic drugs at the moment is Central Asia. Undoubtedly, good climatic conditions and terrain play an important role for drug cultivation in the region.

We are concerned about the main question, why is the distribution widely developed on our territory? To find the answer to this question, we can rely on information about the "harvest" of such a drug, such as cannabis, in Kyrgyzstan and Tajikistan. The time of emergence of the "harvest" varies from mid-spring to mid-summer. Namely, it is located in such areas as Osh, Jalal-Abad, Chui, Talas and Naryn. All this makes it possible to send couriers both to the countries of Central and Central Asia in early summer, and then to the West.

More than a hundred organized criminal groups have already been identified, and a considerable part of them are engaged in drug trafficking in Kazakhstan. Based on this, it can be concluded that drug trafficking and transit

---

undoubtedly increases not only the number of drug couriers, but also the number of criminal groups.

What does influence the growth of narcotic and psychotropic drugs in our Republic?

The first factor is our location.

The second factor we can attribute to the lack of good customs control at our borders.

The third factor is the unprofessional training of border guards and law enforcement officers.

The fourth is the low standard of living of the population.

Undoubtedly, one of the important aspects is that there are a lot of types of narcotic and psychotropic drugs now. Therefore, they attract the attention of young people, which increases the number of drug addicts. More than 50,000 drug addicts are officially registered in the Republic of Kazakhstan, not to mention that unofficially these figures may be many times more.

Speaking, by the way, about the above, we must take into account not only the legal aspect, but also the social one. In order for the numbers to decline, we must create as many conditions as possible for youth employment, interest them in sports or science, which can significantly help in this.

In our legislation, namely in the Criminal Code, the qualification of the crime of illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances and their analogues is presented in chapter 11 - crimes against public health and morality, namely from articles 296 to 303. I would like to highlight the most important, in my opinion, articles from this chapter. These are Articles 296 and 297 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

Article 296 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan qualifies criminal acts in the field of illegal handling of narcotic and psychotropic drugs without the purpose of sale. But Article 297 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan includes the illegal manufacture, processing, acquisition, storage, transportation already for the purpose of selling narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues.

Based on how many narcotic and psychotropic drugs and substances were sold, from what was the number of persons, where and by what official position of the person this crime was committed, the appropriate penalty in the form of imprisonment from 5 to up to 20 years is imposed.

We have the most common criminal cases involving illegal trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues on a particularly large scale, which qualifies under subclause 2 of Part 3 of Article 297 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

Proceeding from the fact that we need regulation on the illicit trafficking of narcotic and psychotropic drugs not only by our domestic legislation, but also by

international law, our country participates in many international anti-drug projects.

Our country has created legal instruments for organizing international operations, eliminating transit channels and suppressing transnational criminal groups. Our leader of the nation, Nursultan Nazarbayev, the Government of Kazakhstan, law enforcement agencies are taking consistent measures to organize an effective fight against the spread of this evil. Kazakhstan joined the international system of combating illicit drug trafficking by ratifying in 1998 all the main UN conventions in this area: the Single Convention on Narcotic Drugs (1961), the Convention on Psychotropic Substances (1971), the UN Convention against Illicit Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988). The norms of these conventions are included in national legislation: in the Law "On Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, Precursors and Measures to counteract their illicit trafficking and Abuse" (1998) and a number of by-laws (government resolutions, departmental orders).[3]

During the five years of the 2000s, a state strategy was created in our Republic to combat drug trafficking.

At the end of autumn 2005, the subsequent strategy for the next 9 years was approved by the Decree of the head of State. The tasks set were the treatment of drug addicts, the fight against drug trafficking and the improvement of interdepartmental cooperation in this matter, as well as the strengthening of borders.

The Strategy is divided into three three-year interrelated stages, which are implemented through relevant government programs. The Resolution of the Government of Kazakhstan dated April 12, 2012 approved the "Program for combating drug addiction and drug trafficking in the Republic of Kazakhstan for 2012 2016".[4]

Drug addiction and drug trafficking are one of the real threats to the health of the nation. It has long been an epidemic that mercilessly destroys thousands of people every year. It takes a lot of effort and money to fight it, but it does not give the desired result. The issues of countering and preventing drug trafficking were discussed during a meeting of the coordinating council with the participation of representatives of law enforcement and government agencies.[5]

All these efforts of Kazakhstan are aimed at consolidating international forces to counter the illicit trafficking of drugs and psychotropic drugs. This problem is global in nature, therefore, no country alone can cope with the antisocial negative social phenomenon of our society, such as drug addiction, which poses a threat to the health of the population and the national security of any state.

Legitimate qualifications in accordance with our legislation in the fight against this crime, as well as the signing of Conventions and the creation of various strategies will lead to a noticeable improvement.

References:

1. Information taken from the website:
<https://www.unodc.org/unodc/ru/drug-trafficking/index.html>
2. Partner material with the company SANTO - information taken from the website <https://informburo.kz/stati/ot-celebnyh-trav-do-biotehnologiy-polnaya-istoriya-kazahstanskoy-farmacii.html>
3. Information taken from the website: <https://articlekz.com/article/18961>
4. Kazakhstan's experience in the fight against drug addiction. Help – information taken from the website - <https://ria.ru/20120810/720672587.html?id>
=
5. Information taken from the website:
https://shymkenttv.kz/ru/news/law_right/borba-s-narkobiznesom-1

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖУРНАЛЫ
КАЗАХСТАНСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
KAZAKHSTAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW

Научно-теоретический и информационно-практический журнал

№3
(79)

Подписано в печать 04.06.2021г. Формат 60x84^{1/8}.
Печать цифровая. Бумага офсетная. Усл. печ. л. 16. Тираж 500 экз.
Заказ № 4-2000

Адрес типографии:
г. Алматы, ул. Шарипова 120
. +7 (707) 214-02-50, +7 (777) 214-02-50
almaprintmaster@gmail.com